

MUISEF
İslam Ekonomisi ve
Finansı Enstitüsü

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSI ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSI ANABİLİM DALI

İSLAM İKTİSADINDA ANONİM ŞİRKET

Yüksek Lisans Tezi

ALİ ATEŞ

İSTANBUL, 2024

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSİ ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSİ ANABİLİM DALI

İSLAM İKTİSADINDA ANONİM ŞİRKET

Yüksek Lisans Tezi

ALİ ATEŞ

ORCID: 0000-0002-4350-0801

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cengiz KALLEK

ORCID: 0000-0002-0656-3395

İSTANBUL, 2024

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSI ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İslam Ekonomisi ve Finansı Enstitüsü İslam Ekonomisi ve Finansı Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Ali Ateş'in İSLAM İKTİSADINDA ANONİM ŞİRKET adlı tez çalışması, enstitümüz Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi:/...../.....

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Cengiz KALLEK	
2	Jüri Üyesi	Prof. Dr. Abdullah DURMUŞ	
3	Jüri Üyesi	Doç. Dr. Necmeddin GÜNEY	
4	Jüri Üyesi (Yedek)	Prof. Dr. Murat ŞİMŞEK	
5	Jüri Üyesi (Yedek)	Doç. Dr. İsa YILMAZ	

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1 Tezin Amacı ve Hedefleri.....	1
1.2 Tezin Konusu, Kapsamı ve Literatür Değerlendirmesi.....	2
1.3 Tezin Özgün Değeri.....	5
1.4 Tezin Yöntemi.....	5
1.5 Tezin Muhtemel Etkileri.....	6
İKİNCİ BÖLÜM.....	7
ÇAĞDAŞ ORTAKLIKLAR.....	7
2.1 Tanımlar.....	7
2.2 Tarihî Gelişim.....	7
2.3 Çeşitleri.....	9
2.3.1 Adi Şirket (Ortaklık).....	9
2.3.2 Ticaret Şirketi.....	11
2.3.2.1 Şahıs Şirketleri.....	11
2.3.2.1.1 Kollektif Şirket.....	11
2.3.2.1.2 Adi Komandit Şirket.....	13
2.3.2.2 Sermaye Şirketleri.....	13
2.3.2.2.1 Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket.....	13
2.3.2.2.2 Kooperatifler.....	13
2.3.2.2.3 Limited Şirket.....	14
2.3.2.2.4 Anonim Şirket.....	15
2.4 Anonim Şirketler.....	17
2.4.1 Genel Özellikler.....	17
2.4.2 Anonim Şirket Organları.....	20
2.4.2.1 Genel Kurul.....	20
2.4.2.2 Yönetim Kurulu.....	23

2.4.2.2.1 Yönetim Kurulu Görevleri.....	23
2.4.2.2.2 Borca Batıklık.....	24
2.4.2.3 Denetleme	24
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	26
İSLAMİ ORTAKLIKLAR.....	26
3.1 Tanım.....	26
3.2 Akit.....	26
3.3 Ortaklık Çeşitleri	29
3.3.1 Mülk Şirketi.....	29
3.3.2 Akit Şirketi	30
3.3.2.1 İhtiva Ettiği Şartlar ve Yükümlülükler Yönünden	31
3.3.2.1.1 Mufâvaza (Mufâvada) Şirketi	31
3.3.2.1.2 İnan Şirketi	32
3.3.2.2 Ana Unsur Olan Sermaye Yönünden Ortakların Aynı Cins Mal ile Katıldıkları Şirketler	32
3.3.2.2.1 Emvâl Şirketi - İnan Tipi	32
3.3.2.2.2 A‘mâl Şirketi - İnan Tipi	32
3.3.2.2.3 Vücûh (Kredi) Şirketi - İnan Tipi.....	33
3.3.2.3 Ana Unsur Olan Sermaye Yönünden Ortakların Farklı Cins ile Katıldıkları Şirketler	33
3.3.2.3.1 Mudârebe Şirketi.....	33
3.3.2.3.2 Mugârese Şirketi.....	36
3.3.2.3.3 Müzâraa Şirketi.....	36
3.3.2.3.4 Müsâkât Şirketi.....	36
3.4 İnan Şirketi - Emvâl Türü.....	37
3.4.1 Şirketin Kuruluşu ile İlgili Özellikler	37
3.4.2 Sermaye ile İlgili Özellikler	38
3.4.3 Ortakların Hak ve Yükümlülükleri ile İlgili Özellikler	39
3.4.4 Ortaklığın Yönetimi	40
3.4.5 Ortaklık Teminatları.....	42
3.4.6 Kâr-Zarar Hesaplanması ve Paylaşımı ile İlgili Özellikler	42
3.4.7 Ortaklığın Sona Ermesi ile İlgili Özellikler.....	45
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	48
TÜRKİYE’DEKİ ANONİM ŞİRKET UYGULAMASINA DAİR DEĞERLENDİRMELER	48
4.1 Ortaklıkla İlgili Kavramlar	48

4.1.1	Şahıs.....	48
4.1.2	Zimmet.....	49
4.1.3	Ehliyet.....	50
4.1.4	İflâs.....	50
4.1.5	Kul hakkı.....	51
4.1.6	Vekâlet.....	52
4.1.7	Emanet.....	53
4.1.8	Adalet.....	54
4.1.9	Taksir.....	55
4.1.10	Teaddî.....	55
4.2	Anonim Şirketin Dayandığı İslami Hüküm Kaynağı.....	55
4.3	Tüzel Kişilik.....	58
4.4	Sınırlı Sorumluluk.....	59
4.4.1	Kooperatiflerde Sorumluluk.....	59
4.4.1.1	Sınırsız Sorumluluk.....	59
4.4.1.2	Sınırlı Sorumluluk.....	60
4.4.1.3	Ek Ödeme Yükle mi.....	60
4.4.1.4	İflas Halinde Usul.....	60
4.4.2	Limited Şirkette Sorumluluk.....	60
4.4.3	Anonim Şirkette Sorumluluk.....	61
4.5	Faaliyet Alanı ve İşlemler.....	62
4.5.1	Haram.....	62
4.5.1.1	Haram Olan Ürünlerden Gelir Elde Etmemek.....	63
4.5.1.2	Haram Olan İşlemleri Yapmamak.....	63
4.5.1.3	Faiz.....	64
4.5.1.4	Hisse Almada Faiz Değerlendirmesi.....	67
4.5.2	İmtiyazlı Hisse.....	69
4.5.3	Hisse Devri.....	70
4.6	Haksız Kazanç la İlgili Kavramlar.....	71
4.6.1	Garar.....	72
4.6.2	Tağrir.....	72
4.6.3	Gabn.....	72
4.6.4	Galat.....	73
4.6.5	Cehâlet.....	73
4.7	Adaleti Zayıflatan Yasal Hükümler.....	74

4.8 Yönetim Problemi.....	75
4.9 Türkiye'deki Uygulamada Görülen Diğer Sıkıntılar	75
SONUÇ VE ÖNERİLER	77
KAYNAKÇA.....	82

ÖZET

İSLAM İKTİSADINDA ANONİM ŞİRKET

İnsanlar ilk çağlardan itibaren gereksinimlerinin bir kısmını daha kolay sağlayabildikleri için bir araya gelip ortak hareket ederek daha büyük hayvanları avlayabilmişler ve dış tehditlere daha kolay karşı koyabilmişlerdir. Batıdaki sanayi devrimi ile büyük sermayeye gereksinim artmış ve çok ortaklı şirketlere daha fazla ihtiyaç duyulmuştur. 21. yüzyılda dünya ticaretinin büyük kısmı çok ortaklı sermaye şirketleri tarafından yapılmakta ve önemli bir kısmı da anonim şirketlerce gerçekleştirilmektedir. Geçmişte İslam hukukunun uygulandığı topluluklarda 2-3 kişilik şahıs ortaklıkları ile ticaret yapılarak ihtiyaçlar gideriliyordu. Bu yüzden fıkıh âlimleri ortaklıklar konusunda çok fazla şirket çeşidi üzerinde durmamıştır. Ortaklıklar konusunda insanları detaylı şekilde aydınlatacak ve yol gösterecek fazla ayet ve hadisi şerif de bulunmamaktadır.

Yasal mevzuatta anonim şirket ortaklarının sorumluluğu taahhüt ettikleri sermaye payları ile sınırlıdır. Anonim ortaklıklar küçük paylardan dolayı sermayelerini halka arz ederek büyük sermayelere ulaşabilir ve küçük yatırımcılarda büyük ve kârlı şirketlere ortak olarak âtıl birikimlerini değerlendirebilirler.

Çalışmanın ana metni bir Giriş, Sonuç ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Girişte tezin amacı, hedefleri, konusu, kapsamı, literatür değerlendirmesi, özgün değeri, yöntemi ve muhtemel etkileri ifade edilmektedir. Birinci bölümde TTK'ya göre kurulan ve faaliyet gösteren çağdaş ortaklıklar hakkında bilgi verilerek anonim şirketler detaylı olarak incelenmektedir. İkincisinde İslam iktisadında (ticari kural ve ilkelerinde) ortaklık tipleri tanımlanarak inan şirketi incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise Türkiye'deki güncel kanunlara göre anonim şirket uygulaması değerlendirilerek tezin savı uyarınca kurulup işletilecek anonim şirket tipinin caizliği doğrulanmaya çalışılmaktadır.

İslam'ın genel prensipleri ışığında anonim şirket tipinde ortaklık yapıldığında hangi hususlara dikkat edilmelidir sorusuna cevap aranacaktır. Ülkedeki yasal mevzuatın daha sağlıklı işler hale getirilmesi, küçük yatırımcının korunması ve gönül rahatlığı ile yatırım yapılarak işlem hacminin artırılması sonucu daha fazla istihdam sağlanıp ülke ekonomisinin gelişmesine yardımcı olunmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: İslam İktisadı, Ortaklıklar, Anonim Şirket, İnan Şirketi

ABSTRACT

JOINT STOCK COMPANY IN ISLAMIC ECONOMICS

Since the early ages, people have been able to meet some of their needs more easily by gathering and acting together. So they were able to hunt larger animals and resist external threats.

With the industrial revolution in the West, the need for large capital has increased and there has been a greater need for multi-partner companies. In the 21st century, most of the world trade is carried out by multi-partner capital companies and a significant part of this trade is carried out by joint-stock companies. In the past, wherein Islamic law was practiced, the needs were met by trading with partnerships of 2-3 persons. For this reason, the fuqahâ focused only on limited types of companies regarding partnerships. There are not many verses and hadiths that enlighten and guide people in detail about partnerships.

The liability of joint-stock company partners is limited to the shares they undertake. Joint stock companies can accumulate large capitals by offering their capital to the public with small shares. Due to tiny shares, small investors can utilize their idle savings as partners with large and profitable companies.

In the first part of this thesis, an introduction to the subject will be made. In the second, joint-stock companies will be examined in detail by giving information about modern partnerships established and operating according to the Turkish Commercial Code. In the third, information about the partnership types in Islamic economics will be given and the type of '*inan*' company will be examined. In the third part, it will be verified that the joint-stock company type, established and operated according to the current laws is permissible, which is the thesis in the last analysis.

In the light of the general principles of Islam, an answer will be sought to the question of which issues should be considered when a joint-stock company is founded. It will help to develop the country's economy by providing more investment and employment as a result of making the legal legislation healthier, protecting the small investor and increasing the transaction volume by investing with peace of mind.

Keywords: Islamic Economics, Partnerships, Joint Stock Company, '*Inan*' Company

ÖNSÖZ

Güce, ortak hareketle daha kolay ulaşılabilmekte ve birliktelikten elde edilen kuvvetle büyük hedefler başarılabilir. Ticari hayatta da bu mantıkla hareket edenlerin oluşturduğu anonim şirketlerin sayıları ve işlem hacimleri günden güne artmaktadır.

Batı orijinli değerlere ve anlayışa göre düzenlenen bu ihtiyari şirket tipinin işlemleri ve yapılarında İslam iktisadı bakımından dikkat edilmesi gereken birçok husus vardır. Çünkü dikkatsizlik durumunda kul hakkına girip günahkâr olma durumu vardır. Bu konuda detaylı güncel çalışma yokluğu dolayısıyla konuyu farklı açılardan da irdeleyen bir tez hazırlanmasına karar verilmiş ve ampirik verilerle araştırılması gereken konular belirtilerek başka çalışmaların teşvik edilmesi amaçlanmıştır.

Yeterli kaynak yokluğundan dolayı zorluk çekilmiştir. Kaynakça'da transkripsiyon kurallarına uyulmakla birlikte orada gösterilmeyen kaynakların transkripsiyonu ilk defa zikredildiği yerde yapılmıştır. Bu amaçla, hangi baskının kullanıldığı önem taşımayan kaynaklar ise Kur'ân-ı Kerim, Kütüb-i Sitte ve *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye*'dir. Çalışma süresinde teşvik ve desteğinden dolayı Tez Danışmanı Prof. Dr. Cengiz Kallek'e, Yeminli Mali Müşavir İlhami Keleş'e, Emekli Hâkim Celal Avar'a, Mali Müşavir Murat Şahinduran'a, Doktora Öğrencisi Ferruh Gündoğan'a çok teşekkür ederim.

Ali ATEŞ

İstanbul, 2024

KISALTMALAR

AAOIFI	: Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu
<i>DİA</i>	: <i>TDV İslâm Ansiklopedisi</i>
EIC	: İngiliz Doğu Hindistan Şirketi
FFS	: Faizsiz Finans Standartları
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
İK	: İcra İflas Kanunu
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
İÜY	: İstanbul Üniversitesi Yayınları
KK	: Kooperatifler Kanunu
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
MERSİS	: Merkezi Sicil Kayıt Sistemi
MÖ.	: Milâttan önce
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SPK	: Sermaye Piyasası Kanunu
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
VOC	: Hollanda Doğu Hindistan Şirketi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 : Türkiye'de Ortaklık Şirketlerinin Sınıflandırılması ve Bazı Özellikleri	12
Tablo 2 : Türkiye'de Toplam Mevcut Aktif Ticari İşletme Sayıları 2023	15
Tablo 3 : Türkiye'de Ocak-Mart 2023 Döneminde Kurulan Anonim ve Limited Şirket Sermaye Tutarları	16
Tablo 4 : Türkiye'de Ocak-Mart 2023 Döneminde Anonim ve Limited Şirketlerin Sermaye Artışı Yapan Firma Sayıları ile Eski ve Yeni Sermaye Tutarları.....	17

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 Tezin Amacı ve Hedefleri

Küçük sermaye birikimlerinin iyi organize olmuş bir kurumla birleştirilerek elde edilen gücün büyük ekonomik hedeflere ulaşmadaki başarısını Batı sistemi 16. yüzyılda öğrenmiş ve geliştirmiştir. Batı sisteminin gelenek ve kültürü ile uyumlu olarak düzenlenen anonim şirket yapısı ve işlemlerinin İslam toplumlarında kopyala yapıştır yöntemi ile uygulanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bu çalışmada, İslam iktisadı açısından anonim şirket yapısı ve uygulamasındaki sıkıntılı konular incelenecek, güncel tatbikatın bazıları eleştirilecek ve yapıcı öneriler sunulacaktır. Anonim şirketin tüzel kişilik kavramı İslam iktisadındaki benzer uygulamalara referansla açıklanacaktır. Anonim şirketlerin üçüncü kişilere karşı borçlarında – ortakların şahsi mal varlıkları bulunduğu halde sadece– koydukları veya taahhüt ettikleri sermaye ile sorumlu olmalarının hükmü İslam iktisadına göre belirlenecektir. Bu konuda yasal mevzuat yeterli mi? Uygulamada eksiklikler var mı? Varsa, yasalara göre nasıl çözülür, hangi tedbirler alınmalı? Şirket ortakları ve yöneticiler nelere dikkat etmeli? gibi sorulara cevap aranacaktır. İslam iktisadına göre yasak olan faaliyet alanlarından elde edilen gelire bugün getirilen sınırlamanın doğruluğu tartışılacaktır. Bu sınırların niteliği konusunda öneriler sunulacaktır. Şirket faaliyetlerindeki faizli uygulamalar için güncel sınırlamaların doğruluğu incelenecektir. Kapitalist sistemdeki faiz, enflasyon ve para kavramlarının İslam coğrafyasında tam olarak anlaşılabilmesi sebebiyle katılım endeksi kriterlerine göre şirket faizli işlemlerinin sınırlandırılması yönünde öneriler getirilecektir. Anonim şirket hisselerinin halka arzında İslam iktisadına aykırı hususlar açıklanacak ve bunun nasıl olması gerektiği belirtilecektir. Şirket ortaklarına verilen imtiyazlı hisselerin hükmü de incelenecektir. Anonim şirket yönetim kurulu ve yöneticilerinin işlemlerinde dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilecektir. Bu tez çalışmasında ampirik veriler ile doğrulanması gereken hipotezler de sunularak başka tez çalışmalarına önyak olunmaya çalışılacaktır. Anonim şirket yönetim kurulu üyeleri, yöneticileri, çalışanları ve ortaklarının İslam dinindeki vekâlet, emanet, zimmet, iflâs, kul hakkı, adalet, haram ve helal kavramına göre dikkat edilmesi gereken hususlar açıklanmaya çalışılacaktır. Kazanç sağlamak için bir araya gelen ortakların oluşturduğu anonim şirketin tek

amacının para kazanmak olmadığı, onun yanı sıra etik ve insani değerlere de uyulması gerektiği vurgulanmaya gayret edilecektir.

İslam iktisadına göre anonim şirket uygulamasındaki sıkıntılı noktalar açığa çıkarılıp dikkat edilmesi gereken konularda öneriler sunulacaktır. Böylece, şirketin caizliği konusundaki tereddütler belirtilerek yöneticiler ve yetkili devlet kurulları daha dikkatli davranmaya davet edilip ülke ekonomisinin gelişmesi ve bireylerin zenginleşmesinde önemli rol oynayan ortaklığın gelişmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Yapılan detaylı inceleme ve analiz sonucunda, mevcut yasalar gereğince faaliyet gösteren anonim şirket tipinin İslam iktisadına göre caizliği sonucuna ulaşılmaya çalışılacaktır.

1.2 Tezin Konusu, Kapsamı ve Literatür Değerlendirmesi

İslam hukukunun ana kaynakları naslar (hüküm kaynağı olması yönüyle Kitap ve Sünnet), şirketler konusunda detaya inmemiş, sadece akdî münasebetler için geçerli ortak hükümler vazetmiştir. Daha sonra Müslüman âlimlerin fikir birliği sonucu icmâ ve kıyas da hüküm kaynağı olmuştur. Şirketlerin çeşitleri, kuruluş ve işleyişleri ile ilgili olarak değişen ve gelişen şartlara göre düzenlemelerin yapılması -bu kaynaklara istinaden belirlenen hedeflere göre genel çerçevede içinde kalmak şartıyla- içtihadla bırakılmıştır (Tabakoğlu, İslam İktisadı'nın Kaynakları, 2016: 55).

Mevcut örf ve bilgilerin ışığında, yaşanan çağın ihtiyaçlarına göre Müslüman âlimler İslam'ın ana prensiplerine uyan bir şirketler hukuku geliştirmişler ve bu sistem içerisinde ihtiyaçlara çözüm bulmaya çalışmışlardır.

Sâd suresinin 24. ayetinde “[Davud], ‘ant olsun ki, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur. Doğrusu ortakçılardan çoğu birbirinin haklarına tecavüz ederler’ dedi...” buyurulmaktadır. Ortaklıklar hakkında ki bu en önemli nâstan hareketle şirket kurulduğu zaman haksızlık yaparak kul hakkına girmemek için çok dikkatli olunması gerektiği anlaşılmaktadır.

Naslardaki genel ilkeler farklı zaman ve mekânlarda değişik biçimlerde yorumlanabilir. *Mecelle*'nin 39. maddesinde ifadesini bulan “Zamanın değişmesi ile hükümler de değişir” temel bir usul kuralıdır. *Mecelle*, hükümlerin değişmesi kaidelerinin hakkında nas bulunmayan, dolayısıyla örf ve âdete dayanan ikincil hükümlerde geçerli olduğunu kabul eder. Bir başka deyişle, bu ilke muamelat ile ilgili hükümlerde kullanılır. Muamelat, şahısların normal

ihtiyaçlarını gideren ve onlara fayda temin eden ilişkileri düzenleyen hükümler demektir. İslam hukukunda, belirli ilkelere aykırı ortaklık akitleri yapılması istenmemektedir.

Bu nas dikkate alınarak tez çalışmasında kişilerin ortaklık kurarken günahkâr olmaması için dikkat etmesi gereken ana hususlar (prensipler) üzerinde durulacaktır.

İslam'da "şahıs", haklara ve borçlara ehil olan varlık demektir. Haklar ve borçlar genel olarak kişilerin doğumu ile başlayıp ölümü ile sonlanır. Zamanla Batı toplumlarında özel örgütlenme gerektiren bir amacı gerçekleştirmek üzere insan ve mal toplulukları da şahıs sayılmış ve tüzel kişilik hukuk sisteminde yerini almıştır. İslam'da devlet, beytülmal, vakıf ve bazı âlimlere göre de cami dernekleri gibi kurumların yapısı ve işleyişinin manevi şahsiyet olan tüzel kişilik kavramına delil olduğu söylenmiştir. İslam iktisadında tüzel kişilik kavramını daha detaylı açıklamak için şahıs, zimmet, emanet, vekâlet, iflâs konularına da değinilecektir.

Anonim şirketin faaliyet alanlarındaki güncel uygulamalarda kimi otoritelerce caiz sayılan ölçütler teker teker eleştirel olarak değerlendirilecek ve İslam iktisadına göre dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilecektir. Yüzyıllardır çözülemeyen faiz konusu kapsamında mal para, itibari para, enflasyon ve döviz kavramlarına değinilecek, caiz olmayan faaliyet alanlarından (domuz yetiştiriciliği ve ticareti, şans oyunları işletmeciliği, içki veya sigara üretme ve satma vesaire) elde edilen gelirin sınırı tartışılacaktır.

Anonim şirketlerin genel kurulu, yönetim kurulu ve üst düzey yöneticilerinin iş ve eylemlerinde kanun, şirket ana sözleşmesi ve iç yönergeleri ile birlikte İslam'ın genel ilkelere uymaları için vekâlet, emanet, taksir ve teaddî kavramları açıklanacaktır.

İflâs kişilerin ve şirketlerin varlıklarının borçlarını karşılayamaması durumudur. İslam iktisadında anonim şirkete en çok benzeyen inan şirketinin iflâsı durumunda tahsil edilemeyen borçlarından ortaklar sermaye payları oranında şahsi varlıklarıyla sorumludur. Anonim şirketlerde ortakların borçları şirkete verdikleri veya taahhüt ettikleri sermaye ile sınırlı olduğundan iflâs durumunda alacaklıların karşılanamayan tutarları İslam hukukuna göre kul hakkına girmektedir. TTK'da yeni bir düzenleme yapılarak ihtiyari olarak şirketlerin ana sözleşmelerine eklenebilecek yasal öneriler sunulacaktır. Güncel yasal mevzuatta şirketin iflâs edip kul hakkına girilmeksizin işlemlerin sınırlandırılmasını ve ilave sermaye koyulmasını sağlayan TTK 376. madde vardır. Bu maddenin daha sağlıklı çalışması için bazı ilaveler ile yeniden düzenlenmesi için öneriler sunulacaktır. Gelir İdaresi Başkanlığı'nın Risk Analiz Sistemi'nin de şirketlerin iflâsından önce ne şekilde katkı sağlayabileceği hususları belirtilecektir. TTK 376. maddeyi sağlıklı uygulamayan şirket kurullarına verilecek cezaları

kapsayan İİK'nın 179 ve 345a maddelerinden daha caydırıcı tedbirler alınması önerisi incelenecektir.

İslami ortaklıklarda sermaye, emek ve malın hasar sorumluluğu kazancın hak edilmesini sağlayan unsurlardan olduğu için ortaklar anlaşarak sermaye paylarından farklı oranda kâr paylaşımı yapabilirler. Sermaye ortaklıklarında ise kâr sermayeye katılım oranına göre bölüşülür. Anonim şirket hisseleri sermaye paylarına göre bölünebildiği gibi bazı hissedarlara daha fazla kâr imtiyazlı hisse verilebilmektedir. Kâr dağıtımı veya şirketin tasfiyesi sırasında hisse sahiplerine imtiyazlı hak içeren hisse senedi ihraç edilmesinin hükmü değerlendirilecektir. Kâr dağıtımına bağlı olarak aşamalı bir şekilde itfa edilen hisse senetleri (temettü hisse senetleri) çıkarmanın hükmü de ele alınacaktır. Bu tarz bir uygulama ortaklık sona ermeden önce hisse sahibine ait hisselerin geri alınması sonucunu doğurmaktadır.

Bu çalışmada, özellikle ortaklar arasında kul hakkını çiğnememek için İslam iktisadının genel prensipleri gereğince faaliyet gösterecek bir anonim şirketin özellikleri belirlenmeye çalışılacaktır. Herhangi bir yanlış anlama ve eksikliğe karşı, halka açık olmayan anonim şirket yönetim kurullarının az sayıdaki ortaklarının diğer ortaklarla helalleşmesi önerilmektedir.

Anonim ortaklıklar konusunda yapılmış en kapsamlı çalışma *İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar* başlıklı doktora çalışmasıdır (Köse M. , *İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar*, 1996: 1-203). Murat Çizakça tarafından 1999 yılında yazılmış *İslâm Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi* adlı bir kitap da bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar eskidir.

Harun Şencal tarafından 2021 yılında *İstanbul İktisat Dergisi*'nde yayımlanan "Ticari İşletmelerin Tüzel Kişiliğe Sahip Olmasının Sonuçları: İslam Ekonomisi Açısından Bir Değerlendirme" başlıklı makale yenidir. Anonim şirketin konularından sadece tüzel kişilik üzerinde duran bu makale tüzel kişiliğin sınırlı sorumluluktan dolayı vermiş olduğu gücün negatif yönlerini açıklamaktadır. Ömer Faruk Tekdoğan'ın *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*'nde 2022 yılında yayımlanan "İslam Ekonomisinde Anonim Şirketin Varlığının Sorgulanması" adlı makale de yenidir fakat kapsamı dardır. Enver Osman Kaan'ın 2016 yılında yapılmış *İslam Hukukunda Şirket Yapısı ve Sürekliliği Sorunu* başlıklı doktora tezinde anonim şirketlere de değinilmekle birlikte şirketlerin özellikle sürekliliği üzerinde durulmuştur. Cem Korkut'un 2018 yılına ait *İslâm Ekonomisinde Sermaye Oluşumu, Birikimi ve Yapısı: Fon Biriktirmede Türkiye İçin Model ve Politika Önerileri* başlıklı doktora tezi ile Ömer Faruk Habergetiren'in 2005 tarihli *İslam Hukukunda Sermaye ve Sermaye Hareketleri (Sermayenin Oluşumu, Birleşmesi ve Bütünleşmesi)* başlıklı doktora tezi kapsam itibarı ile farklıdır.

Abdülaziz Bayındır tarafından 2007 yılında yazılmış *Ticaret ve Faiz* adlı kitabında da anonim şirketlere değinilmiş olmakla beraber odak noktası elinizdeki tezdekiyle örtüşmemektedir.

Anonim şirket yasal mevzuatında birçok değişiklik vardır. Burada, anılan değişiklikler dikkate alınarak, tez konusu İslami temel kavramlar üzerinden de incelenmeye çalışılacaktır. Diğer bir çalışma ise AAOIFI tarafından hazırlatılan *Faizsiz Finans Standartları* adlı eser olup kapsamı çok geniştir. Anonim şirket ve inan şirketine mahsus kısım dar tutulmasına rağmen bu en güncel çalışmadır.

1.3 Tezin Özgün Değeri

Anonim şirket faaliyetlerinin İslam iktisadına uygunluğu konusu üzerinde çalışma yapılırken TTK ve ilgili yönetmelikler detaylı olarak incelenecektir. Yeminli mali müşavirler, hukukçular, ticaret sicil müdürleri, üst düzey anonim şirket yöneticileri, yönetim kurulu üyeleri, % 51'den fazla hisseye sahip ortaklar ve küçük ortaklar ile görüşüp yazılı kurallarla uygulamalar karşılaştırılarak sıkıntılı bölümler belirlenip, İslam iktisadına göre dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilecektir. Tez ve makale yazarlarının konu hakkındaki teorik çalışmalarından farklı olarak piyasadaki uygulamalara da dikkat çekilmek suretiyle daha sağlıklı bir akademik araştırma yapılması amaçlanmıştır. Tezin konusundaki boşluğu dolduracak kadar akademik çalışma, monografi, makale vs. olmamasından ve mevzunun İslam iktisadında kökten çözülemediği için uzak durulan birçok sıkıntılı bölümü de kapsamından dolayı birçok yeni hipotez öne sürülerek yeni araştırmaların yapılmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Anonim şirket uygulamalarında kul hakkının gözetilmesi hususunda akademik çalışma yokluğu telafi edilmeye çalışılacaktır.

1.4 Tezin Yöntemi

İslam iktisadında ortaklık tarihi, gelişimi ve türleri hakkında bilgi verilecektir. Anonim şirket yönetim kurulunun işlemlerine benzeyen mudârebe hakkında açıklama yapılacaktır. Daha sonra sermaye ortaklıkları olan mufâvada ve inan ortaklığı üzerinde durularak ikincisi detaylı şekilde incelenecektir. İslam iktisadının ilgili genel prensipleri de açıklanacaktır. Günümüzdeki ortaklıkların tarihçesine ve son uygulanan türlerine de değinilecektir. Limited ve anonim sermaye ortaklıkları irdelenecektir. Anonim ortaklıkların sayısının hızla artmasının ve işlem hacimlerinin büyümesinin sebepleri, kurulları, çalışma prensipleri ve yasal mevzuat hakkında bilgi verilecektir.

Fıkıh ahlakı da kapsar. Pozitif hukuk ahlak içermez. O nedenle tezde ahlaki değer taşıyan birçok tavsiyede bulunulmuştur.

Betimsel (*descriptive*) araştırma yöntemi kullanılarak anonim şirketlerle direkt ve endirekt alakalı olan eski ve yeni kanunlar, İslami kavramlar ve uygulamalar, Kitap ve Sünnet açıklamaları araştırılıp analiz edilecektir. Daha önce yapılan akademik çalışmalar da göz önünde bulundurularak İslam iktisadına göre bugünkü kanunların ve uygulamaların sıkıntılı bölümleri değerlendirilecektir. Yasal mevzuat ve uygulamadaki eksiklikler eleştirilecek, tam anlaşılamayan, ikilemde kalınan durumların aşılabilmesi için yönlendirici (*prescriptive*) analiz yöntemi kullanılmak suretiyle öneriler sunulacak ve böylece anonim şirketlerin caiz olduğu hipotezi kanıtlanmaya çalışılacaktır.

1.5 Tezin Muhtemel Etkileri

Kul hakkına girmeksizin ortaklık yapmanın zorluğu, İslam iktisadı genel prensipleri ve uygulama tipleri temel alınarak anonim şirket ortaklıklarında bazı yasal değişiklikler yapıldıktan sonra kurallara uygun hareket edildiğinde anonim şirketin caiz olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tez konusunun kapsamı çok geniştir. Bölümleri üzerinde ayrı birer tez yapılabilir. En önemlileri kul hakkına girilmemesi ve günahkâr olunmamasıdır. Bu sebeple, okuyucusuna katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Daha sonra yapılacak doktora çalışmaları için ön bilgi ve araştırma konuları önerilerinde bulunulacaktır. Özellikle anonim şirket kuracak kişi ve kuruluşlara, personeline, üst düzey yöneticilerine, yönetim kurulu üyelerine ve ortaklarına İslam iktisadına göre dikkat edilmesi gereken konularda bilgiler verilecektir. Borsa ve ilintili kuruluşlara, katılım bankalarına, devletin ceza ve vergi hukukları yapıcılara ve uygulayıcılarına, hükümet üyelerine, devlet memurlarına iş ve işlemlerinde dikkat edilmesi gereken konuları farklı noktalardan gösterecek bakış açıları sunulmaya çalışılacaktır. Yüzyıllardır çözülemeyen faiz ve onunla ilintili enflasyon ve itibari paranın tanımının bir an önce yapılması gerektiği vurgulanacaktır. Faiz haramdır deyip faizi günümüz koşullarına göre tanımlamamanın verdiği zararı ortadan kaldırmak için ekonomi bilen İslam âlimleri ve iktisatçılara ihtiyaç olduğu vurgulanmaya çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ ORTAKLIKLAR

2.1 Tanımlar

Şirket; iki veya daha fazla gerçek veya tüzel kişinin biraya gelerek emek veya mallarını müşterek (ortak) amaçla bir sözleşme ile birleştirmeleri sonucu ortaya çıkan ihtiyari bir kuruluştur (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1196: 16-23). 14 Şubat 2011 tarihli 27846 sayılı resmi gazetede yayımlanan ve 1 Temmuz 2012 de yürürlüğe giren revize edilmiş TTK 338/1 ve 573/1. maddeye göre anonim ve limited şirketler tek kişi ile kurulabilmekte ve daha sonra ortak alabilmektedir. Bir ticari işletme kurulmak istendiğinde yasalarda belirlenen şirket tip ve türlerinden biri seçilmek zorundadır. Şirketin yapısını oluşturan şahıs, sermaye, tüzel kişilik, sorumluluk sınırı dikkate alınarak yasadaki şirketlerden uygun olanın seçimi kurucu kişiler, kurumlar tarafından yapılmaktadır.

2.2 Tarihî Gelişim

Toplaşıp fiziki güçlerini birleştirerek avlanma ve korunma ihtiyaçlarını daha kolay karşılayabilen insanlar zamanla sermayelerini ve itibarlarını da bir araya getirerek işbirliğini geliştirmişlerdir.

İlk olarak MÖ. 1760 yılında Mezopotamya’da varlığını sürdürmüş Babil Krallığı’nda uygulanan Hammurabi kanunlarında ortaklık ilişkilerini düzenleyen maddeler bulunmuştur. MÖ. 2025-612 yılları arasında hüküm sürmüş olan Asurlular devletine ait çivi yazılarında da MÖ. 18 yüzyılda ticaret kolonilerinde ortaklık ve birleşmenin yapıldığı anlaşılmaktadır (Poroy, Tekinalp, & Çamoğlu, 1993: 5-6). Deniz aşırı ticaret için tüccarın mal almak ve tekne yaptırmak için ortaklık kurduğu Eski Yunan ve bugünkü Lübnan coğrafyasında hüküm süren Fenikeliler’de de ilgili maddeler görülmüştür (Heyet, 1993: 283). Roma hukuku sisteminde *consortium* denilen ortaklık kurulmuştur. Bu sistemle aile reisinin ölümünden sonra mirasçılar kalan malları ortaklaşa idare etmişlerdir. 12. yüzyılda Roma hukukuna tabi Cenova’da bugünkü komandit şirkete benzeyen, sermaye veren ile işletecek olanın *commenda* adlı sözleşmeler yaptığı anlaşılmaktadır. Commendalar zaman içinde değişime uğramış ve devletten imtiyaz olarak 15 ve 16. yüzyıllarda anonim şirkete benzeyen *companiolar* ortaya çıkmıştır (Poroy, Tekinalp, & Çamoğlu, Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku, 1993: 6-7).

17. asırda Hollanda, Fransa ve İngiltere’de sömürge mantığı ile hareket eden kişilerce oluşturulan müstemleke kumpanyaları anonim şirketlerin ilk uygulamalarıdır (Arslanlı, Anonim Şirketler, 1959: 1; Savaş, 1987: 18). İngiliz Doğu Hindistan Şirketi (East India Company-EIC), Hollanda Doğu Hindistan Şirketi (Vereenigde Oost-Indische Companyie-VOC) gibi kuruluşların bunların ilk örnekleri olduğu ileri sürülmektedir (Graeber, 2011: 320). Bu şirketler demiryolu gibi büyük ve özel yatırımlar için kral ve meclis tarafından çıkarılan özel kanunlarla kurulup imtiyazlı işler yapabiliyorlardı (Samuelson, 1973: 93). EIC, maliyeti düşük finansman kaynağı ve Asya kıtasındaki İngiliz çıkarlarının koruyucusu sayılan bir araç olarak görülmüştür (Robins, 2012: 107). EIC, VOC gibi şirketler elde ettikleri ayrıcalıklar sayesinde imtiyazı veren devletlerin gücünü kullanarak vergi almış, savaşlar yapmış, devletlere elçiler gönderebilmişlerdir. Sömürdükleri ülke ve bölgelerden hammadde ve insan gücünü ana vatanlarına getirmiş ve kendi ülkelerinde ürettikleri malları sömürgelerde satarak sermaye birikimi yapmışlardır (Sunar, Türkiye’de İş Ortaklıkları, 2011: 42). Bu şirketlerde ortakların sorumluluğunun sınırlandırılmış olması daha kolay biçimde sermaye toplanmasını sağlamıştır. Kuruluşlarındaki izin şartının asıl amacı sorumluluğu sınırlandırmaktan ziyade belli alanlarda tekelleşmektir (Ansay, 1982: 5). Bu firmalar Amerika’nın keşfinde, onun ve Asya’nın sömürgeleştirilmesinde ve yönetiminde önemli katkılar sağlamışlardır (Heyet, 1993: 283). Zamanla ortaklıklarla ilgili yasalar güncellenerek günümüzdeki şeklini almıştır. II. Dünya Savaşı’nın galip Batı devletleri tarafından oluşturulan ekonomik sistemdeki şirketlerle ilgili yasalar hemen hemen bütün devletlerde aynıdır.

Osmanlı’nın zayıflaması sonucu 1800lü yıllardan itibaren ekonomik ve siyasi alanda birçok sıkıntı yaşanmaya ve ülke ekonomisine gayrimüslimler hâkim olmaya başlamıştır. Avrupa devletleri ile arayı iyi tutmak için ticari alanda gayrimüslimlere birçok imtiyazlar verilmiştir. Bu imtiyazları korumak için birçok yasal mevzuat değişikliği yapılmış ve anonim şirket ticari hayata ve hukuk sistemine girmiştir (Tekdoğan, İslam Ekonomisinde Anonim Şirketin Varlığının Sorgulanması, 2022: 70). Tanzimat Fermanının 1839 yılında ilanından sonraki batılılaşma sürecinde Batı tarzı hukuk sistemi Osmanlı’ya nakledilmeye başlanmıştır. 1807 tarihli Fransız Ticaret Kanunu’nun büyük bölümü alınarak 1850 tarihinde Kanunnâme-i Ticaret (Osmanlı Ticaret Kanunu) ile ortaklıkların Osmanlı devletine girmesine rağmen pek gelişme kaydedilememiştir. İslam hukukuna uyumu düşünülmeden alınan bu kanunun Osmanlı hukuk sistemine uymadığı gerekçesi ile dışlanan ticaret mahkemelerine ilişkin bölümleri 10 yıl sonra yasaya eklenmiştir (Şentop, 2005: 655).

1850 Kanunnâme-i Ticaret'ine kadar İslam hukuku uygulanmış, genellikle mudârebe ve inan şirket tipleri ticari ortaklıklarda kullanılmıştır. Gelişen ortaklık ilişkileri İslam hukuk düşüncesi ile yetişmiş hukukçular tarafından yapılan ve 1869 yılında yürürlüğe giren *Mecelle*'de düzenlenmiştir. 1850'de ilk anonim şirket olan Şirket-i Hayriye kurulmuştur. 1882 ve 1887'de anonim şirketle ilgili yasalarda yeni değişiklikler ve düzenlemeler yapılmıştır. 1860 yılından ikinci meşrutiyetin ilanına (1908) kadar 82 tane anonim şirket kurulmuştur (Sunar, Türkiye'de İş Ortaklıkları, 2011: 42). Bunların çoğu yabancı kontrolü altında olup Avrupa'daki merkezlerine bağlı şube gibiydiler. Genellikle Paris, Londra gibi Avrupa şehirleri merkezli şirketler bankacılık, sigortacılık, ulaştırma ve madencilik alanlarında faaliyet gösteriyorlardı. Osmanlı'daki anonim şirketlerin çoğunluk hisseleri gayrimüslimlerin elinde olduğu için yasal hakları uluslararası güvence altında idi ve bunlarla ilgili davalar yurtdışındaki mahkemelerde görülüyordu (Kuran, 2005: 787).

1918 yılında sayı 130'a, 1960'da 1035'e ulaşmıştı. Bu dönemde payları halka yayılmaktan çok bireysel tacirin sınırsız sorumluluğu esasını bertaraf etmek için kurulmuş aile ortaklıkları görünümündedirler (Balcı & Sırma, 2012: 49-343; Yılmaz, 2011: 75-433). Türkiye'de 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu Prof. Dr. Hirsch tarafından hazırlanmış ve 01.01.1957 tarihinde meriyet kazanmıştır. Bu kanun ticaret şirketlerini kapsayan 6102 sayılı TTK'nın 14.02.2011 tarihinde yürürlüğe girmesi ile kalkmıştır. 04.02.2011 tarihinde de adi ortaklıkları kapsayan 6098 sayılı TBK yürürlüğe girmiştir. Çeşitli revizyonlar yapılarak güncellense de bu kanunlar yürürlükte dir.

2.3 Çeşitleri

Farklı sınıflandırmalar olsa da bu çalışmada hukuki açıdan bakılarak ortaklıklar ilk önce adi şirket ve ticaret şirketi diye ikiye ayrılmış, daha sonra ikinci grup da kendi içinde şahıs ve sermaye şirketleri şeklinde sınıflandırılmıştır.

2.3.1 Adi Şirket (Ortaklık)

Adi ortaklık, iki ya da daha fazla kişinin emeklerini ve mallarını ortak bir amaca erişmek üzere birleştirmeyi üstlendikleri sözleşme olup 6098 sayılı TBK içinde ele alınmaktadır. Sahibinden ayrı bir varlığı bulunmayan, en basit şirket modeli olarak ayrılan adi şirket veya adi ortaklık; kuruluş kolaylığı, tüzel kişiliğinin ve tescil zorunluluğunun olmaması dolayısıyla yaygındır. Tüzel kişilikleri bulunmaması nedeniyle kendilerine ait mal varlıkları üzerinde

ortaklarının elbirliği mülkiyeti vardır. Şirketle ve şirketin mal varlığıyla ilgili hukuki eylem ve işlemlerde tüm ortaklar birlikte hareket etmek zorundadırlar.

Kuruluşları bir şekilde tabi tutulmamıştır. Kuruluş aşamasında veya herhangi bir mevzuatla ilgili eksiklik durumunda ticaret şirketleri adi şirket hükmündedir. Gerçek veya tüzel kişiler tarafından kurulabilir. Ortaklar yazılı sözleşme düzenleyebilecekleri gibi sözlü olarak da aralarında anlaşarak, bir akit yaparak adi şirket kurabilirler. İç ilişkiler ortaklar tarafından hazırlanacak hükümlere göre düzenlenir. Tüzel kişiliği olmayan adi ortaklık tacir sıfatına da sahip değildir. Zorunlu olmamakla birlikte genel anlamda gelir elde edip paylaşmak maksadıyla kurulur. Para, alacak, kıymetli evrak, taşınır, taşınmaz, emek, ticari itibar, sınav hakları vb. değerler sermayesini oluşturabilir. Aksine bir hüküm söz konusu olmadığı sürece, taahhüt edilen sermayenin türü ve miktarına bakılmaksızın, kâr veya zarar ortaklar arasında eşit pay edilir. Sözleşmeyle emeğini taahhüt eden ortak zarardan muaf tutulabilir. İdare ve temsil yetkisi tüm ortaklara aittir. Tüm ortakların rızası olmadıkça adi şirkette yeni ortağın dâhil olması mümkün değildir. Kural olarak kararlar -sözleşmede oy çokluğu diye belirtilmemişse- oybirliğiyle alınır. İdareci atanması halinde olağan işlemlere ilişkin kararlar idareciler tarafından, olağanüstü kararlar ise tüm ortakların oybirliğiyle alınır. Şirket borçlarından dolayı bütün ortaklar birinci dereceden sınırsız ve müteselsil sorumludurlar. Konsorsiyum ve ortak girişim grubu da adi şirkettir. Bütün ortaklar kendi aralarında rekabet yasağına tabidir (6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, md. 620-649, 2011).

Küresel ekonomide başarıya ulaşabilmesi için uzmanlık dallarına göre iş bölümü yapılarak ortaklık kurulması zorunlu olmuştur. Rekabet edebilmek için küçük bireysel şirketler birleşmeye gitmişlerdir. Böylece ayakta kalmış ve pazar paylarını artırmışlardır. Geçmişte güven ve akrabalığa dayalı yazılı olmayan kuralların geçerli olduğu şirketlerin yerini zamanla yazılı sözleşmelerin hukuki bir zemine oturtulduğu ortaklıklar almıştır (Sunar, Özen, & Kemikli, İktisadi Hayatta Ortaklıklar, 2022: 7).

Özellikle kırsal kesimlerde çokça görülen yarıcılık işletmeciliği veya iki kardeşin market açması gibi küçük girişimler ile iş hayatında rastlanan büyük işler için kurulan geçici ortaklıklar bunlara örnektir. Son zamanlarda inşaat sektöründe firmaların bir araya gelerek iş ortaklığı kurup işlerden ihaleler alması buna en güzel örnektir. Alınan iş bitince genelde ortaklık sonlandırılır.

2.3.2 Ticaret Şirketi

Hukuki anlamda tüzel kişilik bir amacı sürekli gerçekleştirmek üzere birleşen birçok kişi veya mal topluluğundan oluşan, gerçek kişiler gibi hak ve yükümlülükler üstlenebilen, tek bir kişi sayılan bağımsız varlıktır.

Ticaret siciline ve ticaret odalarına kayıtlanan şirketler tüzel kişilik kazanır. Tüzel kişiliği kazanan şirketler ticaret şirketi olarak adlandırılır. Şirket artık kurucularından bağımsızlaşır. Taşınır, taşınmaz mallar edinebileceği gibi, sorumluluk altına da girebilir. Şirketin ayrı bir malvarlığı, tabiiyeti, unvanı ve merkezi bulunmaktadır. Şirket iflâsa tabi olur ve defter tutar. Kuruluşunda ve işleyişinde ortakların önemine göre şahıs şirketi ve sermaye şirketi diye ikiye ayrılır (Şirketlerin Sınıflandırılması, 2019; 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 124/1-2, 2011).

2.3.2.1 Şahıs Şirketleri

İlişkiler kişisel güvene dayalı olduğu için genellikle az ortaklıdır ve büyük sermayelerin toplanmasına elverişli değildir. Kendi içinde, kolektif şirket ve adi komandit şirket olmak üzere ikiye ayrılır.

2.3.2.1.1 Kolektif Şirket

Ticari şirket olduğundan 6102 sayılı TTK içinde ele alınmaktadır. Ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek amacıyla, en az iki gerçek kişi arasında kurulan ve ortaklarından hiçbirinin sorumluluğu şirket alacaklılarına karşı sınırlanmamış olan şirkete kolektif şirket denir. Tüzel kişiliği bulunması sebebiyle bazı haklardan istifade edebilme ve borç altına girebilme özelliğine sahiptirler. Şirket kullanacağı ticari unvanı ticaret siciline tescil ettirmek mecburiyetindedir. Minimum sermaye sorumluluğu yoktur. Kuruluş aşamasında ortakların ismi, sermayesi, sorumlulukları, yükümlülükleri ve şirket faaliyet alanı gibi bilgilerin yazılması gereken sözleşmenin noter huzurunda imzalanarak onaylatılması mecburidir. Yönetiminden her ortak sorumlu olup alacaklarında, borç ve taahhütlerinde bütün varlıklarıyla müteselsilen sorumludur. En önemli özelliklerden olan bu faktör nedeniyle kolektif şirketler, genellikle küçük aile işletmeleri diye bilinir (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 211-303, 2011).

Tablo 1 : Türkiye'de Ortaklık Şirketlerinin Sınıflandırılması ve Bazı Özellikleri

Ortaklık Tipi	Şirket Türü	Şirket Tipi	Şirket Özellikleri				
			Tüzel Kişilik	Ortak Sayısı	Bağlı Olduğu Kanun	Sermaye Sınırı	Şirket Borçlarına Karşı Ortakların Sorumluluğu
Adi Şirket	Adi Ortaklık	Adi Şirket	Yok	En az 2	6098 Numaralı TBK	Sınırsız (Emek, Para, İtibar, Alacak, Taşınır veya Taşınmaz Mal)	Şirket borçlarından ortaklar doğrudan ve müteselsil olarak sorumlu
Ticaret Şirketi	Şahıs Şirketi	Kollektif Şirket	Var	En az 2	6102 Numaralı TTK	Sınırsız	Şirket borçlarından önce şirket sonra ortaklar ikinci derece müteselsil olarak sorumlu
		Adi Komandit Şirket	Var	En az 1 Komandit ve En az 1 Komanditer	6102 Numaralı TTK	Sınırsız	Komandit ortaklar şirket borçlarından şirketten sonra ikinci derece müteselsil olarak sorumlu Komanditer ortaklar koydukları taahhüt ettikleri sermaye miktarı kadar sadece şirkete karşı sorumlu
	Sermaye Şirketi	Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket	Var	En az 1 Komandit ve En az 4 Komanditer	6102 Numaralı TTK	Sınırsız	Komandit ortaklar şirket borçlarından şirketten sonra ikinci derece müteselsil olarak sorumlu Komanditer ortaklar koydukları veya taahhüt ettikleri sermaye payı tutarı kadar sadece şirkete karşı sorumlu
		Kooperatif	Var	En az 7	1163 Numaralı KK	Sınırsız	Ortaklar taahhüt ettikleri sermaye payı tutarı kadar sadece şirkete karşı sorumlu
		Anonim Şirket	Var	En az 1	6102 Numaralı TTK	En az 50.000 TL / 100.000 TL	Ortaklar taahhüt ettikleri sermaye payı tutarı kadar sadece şirkete karşı sorumlu
		Limited Şirket	Var	En az 1 En fazla 50	6102 Numaralı TTK	En az 10.000 TL	Ortaklar taahhüt ettikleri sermaye payı tutarı kadar sadece şirkete karşı sorumlu

(6102 sayılı TTK (2011) ve 6098 sayılı TBK (2011) içeriğinden alınan bilgilerden düzenlenmiştir, 2023).

2.3.2.1.2 Adi Komandit Şirket

Ticari bir işletmeyi bir ticaret unvanı altında işletmek amacıyla kurulan, alacaklılarına karşı ortaklardan bir veya birkaçının sorumluluğu sınırlanmamış ve diğer ortak veya ortakların sorumluluğu belirli bir sermayeyle sınırlanmış olan şirkete komandit şirket denir. Ticari şirket olduğundan 6102 sayılı TTK içinde ele alınmaktadır. Şirket biri komandite diğeri komanditer olmak üzere en az iki ortak tarafından kurulur ve asgari sermaye tutarı yoktur. Komandite ortağın sorumluluğu sınırsız iken komanditerinki koyduğu veya taahhüt ettiği sermaye miktarıyla sınırlanmıştır. Komanditer ortak gerçek veya tüzel kişi olabilir. Komandite ortaklar ise gerçek kişilerden oluşur ve şirket yönetimine seçilebilirler. Kuruluş aşamasındaki ortakların isimleri, sermayeleri, sorumlulukları, yükümlülükleri ve şirket faaliyet alanı gibi bilgilerin yazılması gereken sözleşmenin noter huzurunda imzalanarak noter tarafından onaylanması mecburidir. Şirket kullanacağı ticari unvanı ticaret siciline tescil ettirmek zorundadır (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 304-328, 2011).

2.3.2.2 Sermaye Şirketleri

Ortakların Kişisel ilişkileri önemsiz olup birbirlerini tanımayabilirler. Amaç daha çok sermaye toplamaktır. Ortaklar tarafından seçilen kişilerin oluşturduğu organlar tarafından yönetilir. Belli başlı dört çeşidi vardır.

2.3.2.2.1 Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket

Sermayesi paylara bölünen ve ortaklarından bir veya birkaçı şirket alacaklılarına karşı bir kolektif şirket ortağı, diğerleri bir anonim şirket pay sahibi gibi sorumlu olan şirkettir. Ticari şirket olduğundan 6102 sayılı TTK içinde ele alınmaktadır. Sermaye, paylara bölünmeksizin sadece birden çok komanditerin sermayeye katılma oranlarını göstermek amacıyla kısımlara ayrılmış bulunuyorsa komandit şirket hükümleri uygulanır. En az beş kişiden oluşan kuruculardan en az birinin komandite olması şarttır. Kurucu sıfatını haiz komanditerlerin sahip oldukları payların her birinin tutarının esas sözleşmeye yazılması gerekir. Sınırsız sorumlu ortak komandite ortaktır ve şirketi yönetir, sınırlı sorumlu olanı ise komanditerdir ve şirket yönetiminde yer alamaz (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 564-572, 2011).

2.3.2.2.2 Kooperatifler

Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım,

dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan, değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir. 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu hükümlerine göre faaliyette bulunurlar.

Kooperatif ana sözleşmesi en az yedi kurucu ortak tarafından imzalanmalı ve imzalar notere tasdik ettirilmelidir. Kooperatiflerin kuruluşu Ticaret Bakanlığı'nın iznine tabidir. Bakanlığın kuruluşu izin vermesi halinde kooperatif merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret siciline tescil ve ilan olunur. Kooperatiflerde ortak sayısı ve sermaye tutarı sınırlandırılmamıştır. Ana sözleşmesinde sözleşme tarihi, kooperatifin amacı, konusu, varsa süresi, unvanı, merkezi, sermayesi, her ortaklık payının değeri, nasıl temsil olacağı ve denetleneceği, yönetim kurulu üyeleri ve temsile yetkili kişiler gibi bilgiler yazılır. Borçlara karşı kooperatif mamelekiyle sorumludur. Ana sözleşmede belirtilerek, ortaklar sınırsız, belirli miktara kadar sınırlı veya payları oranında sorumlu olabilirler (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, md. 1-40, 1969).

2.3.2.2.3 Limited Şirket

Limited şirket, bir veya daha çok gerçek veya tüzel kişi tarafından bir ticaret unvanı altında kurulur; esas sermayesi belirli olup, esas sermaye paylarının toplamından oluşur. Şirket, borç ve yükümlülüklerinden sadece malvarlığıyla sorumludur. Ortaklar ise şirket borçlarından sorumlu olmayıp, sadece taahhüt ettikleri esas sermaye paylarını ödemekle ve şirket sözleşmesinde belirtilen ek ödeme ve yan edim yükümlülüklerini yerine getirmekle yükümlüdürler. Ortaklar şirket sözleşmesiyle, esas sermaye payı bedeli dışında ek ödemeyle de yükümlü tutulabilirler. Limited şirket, kanunen yasak olmayan her türlü ekonomik amaç ve konu için kurulabilir. Ticaret siciline tescille tüzel kişilik kazanır, asgari sermayesi 10.000 TL olmak üzere en az bir ve en fazla elli gerçek veya tüzel kişilik sahibi ortaktan oluşturulabilir. Şirket sözleşmesinin yazılı şekilde yapılması ve kurucular tarafından ticaret sicili müdürlüğünde yetkilendirilmiş personelin huzurunda imzalanması şarttır. Limited şirketler halka açılmaz. Ortaklar, şirket sınırlarını korumakla yükümlüdür. Bu yükümlülük şirket sözleşmesi veya genel kurul kararıyla kaldırılamaz. Şirket organları; genel kurul, bütün ortakların temsil edildiği en üst karar verici organ iken, müdürler kurulu da şirketin yönetim ve temsilinden sorumlu organdır (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 573-644, 2011).

2.3.2.2.4 Anonim Şirket

6102 sayılı TTK 329. maddesi 1 ve 2. bendine göre anonim şirket, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından dolayı yalnız malvarlığıyla sorumlu bulunan şirkettir. Pay sahiplerinin şirkete karşı sorumluluğu sadece taahhüt etmiş oldukları sermaye payları kadardır.

Anonim (*anonyme*) kelimesi Grekçe *an* (-siz, sız) + *onoma* (ad) sözcüklerinden terkip edilmiş olup isimsiz demektir. Sermayenin toplanması, sorumluluğun sınırlandırılması ve işletmelere devamlılık kazandırılması imkânı sağlayabilen anonim şirketler zamanımızın en önemli iktisadi ve aynı zamanda sosyal müesseselerden biri halini almıştır. Anonim ortaklıklarda sermayenin belirli ve küçük paylara ayrılması ve bu payların başkasına devri mümkün kıymetli evrak niteliğindeki küçük hisse senetleriyle temsil edilmesi, böylece bu ortaklığa toplumdaki her kesimden kişilerin katılması suretiyle büyük kapitale dönüşmesi sağlanmaktadır. Bir yandan halkın elindeki atıl tasarrufları üretici yatırımlara kanalize ederken, diğer taraftan mülkiyeti yaygınlaştırmaktadır.

Tablo 2 : Türkiye'de Toplam Mevcut Aktif Ticari İşletme Sayıları 2023

Ticari İşletme Türü	Ocak	Şubat	Mart
Anonim Şirket	181.554	182.968	183.965
Limited Şirket	1.013.098	1.110.367	1.118.890
Komandit Şirket	10.658	10.656	10.653
Kollektif Şirket	1.908	1.907	1.907
Kooperatif	31.135	31.302	31.503
Ticari İşletme	641.451	640.155	638.961
Şube	253.827	255.364	257.515
Toplam	2.133.631	2.232.719	2.243.394

(T.C. Ticaret Bakanlığı web sitesinde bulunan Merkezi Sicil Kayıt Sistemi MERSİS'den alınan verilerden düzenlenmiştir, 2023).

Tablo 2'deki verilerin alındığı kaynaktan kurulan şirket sayılarından kapananmkiler düşülerek net rakamların verildiği tahmin edilmektedir. Tablo 2'deki veriler ile TOBB datası arasında önemsenmeyecek kadar az fark vardır. Tablo 2'ye göre Türkiye'de faaliyette bulunan en fazla şirket sayısı limiteddir. Tablo 3 incelendiğinde, yeni kurulan limited şirket sermaye tutarlarının anonim şirketlerinkinden fazla olduğu görülmektedir. Fakat aynı dönemlerde bu iki firma çeşidinin Tablo 4'teki sermaye artışlarına bakıldığında, anonim şirketlerinkinin toplamda çok büyük olduğu gözükmemektedir. Bu da bize anonim şirketlerin Türkiye'de en fazla ciro yapan ortaklık çeşidi olduğu yönünde fikir vermektedir. Bu sonuç kesin olmayıp ampirik verilerle test edilmelidir. Her ne kadar GİB'e bağlı vergi daireleri bu iki şirket çeşidinin yıllık ciro rakamları

içeren verilere sahipse de yayımlamamaktadır. Vergi dairelerine yılda bir verilen kurumlar vergi beyannamesi ve senede 3 defa verilen kurumlar geçici vergi beyannamesinde şirketler ciro (hasılat) rakamlarını bildirmektedirler. Ayrıca ticaret odaları da GİB sisteminden kendi bölgelerindeki üyelerinin kurumlar vergi beyannamelerini alarak kârdan munzam aidat tahsil ettikleri için şirketlerin yıllık cirolarını görebilmektedirler ama yayımlamamaktadırlar.

Tablo 3 : Türkiye'de Ocak-Mart 2023 Döneminde Kurulan Anonim ve Limited Şirket Sermaye Tutarları

Şirket Türleri	Ocak		Şubat		Mart	
	Sermaye (TL)	Sayı	Sermaye (TL)	Sayı	Sermaye (TL)	Sayı
Anonim	3.613.654.832	1.684	2.961.382.486	1.197	4.110.119.954	1.402
Limited	13.695.400.800	12.552	8.810.124.000	8.276	11.209.007.675	9.917
Toplam	17.309.055.632	14.236	11.771.506.486	9.473	15.319.127.629	11.319

(TOBB Bilgi Erişim Müdürlüğü Kurulan Kapanan Şirket İstatistikleri Mart Bülteninden alınan verilerden düzenlenmiştir, 2023).

Her ne kadar limited ve anonim şirketlerin özellikleri benzeşse de sadece ikincisinin hisselerinin halka arz edilebilmesi ve böylece çok fazla ortak bulundurabilmesinden dolayı İslam iktisadına göre incelenmesine karar verilmiştir. Kontrolsüz güç güç değildir sözüyle iyi organize olmuş, denetlenmiş ve işleyen bir yapının İslam iktisadına göre çalıştırılmasının topluma ve insanlığa faydasını artıracacağı düşünülmektedir. Bu bölümde anonim şirketin niçin seçildiği -veri ve bilgilerle açıklanarak- sonraki alt bölümde detaylı olarak incelenecektir.

Tablo 4 : Türkiye'de Ocak-Mart 2023 Döneminde Anonim ve Limited Şirketlerin Sermaye Artışı Yapan Firma Sayıları ile Eski ve Yeni Sermaye Tutarları

Tarih	Sermayesi Artan Şirket Sayısı	Anonim Şirket	Limited Şirket
Ocak 2023	Şirket Sayısı	1.263	3.174
	Eski Sermaye TL	75.913.202.391	9.476.268.058
	Yeni Sermaye TL	156.913.673.326	106.615.778.425
Şubat 2023	Şirket Sayısı	749	1.738
	Eski Sermaye TL	91.516.630.330	7.024.657.680
	Yeni Sermaye TL	219.302.607.145	22.206.822.975
Mart 2023	Şirket Sayısı	1.108	2.302
	Eski Sermaye TL	68.763.068.488	16.641.509.041
	Yeni Sermaye TL	232.551.128.593	40.820.650.350
Toplam	Şirket Sayısı	3.120	7.214
	Eski Sermaye TL	236.192.901.209	33.142.434.779
	Yeni sermaye TL	608.767.409.064	169.643.251.750

(TOBB Bilgi Erişim Müdürlüğü Ocak, Şubat, Mart Ayları Kurulan ve Kapanan Şirket İstatistikleri verilerinden düzenlenmiştir, 2023).

2.4 Anonim Şirketler

Bu başlık altında anonim şirketler -niteliklerinin çokluğu fazla olmasından dolayısıyla genel özellikleri ve İslam iktisadını ilgilendiren kısımlarına öncelik verilerek anlatılmaya çalışılacaktır. Anonim şirketler ihtiyari kuruluşlardır.

2.4.1 Genel Özellikler

- “Anonim şirket, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından yalnızca mal varlığıyla sorumlu bulunan şirkettir. Pay sahipleri, sadece taahhüt etmiş oldukları sermaye payları ile ve şirkete karşı sorumludur” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 329/1-2, 2011). Bu demektir ki yönetimde olmayan ortaklar şirketin özel ve kamu borçlarından (kurumlar vergisi, katma değer vergisi, damga vergisi, çalışanların SGK prim borçları vb.) sorumlu değildir.
- “Anonim şirketler, kanunen yasaklanmamış her türlü ekonomik amaç ve konular için kurulabilir” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 331, 2011).

- Asgari sermaye tutarı 50.000 Türk Lirasıdır. Kayıtlı sermaye sistemini kabul eden halka açık olmayan anonim şirketler açısından başlangıç sermayesi ise en az 100.000 Türk Lirasıdır (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 332/1, 2011).
- Kuruluşta sermayenin en az ¼'ü nün bankaya yatırılıp bloke edilmesi ve kalanının ise kuruluştan sonra 24 ay içinde tamamlanması gerekir (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 344/1, 2011).
- Tek pay sahipli anonim şirket kurulabilir (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Md. 338/1, 2011). Gerçek ve tüzel kişiler pay sahibi olabilir (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 337/1, 2011).
- Anonim şirketin, merkezinin bulunduğu yerdeki ticaret siciline tescil edilen bir esas yazılı sözleşmesi bulunur (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 354, 2011).
- Esas sözleşmesinde “şirketin ticaret unvanı ve merkezinin bulunacağı yer” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 334/2a, 2011), işletme konusu (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 339/2b, 2011), “sermayesi ve payların itibarı değeri ile bunların ödemesinin şekil ve şartları” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 339/2c, 2011) vardır. “Pay senetlerinin nama veya hamiline yazılı olacakları; belirli paylara tanınan imtiyazlar; devir sınırlamaları” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 339/2d, 2011) gibi hususlar da esas sözleşmeye konur.
- Hamiline yazılı hisse senetleri başkasına kolayca devredilebilir ve diğer pay sahiplerinin rızaları aranmaz. Pay senetlerinin devriyle ilgili 6102 sayılı TTK 489. maddesinde diğer pay senedi sahibi ortakların rızalarının aranması konusunda bir sınırlama yoktur.
- Nama yazılı pay senetlerinin devri esas sözleşmeyle sınırlandırılabilir (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 492/1, 2011).
- “Şirket Ticaret siciline tescil ile tüzel kişilik kazanır” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 355, 2011).
- “Sicil müdürü tescil için tescil için aranan kanuni şartların var olup olmadığını incelemekle yükümlüdür. Tüzel kişilerin tescilinde, özellikle şirket sözleşmesinin, emredici hükümlere aykırı olup olmadığı ve söz konusu sözleşmenin kanunun bulunmasını zorunluluk olarak öngördüğü hükümleri içerip içermediği incelenir” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 32/1-2, 2011).
- “Esas sözleşme kanunun anonim şirketlere ilişkin emredici hükümlerinden ancak buna açıkça yasal izin verilmişse sapabilir. Diğer kanunların, düzenlenmesine izin

verdiği tamamlayıcı esas sözleşme hükümleri o kanuna özgülenmiş olarak hüküm doğururlar” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 340, 2011).

- Anonim şirketler “tahviller, finansman bonoları, varlığa dayalı senetler, iskonto esaslı üzerine düzenlenenler de dâhil, diğer borçlanma senetleri, alma ve değiştirme hakkını haiz senetler ile her çeşit menkul kıymetler, aksi kanunlarda öngörülmedikçe ancak genel kurul kararı ile çıkarılabilirler” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 504, 2011).
- Anonim şirketlerde “İlk esas sözleşme ile veya esas sözleşme değiştirilerek bazı paylara imtiyaz tanınabilir. İmtiyaz; kâr payı, tasfiye payı, rüçhan ve oy hakkı gibi haklarda, paya tanınan üstün bir hak veya kanunda öngörülmemiş yeni bir pay sahipliğidir” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 478/1-2, 2011). “Oyda imtiyaz, eşit itibarî değerdeki paylara farklı sayıda oy hakkı verilerek tanınabilir” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 479/1, 2011).
- Belirli faaliyetleri yürüten anonim şirketler ile bilanço aktif toplamı, yıllık net satış hasılatı, çalışan sayısına göre belirlenen ölçütlerin eşik değerlerini aşan anonim şirketler bağımsız denetime tabidir (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 397, 2011).
- Anonim şirket payları halka arz olunabilen ve borsada işlem görebilen tek şirket türüdür. Ortak sayısı 500’ü geçerse payları halka arz olunmuş sayılır ve SPK’ya tabi olur. Şirket payları Sermaye Piyasası Kurulu kaydına girer. İsteğe bağlı halka arz olunmak için minimum sermaye ve minimum finansal veri şartları vardır (6362 sayılı SPK, Sermaye Piyasası Kurulu Pay Tebliği VII-128.1, 2013).
- Bazı anonim şirketlerin kuruluşu ve esas sözleşme değişiklikleri Ticaret Bakanlığı’nın iznine tabidir (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 333, 2011). Bu şirketler: Bankalar, finansal kiralama şirketleri, faktoring şirketleri, finansman şirketleri, tüketici finansmanı ve kart hizmetleri şirketleri, varlık yönetim şirketleri, sigorta şirketleri, holdingler, döviz büfesi işleten şirketler, umumi mağazacılıkla uğraşan şirketler, tarım ürünleri lisanslı depoculuk şirketleri, ürün ihtisas borsası şirketleri, bağımsız denetim şirketleri, gözetim şirketleri, teknoloji geliştirme bölgesi yönetici şirketleri ve 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa tabi şirketlerdir. 6362 sayılı kanuna tabi şirketler ise portföy yönetim şirketleri, aracı kurumlar (menkul değerler/kıymetler) şirketleri, yatırım ortaklıkları (menkul/gayrimenkul/girişim sermayesi) şirketleri, gayrimenkul değerlendirme şirketleri, halka açık şirketler ve varlık

kiralama şirketleridir (Kuruluşu ve Esas Sözleşme Değişikliği Bakanlık İznine Tabi Şirketler Hakkında Bilgiler, 2021). Bu şirketler kuruluşlarının ticaret siciline tescili tarihinden itibaren üç ay içerisinde bir internet sitesi açarak belirli bir bölümünü şirketçe kanunen yapılması gereken ilanların yayımlanmasına özgülemek zorundadır (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 1524, 2011).

- Anonim şirketler ticaret siciline kayıt olurken -faaliyet alanlarına göre-buldukları il sınırlarındaki deniz ticaret, sanayi ve ticaret veya ticaret odalarından birine üye olmak zorundadır (5174 sayılı TOBB Kanunu, md. 5, 2004). Her yıl ticaret odalarına aidat ve kurumlar vergisi beyannamelerinde gösterilen ticari bilanço kârı üzerinden % 0,5 (binde 5) oranında munzam aidat öderler (5174 sayılı TOBB Kanunu, md. 25, 2004).
- 250.000 TL üzeri esas sermayeyle kurulan ve tescil edilen veya daha sonra sermaye artırımıyla bu rakamı geçen anonim şirketlerin bordrolu avukat çalıştırmaları veya sözleşmeli bir avukattan devamlı hizmet almaları zorunludur (1136 sayılı Avukatlık Kanunu, md. 35/3, 2008).
- Anonim şirket kurumlar vergisine tabidir. 2023 yılı için oran % 25'tir (5520 sayılı KVK, md. 32, 2006).
- 193 sayılı GVK 94. maddeye göre şirket kârının ortaklara dağıtılması % 15 stopaja tabidir. Bu oran 2023 yılında % 10 olarak uygulanmaktadır.
- Anonim şirketlerin hisse satışının noterden yapılma zorunluluğu bulunmamaktadır. Hamiline yazılı hisse senetleri zilyetliğin geçmesiyle devir edilir. Devir alanın Merkezi Kayıt Kuruluşuna bildirimde bulunması devirden doğan paya bağlı haklarını kullanabilmesi için gereklidir (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 489/1, 2011). Nama yazılı hisse senetlerinin devri ise -kanunda veya ana sözleşmede aksi belirtilmedikçe- ciro edilmiş hisselerin zilyetliğinin devralana geçmesiyle olur (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 490/1-2, 2011).

2.4.2 Anonim Şirket Organları

2.4.2.1 Genel Kurul

Kural olarak tüm pay sahiplerinin temsil edildiği, şirkete dair önemli kararları almaya münhasıran yetkili olan organdır. Alınan kararlar toplantıya katılan, katılmayan, katılıp da alınan kararlara çekimsiz veya muhalif oy kullanan tüm pay sahipleri için geçerlidir. Genel kurul toplantılarının özellikleri aşağıda belirtilmiştir.

- Normal ortakların dışında en az bir yönetim kurulu üyesinin genel kurul toplantısında bulunması şarttır.
- Ticaret Bakanlığı iznine tabi anonim şirketlerin toplantısında bakanlık temsilcisi de bulunur. Diğer anonim şirket toplantılarına hangi durumlarda Ticaret Bakanlığı temsilcisinin katılacağı başka bir yönetmelikle belirlenir.
- Esas sözleşme genel kurul kararıyla değiştirilir.
- Yönetim kurulu üyelerinin seçimi, süreleri, ücretleri, huzur hakkı, ikramiye ve prim gibi haklarının belirlenmesi, ibraları hakkında karar verilmesi ve görevden alınmaları genel kurul kararıyla olur.
- Kanunda öngörülen istisnalar dışında, denetçinin seçilmesi ve görevden alınması genel kurul kararıyla olur.
- Finansal tablolara, yönetim kurulunun yıllık raporuna, senelik kâr üzerinde tasarrufa, kâr payları ile kazanç paylarının belirlenmesine, yedek akçenin sermayeye veya dağıtılacak kâra katılması dâhil, kullanılmasına dair kararlar genel kurulca alınır.
- Kanunda öngörülen istisnalar dışında şirketin feshi kararı genel kurulca verilir.
- Önemli miktarda şirket varlığının toptan satışı genel kurulca kararlaştırılır.
- Tek pay sahipli anonim şirketlerde bu pay sahibi genel kurulun tüm yetkilerine sahiptir. Tek pay sahibinin genel kurul sıfatıyla alacağı kararların geçerlilik kazanabilmesi için yazılı olması şarttır.
- Kurucular, yönetim kurulu üyeleri, yöneticiler ve tasfiye memurları, kanundan ve esas sözleşmeden doğan yükümlülüklerini kusurlarıyla ihlal ettikleri takdirde, hem şirkete hem pay sahiplerine hem de şirket alacaklılarına karşı verdikleri zarardan sorumludurlar. Kanundan veya esas sözleşmeden doğan bir görevi veya yetkiyi, kanuna dayanarak, başkasına devreden organlar veya kişiler, bu görev ve yetkileri devralan kişilerin seçiminde makul derecede özen göstermediklerinin ispat edilmesi hâli hariç, bu kişilerin fiil ve kararlarından sorumlu olmazlar. Hiç kimse kontrolü dışında kalan, kanuna veya esas sözleşmeye aykırılıklar veya yolsuzluklar sebebiyle sorumlu tutulamaz; bu sorumlu olmama durumu gözetim ve özen yükümü gerekçe gösterilerek geçersiz kılınmaz (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 553/1-3, 2011).
- “Şirketin ve şirketler topluluğunun yılsonu ve konsolide finansal tablolarını, raporlarını, hesaplarını denetleyen denetçi ve özel denetçiler; kanuni görevlerinin yerine getirilmesinde kusurlu hareket ettikleri takdirde, hem şirkete hem de pay

sahipleri ile şirket alacaklılarına karşı verdikleri zarar dolayısıyla sorumludur” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 554, 2011).

- TTK'nın geçici 7. maddesi 1.bendinde belirtilen sebeplerden dolayı ticaret sicilinden kaydı silinen anonim şirketlerin kanuni temsilcilerinin (yönetim kurulu), silinme tarihinden önceki kamu borçlarından doğan sorumlulukları, 21.07.1953 tarihli ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun kapsamında devam eder (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, Geçici md. 7/12, 2011).

Genel kurullar olağan ve olağanüstü toplanır. Olağan toplantı her faaliyet dönemi sonundan itibaren üç ay içinde ve aksi belirtilmedikçe şirket merkezinde yapılır (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 409/1-3, 2011). Yönetim kurulu, tasfiye memurları, azlık (sermayenin en az onda birini, halka açık şirketlerde yirmide birini oluşturan pay sahipleri, yönetim kurulundan, yazılı olarak gerektirici sebepleri ve gündemi belirterek, genel kurulu toplantıya çağırmasını isteyebilirler), iflâs idaresi ve kayyım genel kurul çağrısı yapabilir (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 410-412, 2011).

Kanunda veya esas sözleşmede, aksine daha ağır nisap öngörülmüş bulunan hâller hariç, sermayenin en az dörtte birini karşılayan payların sahiplerinin veya temsilcilerinin varlığıyla toplanır. Bu nisabın toplantı süresince korunması şarttır. İlk toplantıda anılan nisaba ulaşamadığı takdirde, ikinci toplantının yapılabilmesi için nisap aranmaz. Kararlar toplantıda hazır bulunan oyların çoğunluğuyla verilir.

TTK 421. maddesi uyarınca:

Kanunda veya esas sözleşmede aksine hüküm bulunmadığı takdirde, esas sözleşmeyi değiştiren kararlar, şirket sermayesinin en az yarısının temsil edildiği genel kurulda, toplantıda mevcut bulunan oyların çoğunluğu ile alınır. İlk toplantıda öngörülen toplantı nisabı elde edilemediği takdirde, en geç bir ay içinde ikinci bir toplantı yapılabilir. İkinci toplantı için toplantı nisabı, şirket sermayesinin en az üçte birinin toplantıda temsil edilmesidir. Bu fıkrada öngörülen nisapları düşüren veya nispî çoğunluğu öngören esas sözleşme hükümleri geçersizdir.

Bilanço zararlarının kapatılması için yükümlülük ve ikincil yükümlülük koyan kararlar ve şirket merkezinin yurt dışına taşınmasına ilişkin kararlar, sermayenin tümünü oluşturan payların sahiplerinin veya temsilcilerinin oybirliğiyle alınır. Şirketin işletme konusunun tamamen değiştirilmesi, imtiyazlı pay oluşturulması, nama yazılı payların devrinin sınırlandırılmasına ilişkin esas sözleşme değişikliği kararları ise sermayenin en az % 75'ini

oluşturan payların sahiplerinin veya temsilcilerinin oylarıyla alınır (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 407-451, 2011).

2.4.2.2 Yönetim Kurulu

“Anonim şirketin, esas sözleşmeyle atanmış veya genel kurul tarafından seçilmiş, bir veya daha fazla kişiden oluşan bir yönetim kurulu bulunur” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 359/1, 2011). “Anonim şirket, yönetim kurulu tarafından yönetilir ve temsil olunur” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 365, 2011). “Temsile veya yönetime yetkili olanların, görevlerini yaptıkları sırada işledikleri haksız fiillerden şirket sorumludur. Şirketin rücu hakkı saklıdır” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 371/5, 2011). Yönetim kurulu üyeleri esas sözleşmeyle atanabileceği gibi sonradan genel kurul tarafından da atanabilir. Atanacak kimse gerçek veya tüzel kişi olabilir. Bir tüzel kişi yönetim kuruluna üye seçildiği takdirde, onunla beraber, tüzel kişi adına, onun tarafından belirlenen, sadece bir gerçek kişi de tescil ve ilan olunur. Anonim şirketlerde yönetim kurulu üyelerinin pay sahibi olma zorunluluğu yoktur. Yönetim kurulu üyelerinin Türk vatandaşı olma ve Türkiye’de ikamet etme şartı bulunmamaktadır. Esas sözleşmede aksi belirtilmemişse veya yönetim kurulu tek kişiden oluşmuyorsa temsil yetkisi çift imza ile kullanılmak üzere yönetim kuruluna aittir. Yönetim kurulu, temsil yetkisini bir veya daha fazla murahhas üyeye veya müdür olarak üçüncü kişilere devredebilir. En az bir yönetim kurulu üyesinin temsil yetkisini taşıması şarttır. Yönetimdeki ortaklar diğer ortakların tümünden izin almadıkça şirket ile rekabet oluşturan işlerde bulunamazlar. Kurucular, yönetim kurulu üyeleri, yöneticiler ve tasfiye memurları, kanundan ve esas sözleşmeden doğan yükümlülüklerini kusurlarıyla ihlal ettikleri takdirde, hem şirkete hem pay sahiplerine hem de şirket alacaklılarına karşı verdikleri zarardan sorumludurlar. Yönetim kurulu üyelerine, tutarı esas sözleşmeyle veya genel kurul kararıyla belirlenmiş olmak şartıyla huzur hakkı, ücret, ikramiye, prim ve yıllık kârdan pay ödenebilir.

2.4.2.2.1 Yönetim Kurulu Görevleri

Yönetim kurulu ve kendisine bırakılan alanda yönetim, kanun ve esas sözleşme uyarınca genel kurulun yetkisinde olanlar dışında, şirketin işletme konusunun gerçekleştirilmesi için gereken her çeşit iş ve işlemler hakkında karar almaya yetkilidir. Aşağıda belirtilen görevler de yönetim kurulunun uhdesindedir:

- Şirketin üst düzeyde yönetimi ve bunlarla ilgili talimatların verilmesi,
- Şirket yönetim teşkilatının belirlenmesi,

- Muhasebe, mali denetim ve şirketin yönetiminin gerektirdiği ölçüde, finansal planlama için gerekli düzenin kurulması,
- Müdürlerin ve aynı işleve sahip kişiler ile imza yetkisini haiz bulunanların atanmaları ve görevden alınmaları,
- Yönetimle görevli kişilerin, özellikle kanunlara, esas sözleşmeye, iç yönergelere ve yönetim kurulunun yazılı talimatlarına uygun hareket edip etmediklerinin üst gözetimi,
- Pay, yönetim kurulu karar ve genel kurul toplantı ve müzakere defterlerinin tutulması, yıllık faaliyet raporunun ve kurumsal yönetim açıklamasının düzenlenip genel kurula sunulması, genel kurul toplantılarının hazırlanması ve kararlarının yürütülmesi,
- Borca batıklık durumunun varlığında mahkemeye bildirimde bulunulması,

2.4.2.2 Borca Batıklık

“Son yıllık bilançodan, sermaye ile kanuni yedek akçeler toplamının yarısının zarar sebebiyle karşılıksız kaldığı anlaşılırsa, yönetim kurulu, genel kurulu hemen toplantıya çağırır ve bu genel kurula uygun gördüğü iyileştirici önlemleri sunar” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 376/1, 2011). “Son yıllık bilançoğa göre, sermaye ile kanuni yedek akçeler toplamının üçte ikisinin zarar sebebiyle karşılıksız kaldığı anlaşıldığı takdirde, derhâl toplantıya çağrılan genel kurul, sermayenin üçte biri ile yetinme veya sermayenin tamamlanmasına karar vermediği takdirde şirket kendiliğinden sona erer” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 376/2, 2011). “Şirketin borca batık durumda bulunduğu şüphesini uyandıran işaretler varsa, yönetim kurulu, aktiflerin hem işletmenin devamlılığı esasına göre hem de muhtemel satış fiyatları üzerinden bir ara bilanço çıkartır. Bu bilançodan aktiflerin, şirket alacaklılarının alacaklarını karşılamaya yetmediğinin anlaşılması hâlinde, yönetim kurulu, bu durumu şirket merkezinin bulunduğu yer asliye ticaret mahkemesine bildirir ve şirketin iflâsını ister” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 376/3, 2011).

2.4.2.3 Denetleme

Cumhurbaşkanınca belirlenen denetime tabi anonim şirketler, hazırlanmış finansal tablolarının denetimden geçip geçmediğini, geçmiş ise denetçi görüşünü ilgili finansal tablonun başlığında açıkça belirtmek zorundadır. Bu hüküm, yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu için de uygulanır. Denetime tabi olduğu hâlde, denetletilmemiş finansal tablolar ile yönetim

kurulunun yıllık faaliyet raporu, düzenlenmemiş hükmündedir (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 397, 2011). Denetçi, şirketlerin genel kurulunca seçilir (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 399/1, 2011).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİ ORTAKLIKLAR

3.1 Tanım

İslam hukukunun kaynaklarında ortaklıklarla ilgili detaylı bilgi verilmemiştir. Akdî münasebetler için geçerli ortak hükümler vardır. İslamiyet'ten önce de Mekke toplumu genellikle ticaretle uğraşıyordu. Ticari olarak emek sermaye ortaklığı kurularak Şam ve Yemen bölgelerine kervanlar gönderiliyordu ve mal alım satımı gerçekleştiriliyordu. İslamiyet'le beraber dinin genel hükümlerine aykırı olmayacak şekilde ortaklık çeşitleri, kuruluşları ve işleyişleriyle ilgili düzenlemeler içtihat yoluyla yapılıyordu. İslam'ın farklı kavimlere yayılmasıyla birlikte yerel halkın ticaret ve ortaklık konusundaki örf ve âdetleri de genel hükümleriyle çakışmıyor ise dikkate alınmaya başlandı. Çoğunlukla iki veya daha fazla kişinin sermaye, emek veya itibarlarını bir araya getirerek oluşturduğu birlikteliğe ortaklık denir (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 84-89).

Ortaklıkla ilgili ayet örneği: “[Davud,] ‘ant olsun ki, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlıkta bulunmuştur. Doğrusu ortakların çoğu birbirinin haklarına tecavüz ederler’ dedi” (es-Sâd, 38/24).

Hadis örnekleri ise: “Allah, ‘Ortaklardan biri arkadaşına hıyanette bulunmadıkça ben iki ortağın üçüncüsüyüm, hıyanette bulunduğu an aralarından çıkarım’ buyuruyor (Ebû Dâvûd, "Büyû", 26).

Hız. Sâib Resûlullah'a şöyle dedi: “Sen cahiliye devrinde benim ortağım idin, sen en hayırlı ortak idin, muhalefet edip benimle kargaşa çıkarmaz, mücadele etmezdin” (İbn Mâce, "Ticârât", 63).

3.2 Akit

Her insan farklı fitrat ve kabiliyette yaratılmıştır. Tüm ihtiyaçlarını kendi başına karşılayamaz. İnsan sosyal bir varlıktır ve toplum içinde yaşar. Toplumsal kaynaşma ve etkileşim sonucu kişilerin yaşam boyunca birbirlerine karşı bazen ihtiyari biçimde gerçekleşen akitler ve sözleşmeler oluşmaktadır. En az iki tarafın iradesinin yeni bir hukuki sonuç ortaya çıkarmasına akit denir (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 90).

İslam'ın ilk dönemlerindeki Cahiliye Arapları'nda akit biliniyor ve kullanılıyordu. Akit, naslarda geçmeden zikredilmiş ve daha sonra hakkında hükümler konulmuştur. Usûl-i fıkhıta bütün akitleri kapsayan kaideler konmuş ve açıklamalar yapılmıştır. Fürû-ı fıkhıta ise meseleci metotla akitler hakkında hüküm koyulmuştur (Karaman, "Akid", 1989: 251-256).

Mecelle 103. maddede akit; "tarafeynin bir hususta iltizam (üzerine alma) ve taahhüt etmeleridir ki icap ve kabulün irtibatından ibarettir" diye tanımlanır.

Akdin meşru, sahih ve geçerli olması için:

- Eda ehliyeti sahibi taraflar olmalıdır. Akdin her iki tarafını aynı kişi temsil etmemelidir.
- Konu olmalıdır. Akdin konusu, akdin hükmünü taşıyabilmeli ve dinin sakınca görmediği nesnelere üzerine yapılmalıdır. Alışveriş (bey) akdin konusundan dolayı geçersiz olmasıyla ilgili *Mecelle* kaideleri aşağıda belirtilmiştir:
 - ✓ Satılan mal (*mebî'*) mevcut olmalıdır. Eğer ortada mebî' yok ise konu yok demektir (md. 197).
 - ✓ Satılan malın (*mebî'nin*) teslimi mümkün, yani insan kudretinde olması lazımdır (md. 198).
 - ✓ Satılan malın mütekavvim mal olması lazımdır (md. 199).
 - ✓ Mevcut olmayan malın satışı batıldır. Mesela bir ağacın hiç belirmemiş olan meyvesini satmak batıldır (md. 205).
 - ✓ Kâmil belirmiş olan meyveyi, yemeye uygun olsun olmasın, ağacı üzerinde iken satmak sahihtir (md. 206).
 - ✓ Cinsi beyan olunarak satılan şey, başka cinsten çıkarsa satış batıl olur. Mesela, satıcı camı elmas diye satsa batıldır (md. 208).
 - ✓ Teslimi mümkün olmayan malı satmak batıldır (md. 209).
 - ✓ Mal olmayan bir şeyi satmak veya onunla mal satın almak batıldır (md. 210).
- Tarafların irade beyanları birbirine uyumlu olmalı ve aynı mecliste yapılmalıdır.

Yukarıda belirtilen şartlara akdin rükünleri denir. Bu şartlarda eksiklik var ise akit batıl ve geçersiz olur. Harici vasıflarındaki (sıhhat şartlarında) bazı kusurlar / eksiklikler bulunan akit fasiddir, rükünlerinde eksiklik olmadığı için düzeltilmesi mümkündür. Kısmi geçerlidir. Sonuç doğurabilir. Gayri sahih akittir. Sakatlık giderilirse geçerli olur. Alışveriş akdinin konusundan dolayı fasid olmasıyla ilgili *Mecelle*'nin maddeleri aşağıda belirtilmiştir. Bu şartlar sağlanmazsa akit fasid, eksiklikler giderilirse sahih olur.

- ✓ Satılan malın, müşterinin mâlumu olması lâzımdır (md. 200).

- ✓ Satılan malın mâlumiyeti, başkalarından ayıracak hal ve vasfını beyan ile hâsıl olur (md. 201).
- ✓ Satılan mal, satış meclisinde hazırsa, hissedilebilir işaret yeterlidir (md. 202).
- ✓ Satılan malın müşteri tarafından bilinir olması yeterlidir, başka suretle tarife ve nitelemeye ihtiyaç yoktur (md. 203).
- ✓ Satılan aynı mal, sözleşmedeki belirleme ile ortaya çıkar (md. 204).
- ✓ Müttekavim olmayan mal ile mal satın almak fasiddir (md. 212).
- ✓ Mechulün satışı fasiddir (md. 213).
- ✓ Bir kimse, şayi hissesini (müşterek bir malda paydaşların belirli oranlardaki hissesi) ortağın izin almaksızın başkasına satabilir (md. 215).

Şirket akdi emanet akitleri kapsamında değerlendirilir.

İnsanların sözlerini tutmalarının ve taahhütlerini yerine getirmelerinin önemi aşağıdaki ayetlerde ve hadislerde belirtilir.

“Ey iman edenler akitlerinizin gereğini yerine getirin” (el-Mâide, 5/1).

“Rüştüne erişinceye kadar, yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşım, verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü söz (veren sözünden) sorumludur.” (el-İsrâ, 17/34).

Münafıklar, “Emanete hıyanet eden, konuşunca yalan söyleyen, söz verince sözünde durmayan, husumet edince, kıskanınca haddi aşan” kimselerdir (Buhârî, "İman", 64).

İslam hukukunda şirketler naslar çerçevesinde ele alınmış, fıkıhçılar haksız kazanç, ribâ, hile ve aldatmaya müsaade edilmeyecek şekilde prensipler koymuştur. Ayrıca şirketler emanet akitleri içerisinde ele alınmaktadır. Çünkü şirket sermayesi diğer ortağın elinde emanet hükmündedir (Mecelle, md. 1087; Bilmen, Hukuki İslamiyye ve Islahatı Fikhiyye Kamusu, 1975: 68).

Akitlerin ve hukuki işlemlerin açıklık, dürüstlük, karşılıklı rıza ve hakkaniyete dayanması, faizden, aldatmadan, beklenmedik risk ve aldanmadan uzak olması gibi ilk planda ahlaki karakter taşıyan ilkeler, Müslüman toplumlarda zamanla gelişen şirketler hukukuna da temel teşkil etmiştir (Gözübenli, "Şirket", 2010: 198-201).

Nisâ suresi 29. ayetinde “Ey iman edenler! Sizin karşılıklı rızanıza dayanan ticaret olmadıkça mallarımızı, aranızda batıl yollarla yemeyin” buyurulmaktadır. Buradan hareket edilerek ticaretle gelir elde ederken karşılıklı rızaya ne kadar ehemmiyet verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Akitlerde hukuki ifadelerin kaideleştigi, tanzim edildiği, neticelerine saygı gösterildiği umumi nizama, ahlaka ve kanun koyucunun temel maksadına aykırı olmayan her hususta şart koşma ve sözleşme yapma serbestliği bahşedilmiştir (Karaman, Yeni Gelişmeler Karşısında İslam Hukuku, 1987: 12).

İslam hukuku ve iktisadı, sözleşmelerin haksızlığa yol açabilecek kapıları kapayacak şekilde hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu yüzden fakihler akitlerde haksızlık sayılan “müfsit şartlar”ın koşulmasını yasaklamıştır. İnsanlara haksızlık yapma imkânının verilmemesi esastır (Bayındır, 2007: 342-343).

3.3 Ortaklık Çeşitleri

Naslarda ortaklık çeşitleri belirlenirken ilgili düzenlemelerin çok az olmasından dolayı genel ilkelerden ve uygulamalar sırasında gelişen fıkıh doktrinlerinden faydalanılmıştır. Ortaklık çeşitlerinin meşruluğu meselesi ve meşruluk hükmünün nasıl oluştuğu konusunda farklı yaklaşımlar vardır. İslam hukukunda ortaklıkların çeşitleri mezheplere göre değişir. Değişik tipteki şirketleri kabul edenlerin gerekçesi onları yasaklayan bir delilin bulunmamasıdır. Başka bir gerekçe de değişik tipteki şirketlere gereksinim duyulması ve bunların fıkıh kurallarına aykırı bölümlerinin düzeltilmesinin olası görülmesidir (Gözübenli, "Şirket", 2010: 198-201).

Hanefi mezhebinin hemen bütün kitapları şirket konusunu temelde mülk şirketi ve akit şirketi olmak üzere ikiye ayırmaktadır.

3.3.1 Mülk Şirketi

İki veya daha çok kişinin bir şeye birlikte malik olmasıdır. Birbirinden ayrılması imkânsız ya da zor olacak derecede iç içe girmiş şeyler “bir şey” sayılır. Mülk şirketi, bir mala şâyi hisseli olarak malik olmayı/paylı yahut müşterek mülkiyet durumunu ifade eder. Mülk şirketi ortakları kâr, gelir ve değer artışından ortaklaşa faydalandığı gibi zarara da beraberce katlanırlar (AAOIFI, 2015: 358-1356).

Mülk şirketinin 4 çeşidi vardır (Mecelle, md. 1062, 1066).

- İhtiyari ortaklık, ortaklığa kendi fiilleri ve arzularıyla katılanlarca meydana getirilir. Ortakların iradeleriyle bir şeyi satın almaları, kendilerine bedelsiz olarak verilen malı veya vasiyeti kabul etmeleri, malların karışmasıyla meydana gelen ortaklıktır (Mecelle, md. 1063).

- Cebrî ortaklık, ortakların kendi fiilleriyle değil de başka fiillerle meydana gelir. Bir malın veya malların miras yoluyla birden fazla kişiye kalması sonucu meydana gelen ortaklıktır (Mecelle, md. 1064).
- Şirket-i ayn, kesin olarak belirlenmiş mevcut maldaki ortaklıktır (Mecelle, md. 1067). Müşterek malda ortaklar ittifakla tasarruf ederler (Mecelle, md. 1069). Müşterek evde ortaklar beraber ikamet edebilirler fakat ortaklardan biri yabancı birine oturması için hakkını devrederken diğer ortakların iznini almalıdır (Mecelle, md. 1070). Ortaklardan birinin müşterek mülke zarar verecek şekilde tasarrufta bulunması caiz değildir (Mecelle, md. 1071). Bölüşmesi mümkün olmayan bir malın ortaklarından biri diğerlerine zorla payımı alın veya payınızı bana satın diyemez. Fakat müşterek malı sırayla kullanmak isteyebilir (Mecelle, md. 1072). Ortaklardan her biri, diğerinin payının tasarrufunda yabancıdır, vekili değildir (Mecelle, md. 1075; Bilmen, Hukuki İslamiyye ve Islahatı Fıkhiyye Kamusu, 1975: 79). Müşterek mallarda ortaklardan birinin hissesi diğer ortaklara vedia hükmündedir (Mecelle, md. 1087; Bilmen, Hukuki İslamiyye ve Islahatı Fıkhiyye Kamusu, 1975: 68). Ortaklardan biri dilerse hissesini izinsiz başka kimseye -ortaklıktaki hisseli mallar birbirine karışmamışsa- satabilir (Mecelle, md. 1088).
- Şirket-i deyn alacakta iştiraktır (Mecelle, md. 1068).

3.3.2 Akit Şirketi

İki veya daha fazla kişi arasında sermaye ve kârda ortak olmak üzerine ortaklık sözleşmesiyle kurulan şirkettir (Mecelle, md. 1329; Bilmen, Hukuki İslamiyye ve Islahatı Fıkhiyye Kamusu, 1975: 79). Tarafların birbiriyle uyumlu irade beyanları, icap ve kabulüyle cebirlik olmadan ihtiyari şekilde kurulur (Mecelle, md. 1330). Akit şirketinin her türü ortaklar arasında vekâleti kapsar. Vekâlette, akıl, temyiz ve genellikle ortakların iyiyi kötüyü ayırt edebilecek olmaları şarttır (Mecelle, md. 1333). Kişilerin ehliyeti olması için İslam hukukuna göre hak ve sorumlulukları üstlenebilmesi ve fiillerine hukuki bir sonuç verebilmesi gerekir (Bank Negara Malaysia, 2021: 112). Akit şirketi ihtiva ettiği şartlar ve hükümler yönünden mufâvada ve inan şirketi diye ikiye ayrılır (Mecelle, md. 1331). Akit şirketi tipi ister mufâvada isterse inan şirketi olsun dayandığı ana unsur sermaye (mal) ise emvâl, meslek sahibi kimselerin kendi çalışmaları ve emekleri ise a'mâl, itibar ise vücûh şirketi diye üç alt kısma ayrılır (Mecelle, md. 1332).

3.3.2.1 İhtiva Ettiği Şartlar ve Yükümlülükler Yönünden

3.3.2.1.1 Mufâvaza (Mufâvada) Şirketi

Ortaklardan her birinin, ortaklığın kuruluşundan sona ermesine kadar sermayede tasarruf ve borçlanma konusunda eşit oldukları şirkettir (AAOIFI, 2015: 359). En önemli özelliği ortakların birbirinin hem vekili hem de kefil olmasıdır. Her ortağın eda ehliyeti bulunmalıdır. Ortaklardan biri ölür veya eda ehliyetini kaybederse ortaklık sona erer. Ortaklık sermayesi olabilecek malları, anamal miktarları ve hisseleri eşit olan iki yahut daha çok kimsenin kurduğu şirkettir (Berki, 1982: 271). Ortakların sermaye, kâr-zarar paylaşımı, tasarruf ehliyeti, yetki ve sorumluluk bakımlarından tam eşit olmaları esasa dayalıdır. Hanefî mezhebine göre mufâvada, emvâl (sermaye), ebdân (emek) ve vücûh (kredi) şirketi türünde olabilir. Daha çok emvâl şirket türü esas alınmıştır. Konusu meçhul bir vekâlet ve kefaletin birleşmiş olduğu bir ortaklık sözleşmesini, fazla bilinmezlik içerdiği için caiz görmeyen mezhepler vardır. Hanefîler ise istihsan metoduyla caiz olduğunu söylemektedir. Kuruluşta ve sonrasında ortakların sermaye olabilecek bütün mallarını şirkete koyması ve anamal oranlarının eşitliğinin devam etmesi zorunluluğundan dolayı bu şirket türünü uygulamak çok zordur. Belki varisler arasında kurulabilir (Gözübenli, "Mufâvada", 2020: 369-370).

Ortaklardan birinin mufâvada şirketindeki sermayesinin dışında şirket sermayesi olmayacak para ve altın harici malı, geliri veya alacağı olsa ortaklığa zarar vermez (Mecelle, md. 1358; Bilmen, Hukuki İslamiyye ve Islahatı Fıkhiyye Kamusu, 1975: 99). Ortaklardan birinin bu madde haricinde malı artsa veya azalsa ortaklık inan tipine dönüşür.

Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed, din birliği şartını tasarrufta denklik ilkesinin tabii bir sonucu olarak gördüklerinden mufâvada için ortakların aynı dine mensubiyetini de gerekli sayarlar. Bu anlayışa göre Müslümanlar ve zimmîler ancak kendi aralarında mufâvada şirketi kurabilirler (Köse M. , İslam İktisadında Anonim Ortaklıklar, 1996: 107).

Ortaklık kurulurken ortakların sermayelerinde eşitlik, kâr ve zararı bölüşmede denklik, birbirlerinin vekili ve kefil olması, her birinin tam eda ehliyetinin bulunması şartlarını yazmaları veya söylemeleri gerekir. Şartlardan biri olmaz ise inan şirketine dönüşür (Mecelle, md. 1362). Mufâvada şirketinin de emvâl, a‘mâl ve vücûh türleri pek kullanılmadığı için burada değinilmeyecektir.

3.3.2.1.2 İnan Şirketi

Belirli veya umumi bir ticarete, iki veya daha fazla kişinin, diledikleri miktarda sermaye ile katılabildikleri, kâra-zarara katılımda eşit, tasarruf ehliyetinde denk olmadıkları, ortakların birbirine kefilî olmadan sadece vekâlet üzere kurdukları şirkettir. Ortaklık sözleşmesiyle -istenirse- ortakların payları, kâra-zarara katılım oranları eşitlenebilir ve birbirlerinin vekilî ve kefilî olabilirler. Şirketin konusuyla sınırlı vekâlet ilişkisi bulunan ortakların eksik eda ehliyetine sahip olmaları akdin oluşması için yeterli görülmüştür. Ortaklar arasında din birliği şartı da yoktur. (Gözübenli, "İnan", 2000: 260-261). Eksik eda ehliyetinde çocuk pazarda satış yapabilir fakat velisinin satıştan önce tüm satışlar veya her bir satış için onayı şarttır. Eda ehliyeti eksik olan hibe yapamaz. Bu şirket türü tüm müçtehitlere göre caiz ve sahihtir (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 128).

3.3.2.2 Ana Unsur Olan Sermaye Yönünden Ortakların Aynı Cins Mal ile Katıldıkları Şirketler

3.3.2.2.1 Emvâl Şirketi - İnan Tipi

Ortakların sermaye olmak üzere para veya para yerine geçebilecek mal koyup birlikte veya ayrı ayrı genel veya belli malın ticaretini yapmak ve kârı aralarında anlaştıkları oranda taksim etmek üzere kurdukları şirkettir (Mecelle, md. 1365-1367; Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 128). Emvâl şirketinin inan türünün meşruiyeti mezhepler arasında tartışmasızdır. İslam iktisat tarihinde uygulamada en fazla rastlanan ve anonim şirkete en çok benzeyen ortaklık türü şirket olduğu için 3.4 numaralı bölümde ayrıntısıyla incelenecektir (Gözübenli, "İnan", 2000: 260-261).

3.3.2.2.2 A‘mâl Şirketi - İnan Tipi

Ebdân, sanayi ve tekabül gibi isimleri de vardır. İki veya daha fazla meslek sahibi kimselerin kendi çalışmalarını, emeklerini sermaye edip, başkalarından iş kabul ederek, üretim yaparak meydana getirecekleri kazancı anlaştıkları oranda veya şartta bölüşmek amacıyla kurdukları ortaklığa a‘mâl şirketi denir (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Şirketler, 1996: 108). Çalışmayı sermaye olarak kabul eden şirket türüdür (Mecelle, md. 1385). Ortaklardan her biri iş alabilir ve yapmayı taahhüt edebilir (Mecelle, md. 1386). İş kabul etmede ortaklar birbirinin vekilidir (Mecelle, md. 1387). Aralarından herhangi biri iş bedelini alabilir (Mecelle, md. 1388). Ortaklardan biri taahhüt edilen işi kendi yapmak zorunda değildir. Diğer ortağa veya

ortak olmayan başka birine yaptırabilir. Fakat işi veren onu kimin yapmasını şart etmişse o ortağın yapması gerekir (Mecelle, md. 1389).

3.3.2.2.3 Vücûh (Kredi) Şirketi - İnan Tipi

Sermaye olarak kendi itibar, ticari tecrübe ve şahsiyetlerini kullanmak suretiyle veresiye mal alıp satarak meydana getirilecek kârı aralarında paylaşmak üzere kişilerin birleşerek oluşturdukları şirkete vücûh şirketi denir (Cebeci, 2013: 140-141). Bu şirkette kazanca ortaklık ancak satın alınan malın ödemesi yapıldığı zaman olur (Mecelle, md. 1400). Satın alınan malın değerinin ödenmesi ortakların ondaki hisselerine göre yapılır (Mecelle, md. 1401). Kazanç paylaşımı satın alınan maldaki ortaklık oranına göre yapılır (Mecelle, md. 1402). Satın alma işlemini ister ortaklar birlikte isterse aralarından biri tek başına yapsın zarar olduğu zaman paylaşımı satın alınan maldaki paylara göre gerçekleşir (Mecelle, md. 1403).

3.3.2.3 Ana Unsur Olan Sermaye Yönünden Ortakların Farklı Cins ile Katıldıkları Şirketler

Bu ortaklık tipleri *Mecelle*'de akit şirketlerinden farklı bölümde ve bazıları karışık biçimde açıklanmıştır.

3.3.2.3.1 Mudârebe Şirketi

Bir tarafın (rabbü'l-mâl) sağladığı sermayeyi, diğer tarafın (mudârib) emeğiyle işletmesi sonucunda elde edilen kârı anlaşlıkları orana göre paylaşmak, zarar ise sadece mudâribin haksız fiili (teaddî), ihmali (taksir) veya akit şartlarını ihlali nedeniyle mudâribe ait olmak üzere yapılan sözleşmeyle kurulan şirkettir (Bank Negara Malaysia, 2021: 46). Mudârebe ortaklığına emek-sermaye şirketi de denir. Cahiliye döneminde Hicaz bölgesinde, İslamiyet'ten sonra ise İslam diyarlarında mudârebe ortaklığı ticaret için sıkça kullanılmıştır.

Nitekim “Kimileri Allah’ın lütfundan nasiplerini aramak için yola koyulacak, dünyanın çeşitli yerlerinde dolaşacaklardır” (el-Müzzemmil, 73/20).

Mudârebenin kuruluşu ve çeşitleriyle ilgili özellikler:

- Esası, sermaye sağlayıcısı (rabbü'l-mâl) ile emek sahibi (mudârib) arasında yapılan teklif (icap) ve kabuldür (Mecelle, md. 1405).
- Vekâlet ve emanet kavramları üzerine kurulur. Tarafların tam eda ehliyetine sahip olmaları gerekir. Kefalet içinse eda ehliyeti gerekir (AAOIFI, 2015: 373-374).

- İki çeşidi vardır. Mutlak mudârebe, sermaye sahibinin onun işletilmesi konusunda emek sahibine herhangi bir kayıt koymaksızın yetki vermesiyle kurulur. Zaman, mekân, bir çeşit ticaret veya alıcı ve satıcı gibi belli sınırlamalar konursa kayıtlı mudârebe olur. Mutlak mudârebe olsa da emek sahibi yatırımla ilgili alandaki geçerli örf ve teamül uyarınca tasarrufları yürütmekle yükümlüdür (AAOIFI, 2015: 373-374).

Mudârebenin sermayesi ile ilgili özellikler:

- Esasen nakit para olmalıdır. Sermayedarın vermek istediği nakit olmayan, gelir getiren varlıklar emek sahibince satılıp taraflarca anapara olarak kabul edildikten sonra sermaye yapılır. Sermaye sahibinin başkalarından olan alacağının, emek sahibince tahsili kabul edilir ise tahsilattan sonra sermaye yapılır (Mecelle, md. 1409).
- Mudârebenin başlaması için sermayenin emek sahibine teslimi şarttır (Mecelle, md. 1410).
- Sermayenin mâlum olması ve kârın hangi oranlarda paylaşılacağıın bilinmesi gereklidir (Mecelle, md. 1411).

Mudârebede ortakların hak ve yükümlülükleri ile ilgili özellikler:

- Başlangıçta mudârib emin, verilen sermaye ise vedia (korunması için bir kimseye bırakılan malı ve bu hukuki işlemi belirten terim) hükmündedir. Mudârib, sermayeyi işletmek üzere rabbü'l-mâlin vekilidir. Kâr ettiğinde ise ona ortak olur (Mecelle, md. 1413).
- Mutlak mudârebede emek sahibi tüm işleri yapmaya izinlidir. Fakat fahiş fiyatlı malı ortaklığa alamaz, almışsa sermayeye katamaz. Mudârib, peşin veya veresiye mal alıp satabilir. Tüccarlar arasındaki örf ve âdete göre açık bir maslahat olmadıkça emsal bedelin altında veya üstünde alım satım yapamaz. Başka kimseleri alış-satış için vekil tayin edebilir. Alışveriş için uzak beldelere gidebilir. Mudârib mudârebe malını şirket işleri için rehin veya korunması için emanet bırakabilir, kârı ortaklığa dönmek üzere başkasına sermaye olarak verebilir, kiraya verebilir (Mecelle, md. 1414).
- Normalde mutlak mudârebede, mudârib kendi malını ortaklık sermayesine katamaz ve şirket anaparasını başkalarına mudârebe sermayesi olarak vermez. Fakat bulunulan yörede veya bölgede mudârib malını mudârebe sermayesine ekleyebiliyor ise buna izin verilir (Mecelle, md. 1415).

- Mutlak mudârebede rabbü'l-mâl bunları yapmakta mudâribi serbest bırakabilir. Fakat mudârib mudârebe malını hibe edemez veya ödünç veremez (Mecelle, md. 1416).
- Mudârib şahsi malını sermayeye rabbü'l-mâlin izniyle katmış ise kâr paylaşımında kendi sermayesinin kârını alır, rabbü'l-mâlin sermayesinin kârı ise anlaşlıkları paylaşım orana göre paylaşılır (Mecelle, md. 1418).
- Müdârib başka beldelere ortaklık için giderse örfü uygun masrafları mudârebe sermayesinden alır (Mecelle, md. 1419).
- Kayıtlı mudârebede mudâribin bütün kayıt ve şartlara uyması gereklidir. Uymazsa kâr ve zararı kendisine ait olur (Mecelle, md. 1420-1421).
- Mudârib izinsiz olarak başka beldelere gider de mal telef olur veya veresiye satıldığı için bedeli alnamaz ise zararı tazminle sorumludur (Mecelle, md. 1422).
- Rabbü'l-mâl mudâribi azleder ise mudârebe bildirmesi gerekir. Azil olduktan sonra mudârib mudârebe sermayesinde tasarrufta bulunamaz (Mecelle, md. 1424).

Mudârebede kâr ve zarar hesaplama ve paylaşma ile ilgili özellikler:

- Ana sermayeyi aşan miktar kâr olarak hesaplanır. Sermaye kurtarılmadıkça kârdan söz edilemez. Önceki dönemde yapılan zararlar veya telef olan mallar eski dönem kârlardan mahsup edilir. Sonradan mahsuplaşmak üzere (avans niteliğinde) kâr dağıtımını yoluna gidilebilir. Asıl kâr paylaşımı şirket tasfiye edildiği zaman sermayeyi aşan mal veya para varsa kâr olarak ortaklar arasında paylaşılır (AAOIFI, 2015: 371).
- Zarar ve ziyan sermaye sahibi rabbü'l-mâle ait olur. Ortaklar aralarında zarar iki tarafa eşit dağıtılacak diye anlaşsa bile geçersizdir (Mecelle, md. 1428). Fasid mudârebede kâr ve zarar rabbü'l-mâle düşer. Fasid mudârebede emek sahibi sadece kâr var ise ecri misil alır. Kâr yok ise ecri misil alamaz (Mecelle, md. 1426).
- Kâr payı miktarının maktû bir rakam veya sermayenin belli bir oranı olarak belirlenmesi caiz değildir. Kâra ek ayrı bir ücret verilmesi de caiz olmaz. Dönemsel olarak kâr paylaşım oranlarının yeniden tespit edileceği başlangıçta sözleşmeye yazılırsa tarafların kabulüyle her yeni dönem gereği yapılabilir (AAOIFI, 2015: 369).

Mudârebenin sona ermesi ile ilgili özellikler:

- Rabbü'l-mâl mudârebeyi başlangıçta belli bir süreyle sınırlanmış ise süre bitince ortaklık sona erer (Mecelle, md. 1423).
- Mudârebe gayr-ı lâzım bir akittir. Mudârib işe başlamışsa şirketin tasfiyesi -gerçek değere göre hakiki olarak- yapılmadan şirketin varlıklarının gerçek değeri hükmi

olarak gerçekleşene kadar mudârib ortaklığı sonlandıramaz. Taraflar belli bir süre boyunca ortaklığın devam etmesini kararlaştırmış işe ortaklık bağlayıcılık arz eder. Bağlayıcılık durumunda dahi taraflar uzlaşırsa ortaklık sona erer. Sermaye telef olursa ortaklık sona erer. İki taraftan biri veya her ikisi ölür veya akıl hastası olursa ortaklık sona erer (AAOIFI, 2015: 373-374).

- Mudârib ölürse, şirket sermayesi elinde emanet hükmünde olduğu için mudâribin mirasından ödenir (Mecelle, md. 1430).

3.3.2.3.2 Mugârese Şirketi

Boş araziye ağaç dikip yetiştirmek ve hasılatı toprak ve emek sahibinin uzlaştıkları orana göre paylaşmak amacıyla yaptığı ortaklık sözleşmesidir. Ağaç dikip yetiştirme ortaklık sözleşmesi de denir. Âkil kişilerin icap ve kabulü, ağaçların dikileceği boş arazinin emek sahibine teslimi, paylaşımın nasıl yapılacağından baştan belirlenmesiyle ortaklık başlar (AAOIFI, 2015: 359). Günümüzde bazı bölgelerde kavak ağacı yetiştiriciliğinde kullanılır.

3.3.2.3.3 Müzâraa Şirketi

Arazi sahibi ile emekçi arasında belirlenen arazide yapılacak olan zirai faaliyet sonucu elde edilen hasılatın paylaşılması özleşmesidir (Mecelle, md. 1431). Zirai ortakçılık veya yarıcılık olarak da adlandırılır. Bu sözleşmeyi buluş çağına ermiş kişilerin yapması şart değildir. İcap ve kabul şartını yerine getirmiş olmak ve âkil (mümeyyiz) olmak gerekir (Mecelle, md. 1432-1433). Erkekler 7-11 kızlar ise 7 ile 9 yaş arası temyiz çağındadır. Ne ekileceğinin veya emek sahibinin ne ekmek istediği baştan belirlenmelidir (Mecelle, md. 134). Hasılat paylaşım oranının da akit sırasında kararlaştırılması şarttır. Hasılat harici başka bir şey verilmek üzere anlaşmak veya hasılatın şu kadar miktar diye anlaşmak caiz değildir (Mecelle, md. 1435).

3.3.2.3.4 Müsâkât Şirketi

Meyvesi yenilebilen mevcut ağaçların sahibi ile onların bakımını yapacak emekçi arasında kurulan ürün paylaşımı ortaklık sözleşmesidir. Âkil kişilerin icap ve kabulü, ağaçların dikili olduğu arazinin emek sahibine teslimi, paylaşımın nasıl yapılacağından belirlenmesiyle ortaklık başlar (Mecelle, md. 1441-1445). Şartları tam olarak belirlenen sözleşmede meyveler sözleşmeye göre paylaşılır. Şartları tam olmayan sözleşmede ise ürün meyvelik sahibinin olur (Mecelle, md. 1146). Emek sahibi sadece ecr-i misl (birlikçinin takdir ettiği ücret/ çevrede bu

iş için ödenen ücret) alır (Mecelle, md. 1447). Meyvelik sahibi ölürse emekçi işine devam eder. Meyvelik sahibinin varisleri emekçiye mani olamaz. Emek sahibi ölürse, onun varisleri isterse işi sürdürür, meyvelik sahibi sözleşmeyi bitiremez (Mecelle, md. 1148).

3.4 İnan Şirketi - Emvâl Türü

Ortakların nakit veya para yerine geçebilecek malların bir kısmını ya da tamamını anapara olarak, sermaye payında eşitlik aranmadan, birlikte yahut ayrı ayrı genel veyahut belli malın ticaretinde bulunmak ve kârı anlaştıkları oranda bölüşmek üzere kurdukları şirkettir (Mecelle, md. 1365-1367).

Mufâvada türü emvâl şirketinde ortakların ticaret mallarının tamamının eşit olması ve bunların şirket sermayesi yapılması şartlarından dolayı uygulanması çok zordur.

3.4.1 Şirketin Kuruluşu ile İlgili Özellikler

- Ortakların birbiriyle uyumlu irade beyanları, teklif (icap) ve kabulle cebirlik olmadan ihtiyari şekilde kurulur (Mecelle, md. 1330). İcap ve kabul sözlü olarak veya yazılı olarak, uygun belgelerle ya da kayıtla ispatlanabilecek başka bir yöntemle ifade edilebilir (Bank Negara Malaysia, 2021: 113).
- Bu şirket türünde, ortaklar arasında kefaletin geçerli olduğu belirtilmediği takdirde yalnız vekâleti kapsar (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 132). Vekâlette akıl ve temyiz şart olduğu gibi ortakların genellikle akıllı ve iyiyi kötüyü ayırt edebilmeleri şarttır. Fakat ortaklık, tarafları arasında kefaleti de kapsıyor ise birbirinin kefil olurlar. Ortaklar tam eda ehliyetine sahip olmalıdır.
- Taraflar, İslam hukukuna aykırı olmayan herhangi bir hüküm veya şartı sözleşmeye ekleyebilirler (Bank Negara Malaysia, 2021: 113).
- Sözleşme yapılırken ortaklığın başlangıç ve bitiş tarihi belirtilmelidir (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 132).
- Şirket sözleşmesinin yazılı yapılması gerekmektedir (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 133).
- Şirkete sermaye olarak konulacak para ve malların sözleşme yapılırken hazır olması şart değildir. Fakat şirket için mal alıp satılacağı zaman sermayenin hazır bulunması gereklidir (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 132).
- Ortaklar kendi aralarında anlaşılırsa başlangıçta belirlenen sözleşme şartlarını, kâr paylaşım oranlarını sözleşme süresi boyunca herhangi bir zamanda değiştirebilirler.

Sermaye payıyla orantılı olan zarar paylaşım oranı değiştirilemez (AAOIFI, 2015: 322). Tüm değişiklikler İşlam hukukuyla uyumlu olmalıdır (Bank Negara Malaysia, 2021: 114).

- Müşlümanların fikhen sakıncası bulunmayan işlemlere gayri müşlim kimseleri ortak etmesi caizdir. Gayri müşlimlerin sermaye olarak vermek istedikleri paranın veya malın haramlığı açıkça belli ise kabul edilemez. Gayri müşlim kişi ortak olursa yönetimin Müşlüman ortakta veya ortaklığa katılmamış Müşlüman kişiye verileceği, fıkıh kurallarına aykırı işlem yapılmayacağı konusunun sözleşmeye yazılması ve bu konuda gayri müşlim ortaklardan gerekli teminatların alınması gereklidir (AAOIFI, 2015: 322).

3.4.2 Sermaye ile İlgili Özellikler

- Her bir ortağın şirkete koyduğu sermayenin belirtilmesi gerekir. Konulan sermayelerin cinsi, vasfı, miktarı ve tutarları belirlenmelidir (Köse M. , İşlam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 132).
- Hanefi mezhebine göre şirketin koyulacak sermaye mallarının karıştırılması mecburi değildir (Köse M. , İşlam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 129).
- Şirket sermayesi malların bedelinin tam olarak belirlenebilen nakit veya gayri nakdi mallardan olması lazımdır ki şirket sermaye tutarı belirlenebilsin. Tutarı belirsiz mallar sermaye olarak kabul edilirse ortaklar arasındaki kâr veya zarar paylaşım oranının tespiti zorlaşır. Nakit veya malların tam bedeli belirlendikten sonra şirkete sermaye olarak konmalıdır (AAOIFI, 2015: 322).
- Şirkete nakdî sermaye yapılacak paralar farklı döviz cinsindense ortakların birlikte belirledikleri bir pariteye göre kayıtlanır. Bu durumda ortakların payları, hak ve yükümlülüklerinde sıkıntı olmaz (AAOIFI, 2015: 323).
- Ortakların sermaye olarak vereceği mal ve paralar sözleşme esnasında değil de daha sonra verilecekse ortakların sermaye paylarının başlangıçta sözleşmeye açıkça yazılması gerekir (AAOIFI, 2015: 323).
- Bir ortak sermaye payını tamamen veya kısmen ödeyemezse diğer ortaklar sözleşmeyi feshedebilir veya ödenememesinden dolayı oluşan zararın ortaklığa tazminini kendisinden isteyebilirler (Bank Negara Malaysia, 2021: 115).

- Bir ortak sermaye payını tamamen veya kısmen ödeyemezse diğer ortaklar temerrüt sonucu ortaya çıkan masrafların ortaklığa tazminini talep edebilirler (Bank Negara Malaysia, 2021: 115).
- Bir ortak sermaye payını tamamen veya kısmen ödeyemezse kendi paylarını ödeyen ortaklar ödenen sermayeye göre kâr paylaşımı yapılmasına karar verebilirler (Bank Negara Malaysia, 2021: 115).
- Bir ortak sermaye payını tamamen veya kısmen ödeyemezse kendi paylarını ödeyen ortaklar sözleşmeyi fesih ederlerse kısmi ödeme yapan ortağın adil yatırım payını ona verirler veya hisselerini ödeyen taraflara veya dışarıdan başka birine satmasını talep edebilirler (Bank Negara Malaysia, 2021: 115).
- Normalde ortakların bir varlığa bağlı olmayan alacaklarının sermaye kabul edilmesi caiz değildir. Fakat şirkete sermaye olabilecek bir varlığa bağlı ise kabul edilir. Ortaklığa katılmak isteyen biri borçları ve alacağı bulunan bir fabrikayı sermaye olarak şirkete verebilir (AAOIFI, 2015: 323).
- Tüm ortakların anlaşmaları durumunda şirkete ilave sermaye alınabilir ve ortaklar bu artıştan dolayı kâr paylaşım oranlarını değiştirebilirler (Bank Negara Malaysia, 2021: 115).

3.4.3 Ortakların Hak ve Yükümlülükleri ile İlgili Özellikler

- Ortaklardan biri peşin veya veresiye olarak ucuz veya pahalı mal alıp satabilir. Tüccarlar arasındaki örf ve âdete göre açık bir maslahat olmadıkça emsal bedelin altında veya üstünde alım satım yapamaz (Mecelle, md. 1373).
- Ortaklardan biri elinde şirketin sermayesi olduğu halde peşin parayla veya veresiye olarak mal alıp satabilir. Fakat fahiş fiyatla satın alırsa o mal ortaklığın değil kendisinin olur (Mecelle, md. 1374).
- Ortaklardan birinin elinde şirket sermayesi kalmamışsa şirkete mal satın alamaz. Eğer alırsa mal kendisinin olur (Mecelle, md. 1375).
- Ortaklardan biri şirketin yaptığı ticaret cinsinden olmayan bir malı kendi parasıyla alırsa o mal şirketin malı olmaz. Fakat ortakların birinde şirketin parası varken şirketin ticaretini yaptıkları maldan satın alırsa o mal şirketin malı olur (Mecelle, md. 1376).

- Ortaklardan birinin satın almış olduğu malı diğer ortak ayıplı diye reddedemez. Ortaklardan birinin sattığı ayıplı mal müşteri tarafından diğer ortağa geri verilmez (Mecelle, md. 1378).
- Ortaklardan biri şirket malını başka birine emanet edebilir ve gelir kazanmak amacıyla işletmesi için başkasına verebilir. Şirket malını korumak için dükkân kiralayabilir veya adam tutabilir. Fakat ortağının izni olmadan şirket malını kendi malıyla karıştırmaz ve başka kimseyle kuracağı yeni şirkete sermaye yapamaz. Yaparsa ve koyulan sermaye yok olursa, onayı alınmayan şirket ortağının payını tazmin etmek zorundadır (Mecelle, md. 1379).
- Ortaklar kendi sermaye malında istedikleri biçimde tasarrufta bulunma hakkına sahipken diğer ortaklarınkinde onların verdiği izin dâhilinde tasarrufta bulunabilirler (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 135-136).
- Şirket ortaklarının hepsi asil veya bazıları vekil olabilir. Asil ortaklar şirket sermayesiyle istedikleri şekilde ticari faaliyette bulunabilirler. Vekil konumundakiler vekâlet kapsamında faaliyet yapabilirler (Büyükçelebi, 1981: 60).
- Ortaklar ister asil isterse vekil olsun, şirkette çalışsın veya çalışmasın ortaklık adına yapılan tüm işlemler için bilgi alma hakkına sahiptir (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 133).
- Ortaklar şirkete karz olarak mal veya para verebilir, böylece şirketteki sermayelerini artırabilir. Fakat bu ilave sermayeden dolayı hak edilecek kâr payı hesaplaması diğer ortakların tümüyle varılacak anlaşmaya göre yapılır. Herhangi bir ortak şirkete borç mal veya para verirse verilen borcu şirketten veya diğer ortaklardan isteyebilir (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 134).
- Ortaklar şirket işleri için başka yörelere seyahat edebilir ve bu masrafları şirket sermayesinden karşılanır (Mecelle, md. 1381). Fakat günü birlik gidip gelinebilecek yerler için yapılan seyahat masrafları Hanefî mezhebine göre ortakların kendilerince karşılanır. Mâlikî fıkıh âlimleri ise gidilen yerin mesafesine bakılmaksızın sadece şirket işi için gidilmesini yeterli görürler. Günümüz ticari örfü bu şekildedir (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 135).

3.4.4 Ortaklığın Yönetimi

- Genel olarak bütün ortaklar örf haline gelmiş ticaretin gerektirdiği peşin veya vadeli mal alım satımı, malları teslim alma/verme, emanete rehin bırakma, rehin alma,

alacakları isteme, borçları bildirme, ortaklıkla ilgili yasal işlemlerle ilgilenme, kusurlu malı iade etme gibi işlemleri yapabilir. Ortaklar, tarafların onayıyla sözleşmeleri sonlandırabilir, kiralama, havale ve borç alma işlemlerini de yapabilir. Bir ortak, diğerlerinden onay almadan sadece örf haline gelmiş kısa vadeli borç verebilir (AAOIFI, 2015: 323).

- Ortaklar anlaşarak şirket idaresini aralarından birine veya birkaçına bırakabilir. Diğer ortakların anlaşmaya uyarak yönetime katılmaması gerekir (AAOIFI, 2015: 324).
- Ortaklar anlaşarak dışarıdan birini şirkete idareci atayabilirler. Bu kişiye verilecek ücret şirkete masraf olarak yazılır. Şirket yöneticisine kârdan belli oranda prim de verilebilir. İdarecilik karşılığı kâr payı verilirse emek sahibi ortak gibi olacağından ücret alamaz. (AAOIFI, 2015: 324).
- Ortaklar harici birinin şirkete yönetici olarak atanması halinde onunla ayrı bir sözleşme yapılmalıdır. Bir yöneticinin atanması işlemi temsil sözleşmesi, iş sözleşmesi veya kâr paylaşımı sözleşmesi esas alınarak yürütülebilir (Bank Negara Malaysia, 2021: 113).
- Şirketin yönetimini yapacak, muhasebesini tutacak ortaklara maaş verilmesinin ortaklık sözleşmesine yazılması doğru değildir. Bunlara sermayesine göre verilecek kâr oranından daha yüksek kâr payı verilmesi ortaklık sözleşmesine yazılabilir (AAOIFI, 2015: 324).
- Şirketi yönetecek, muhasebesini tutacak ortaklara şirket ortaklık sözleşmesinden bağımsız ayrı bir kontratla ücret ödenebilir, görevden alınrsa asıl ortaklık sözleşmesi etkilenmez (AAOIFI, 2015: 325).
- Yönetici ortak yapmış olduğu haksız fiil, ihmal veya sözleşme şartları ihlalden kaynaklanan zarardan sorumludur (Bank Negara Malaysia, 2021: 113). Vekil olarak hareket eden ortak da yapmış olduğu haksız fiil, ihmal veya sözleşme şartları ihlalden doğan zarardan sorumludur (Bank Negara Malaysia, 2021: 116).
- Ortaklığın şartlarına uygun olmak kaydıyla, ortaklardan biri sermaye payını aralarından veya dışarıdan biri[leri]ne devredebilir.
- Devredilen hissede oluşmuş kârdan onu devreden yararlanır, zarara da o katlanır (Bank Negara Malaysia, 2021: 116).
- Sözleşmede belirtilmek şartıyla ortaklara ortaklık sermayesindeki paylarını geri çekme imkânı verilebilir (Bank Negara Malaysia, 2021: 116).

3.4.5 Ortaklık Teminatları

- Şirket sermayesinin tamamı ortakların tümü açısından emanet hükmündedir. Ortakların haksız fiili, ihmali, kötü kastı ve kusurundan kaynaklanan hariç diğer nedenlerle yol açılan zararı o ortak veya ortakların tazmin etmesi gerekmez. Bu sebeple ortakların sermayeyi garanti etme şartı ileri sürülmesi caiz değildir (AAOIFI, 2015: 325).
- Ortakların haksız fiili, ihmali, kötü kastı ve kusurundan veya sözleşme şartlarına aykırı davranışlardan dolayı oluşabilecek zararın karşılanması amacıyla her birinden kefil veya rehin istenebilir. Bu tür zarara sebep olan ortağın verdiği rehin veya kefil sadece kendisini ilgilendiren kısma kullanılır (AAOIFI, 2015: 325).
- Ortakların haksız fiili, ihmali, kötü kastı ve kusurundan veya sözleşme şartlarına aykırı davranışlardan kaynaklanabilecek zararın karşılanması amacıyla şirket dışından şirketin ortaklarından bağımsız olan üçüncü bir taraf herhangi bir ortak için taahhütte bulunabilir. Bu taahhüt için şirket herhangi bir ücret ödememelidir ve ortaklık sözleşmesinden bağımsız olmalıdır. Zararı üstlenme yükleniminde bulunan üçüncü tarafın yüklenim lehtarının yarısından fazlasına malik olmaması veya üçüncü tarafın yarısından fazlasının yüklenim lehtarının mülkü olmaması şartı aranır. Bu durumun tüzel kişileri kapsadığı düşünülmektedir. Söz konusu üçüncü tarafın taahhüdünü yerine getirmemesi durumunda, lehine taahhütte bulunmuş olduğu o ortağın zararın tazminiyle ilgili sorumlulukları devam eder (AAOIFI, 2015: 325).

3.4.6 Kâr-Zarar Hesaplanması ve Paylaşımı ile İlgili Özellikler

- Kuruluş şartlarında eksiklik varsa kâr paylaşımı sermaye oranına göre yapılır (Mecelle, md. 1368).
- Taksir (ihmal) ve teaddî (haksız fiil) yoksa zarar ortaklar arasında sermaye oranına göre taksim olur (Mecelle, md. 1369).
- Sermayelerinin eşit veya farklı olsun, ortaklar kârı nasıl paylaşacağını baştan söylemiş ise ona göre yapılır. Bütün ortakların veya aralarından herhangi birinin şirkette fiilen çalışması veya çalışmasının şart koşulması üzerinde anlaşılmış kâr payı paylaşımını değiştirmez (Mecelle, md. 1370).
- Sermayeleri eşit olduğu halde ortaklardan birinin kârdan daha fazla pay alması önceden belirtilmişse ve ortakların şirkette çalışması şart koşulmuşsa ortaklık sahihtir. Çünkü yüksek kâr payına sahip ortaklar alışverişte daha maharetli veya

faydalı olabilir. Payları eşit olsa bile ortaklıkta bil fiil çalışma şartı konulan ortağın daha fazla kâr payı alma hakkı sahihtir. Düşük hisseli ortağın kâr payı hissesi oranında ise kendisine şirkette çalışma şartı konulması caiz değildir (Mecelle, md. 1371).

- Ortakların şirkette çalışma şartı yoksa kâr paylaşımı sermaye payına göre yapılır. Sermayesi az olan ortağın çalışma şartı varsa, sermaye hissesi çok çalışmayan ortak ile kârdan eşit pay alabilir (Mecelle, md. 1372).
- Ortaklardan biri -diğerlerinden habersiz- şirket malını başkalarına ödünç veremez fakat şirket için ödünç mal alabilir. Şirket için alınan ödünç tüm ortakların borcu olur (Mecelle, md. 1380).
- Ortaklardan biri şirket işleri için uzak diyarlara giderse masrafları şirketten alır. Dolayısıyla, kâr bu masraflar düşüldükten sonra hesaplanır (Mecelle, md. 1381).
- Ortaklardan birinin kendi görüşüyle dilediğini yap dediği diğer ortak şirket faydası olacak ticari işler yapabilir. Şirket malını başkasına rehin işletmesi için akitle verebilir, ortaklık adına rehin alabilir, şirket malıyla ticaret için uzak diyarlara gidebilir, şirketin malıyla kendisininkini karıştırabilir. Fakat ortaklardan biri diğerlerinin izni olmadıkça şirket malını telef veya karşılıksız hibe edemez, rehin ya da borç veremez (Mecelle, md. 1382).
- Ortaklardan biri diğerlerinden izinsiz uzak diyara gider veya izinsiz veresiye mal satarsa oluşacak zararın tamamından sorumlu olur (Mecelle, md. 1383).
- Ortaklık sözleşmesi yapılırken kâr paylaşımının nasıl yapılacağı kesinleştirilmelidir. Kâr payı kesin bir rakam veya sermayenin belli bir oranı şeklinde olmamalıdır. Kâr payı miktarı kârdan şayi hisseli olarak belirli bir oran verilmesi şeklinde tespit edilmelidir (AAOIFI, 2015: 326).
- Kâr paylaşım kararının sözleşme sırasında değil de kâr oluştuktan sonraya ertelenerek belirlenmesi caiz değildir. Fakat paylaşım esnasında ortakların karşılıklı anlaşmasıyla kâr oranları değiştirilebilir veya ortaklardan biri diğeri lehine payında tamamen veya kısmen feragat edebilir (AAOIFI, 2015: 326).
- Kâr paylaşımının sermaye payı oranına göre yapılması caizdir. Fakat bazı ortaklara -üzerinde anlaşılması halinde- sermaye oranından daha fazla kâr payı verilebilir. Ancak bunun için sözleşmeyle kararlaştırılan lehdar ortağın şirkete emeğiyle katkıda bulunmama şartıyla girmemiş olması gerekir. Ortaklığa emeğiyle katkıda bulunmama şartı koşmadan giren taraf lehine olmaması kaydıyla, kâr payı oranının

sermayesi nispetinden daha yüksek olması ortaklarca kararlaştırılabilir (AAOIFI, 2015: 326).

- Bu tip ortaklığın edeceği zararsa sermaye payı oranına göre tüm ortaklara dağıtılması gerekmektedir. Muhtemel zararın ortaklardan bazılarınca üstlenileceği veya aralarında sermaye payları oranlarından farklı nispetlerde ortaklara dağıtılacağına ana sözleşmeye yazılması caiz değildir. Başlangıçta herhangi bir koşul bulunmaması kaydıyla, zarar oluşuktan sonra ortaklardan biri tarafından üstlenilebilir (AAOIFI, 2015: 326-327).
- Ortaklar kâr paylaşımının belli dönemlerde veya her yılsonu gibi sabit zamanlarda yapılması karar verebilirler. Kârın belli bir oranının dağıtılması üzerinde anlaşabilirler. Farklı dönemlerde değişik tutarlarda olması halinde kâr miktarının değişen oranda dağıtılması kararı da alabilirler. Örneğin, 6.ayda oluşan kârın yarısını, 12. aydakinin ve geçmişte birikenin tamamının dağıtılmasına üzerinde anlaşabilirler. Bu anlaşmalar genel olmalı ve tüm ortakları kapsamalıdır. Bir veya birkaç ortağın kârdan pay almasını engelleyecek durumun oluşmaması gereklidir (AAOIFI, 2015: 324).
- Net kârın hesaplanması ve paylaşılabilmesi, tüm masrafların, vergilerin, resim ve harçların düşülmesiyle sermayenin ayrılmasından sonra belli olur (AAOIFI, 2015: 327).
- Ortaklar arasında yapılan sözleşmeye kâr dağıtma veya ona ortak olma kurallarına aykırı şart veya madde eklenemez. Bir ortağın belli miktar veya ortaklık sermayesinin belirli bir oranı kadar kâr alması gibi şartlar sözleşmede varsa geçersizdir. Kâr oluşmadan önce bu şartlar düzeltilirse sonrasında ortaklar arasında varılan anlaşmaya göre kâr dağıtımı yapılır. Düzeltilmez ise, kâr paylaşımı ortakların sermayedeki hisse oranlarına göre yapılır (AAOIFI, 2015: 327).
- Sözleşmeyle kârın belli bir oranı aşması durumunda fazla miktarın ortaklardan birine verilmesi kararlaştırılabilir. Fakat kararlaştırılan oranda veya altında gerçekleşirse, kâr paylaşımı ortakların sermayedeki hisse oranına göre yapılır (AAOIFI, 2015: 328).
- Beklenen kâr mantığı ve düşüncesiyle kesin ve nihai olarak kâr paylaşımı yapılmaz. Şirketin gerçekleşen satış değerine göre gerçek tasfiyesi veya gerçeğe uygun değer tespiti sonucu hükmi tasfiyesi yapılarak kâr paylaşımı yapılır (AAOIFI, 2015: 328).

- Asıl kârın hesaplanması ve paylaşılması tasfiye ile tüm şirket mallarının satışının yapılmasından sonra elde edilecek olan gelir üzerinden yapılır. Bu hesaplama ve paylaşım şekline “gerçek değere göre şirketin tasfiyesi” denir. Bütün malları satılması yerine şirkete ait tüm varlıkların gerçeğe uygun değeri tespit edilerek kâr paylaşımı da yapılabilir. Değer tespiti için bir veya birkaç ekspere değerlendirme yaptırılarak ortalaması alınabilir. Şirket varlıklarının değerlemesinde alacaklar eklenir ve borçlar düşülür. Fakat şüpheli alacaklar değerlemeye dâhil edilmez. Alacakların değerlemesinde faiz oranı hesaba katılmaz. Rayiç değere iskonto uygulanmaz (AAOIFI, 2015: 328).
- Ortaklar anlaşarak sonradan mahsuplaşmak üzere şirketin avans olarak kâr dağıtımını yapması kararı alabilir. Bu durumda gerçek veya hükmi tasfiye sonrası mahsuplaşma yapılmalıdır. Mahsuplaşmak üzere yapılan böyle bir kâr paylaşımında ortaklar gerçek veya hükmi tasfiye sonrası oluşan kârdan daha fazlasını almışlarsa fazlası şirkete geri ödemelidir (AAOIFI, 2015: 329).
- Şirket hizmet sektöründe veya kira geliri sağlayacak varlıklara yatırım işinde faaliyet gösteriyorsa, bu işlemlerden dönemsel olarak elde edilen gelir sonradan mahsuplaşmak üzere avans kâr ödemesi olarak ortaklara dağıtılabilir (AAOIFI, 2015: 329).
- Ortaklar anlaşarak şirketin sermayesinin zarara karşı korunması, finansal gücünün artırılması ve kârlılığın düştüğü zamanlarda kâr oranlarının dengelenmesi için belli bir kısmının dağıtmayarak yedek akçe olarak tutabileceği kararını sözleşmeye ekleyebilir (AAOIFI, 2015: 329).
- Sözleşmeyle veya daha sonra ortakların anlaşmasıyla kâr miktarının belirli bir kısmının veya oranının bağış olarak ayrılmasına karar verilebilir (AAOIFI, 2015: 329).

3.4.7 Ortaklığın Sona Ermesi ile İlgili Özellikler

- Ortaklardan birinin feshetmesiyle şirket ortadan kalkar. Çünkü şirket akdi bağlayıcı değildir. Feshedilen bir akit yok hükmündedir. Ortaklığı bir ortak feshederse diğer ortağın haberi olmalıdır aksi takdirde ortaklık fesih geçersizdir (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 138).
- Ortaklar ikiden fazla ise ayrılmak isteyen diğer ortakların haberi olması kaydıyla payını alıp sadece kendisi için ortaklığı sonlandırabilir. Diğerleri için ortaklık devam

eder. Ortaklık belli bir süreliğine kurulmuş olabilir. Bu durumda ortaklık üzerinde anlaşılan süre boyunca tek taraflı feshedilmez. Ancak bu durum diğer ortaklar arasındaki ortaklık ilişkisinin de sona ermesini gerektirmez. Yine de aralarında uzlaşma olursa ortaklığı sonlandırabilirler. İki'den fazla ortak olduğu zaman bir ortağın kendi ortaklığını feshetmesi fesihden önce yapılmış ve devam eden işlemlere etkisi yoktur (AAOIFI, 2015: 329).

- Ortaklardan herhangi biri ortaklık devam ederken veya sonlandırılacağı zaman şirketin tüm varlıklarını aralarında kararlaştıracakları fiyatla veya piyasa rayiciyle satın alacağını içeren taahhüt verebilir. Nominal değerle satın alacağını belirten taahhüt vermek caiz değildir (AAOIFI, 2015: 330).
- Ortaklar iki kişi olursa birinin ölümüyle şirket son bulur. Kişi ölünce mülkiyeti biter ve tasarruf ehliyeti kalkar. Diğer ortağın ölümü bilip bilmemesi önemli değildir. Ortaklar birbirinin vekilidir. Ortağın biri ölünce vekâlet de sona erer; bu, vekilin azli demektir. Ortaklar en az üç veya daha çok olursa biri öldüğünde şirket son bulmaz. Ölenin yerine isterse mirasçılar ortak olarak geçebilir (Mecelle, md. 1352; Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 138).
- Ortaklardan biri dinden dönüp dârülharbe gitmişse ortaklık sona erer. Başka bir görüşe göre, bu durumun hâkim tarafından da teyit edilmesi gerekir (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 139).
- Ortaklar iki kişi ise, aralarından birinin devamlı akıl hastası olmasıyla şirket son bulur. Fakat ortaklar ikiden çoksa sadece akıl hastası olan için ortaklık son bulur (Mecelle, md. 1352).
- Ortaklar iki kişi ise ve aralarından biri hacir (kanunen kabul edilen bir sebeple kendi malını ve hakkını istediği gibi kullanmaktan men edilme) altına alınmışsa şirket geçersiz olur (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 139). Fakat ortaklar ikiden fazla ise sadece hacrolunan için ortaklık son bulur (Mecelle, md. 1352).
- Kurulduktan sonra sermayesi helak olan ortaklık sona erer (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 139).
- Şirket kurulduktan sonra bir ortağın sermayesi henüz kullanılmadan elinde helak olursa helak olan mal kendi malıdır. Onun için ortaklık sona erer. Bu ortaklıkta ortaklar birbirlerinin malına iştirake rıza gösterirler. Birinin malı ortaklıktan önce helak olunca ve diğer ortak o mala iştirak edemeyince kendisinininkine de iştirak

edilmesine rıza göstermez. Rıza yokluğunda ortaklık kabul olmaz (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 139).

- Şirket, kurulurken kararlaştırılan sürenin bitmesi, süre dolmadan önce ortakların sonlandırmak üzere anlaşması veya belirli bir iş ya da proje için kurulmuşsa iş/proje tamamlanınca varlıklarının satılarak tasfiye edilmesiyle sonlanır (AAOIFI, 2015: 330). Eğer ortaklar taksimatta anlaşamazlarsa hâkimin maaşı devlet hazinesinden karşılanan bir taksimciyi tayin etmesi gerekir. Aksi takdirde ortaklar tarafından bir taksimci atanır (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 140).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ ANONİM ŞİRKET UYGULAMASINA DAİR DEĞERLENDİRMELER

4.1 Ortaklıkla İlgili Kavramlar

Anonim şirket ortaklığı ile ilgili olduğu düşünülen önemli terimlerden bazıları olan şahıs, zimmet, ehliyet, iflâs, kul hakkı, vekâlet, emanet, adalet, taksir ve teaddî aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır. Ortakların, yönetim kurulu üyelerinin, müdürlerin ve çalışanların, iş ve işlemlerini bu kavramlara dikkat ederek yürütmelerinin şirketin caizliği açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

4.1.1 Şahıs

Hukuki terim olarak şahıs, haklara ve borçlara ehil olan varlıktır. Fıkıhta aynı manaya gelen insan kelimesiyle ifade edilir. Ehliyet sahibi insan kendi iradesiyle haklar ve borçlar meydana getirebilir bu da onun sorumluluk üstlenen ve irade beyanına sonuçlar bağlanan bir varlık olduğu sonucunu doğurur. Şahıs denilince akla ilk önce gerçek kişiler, diğer bir deyişle canlı, fiziksel ve doğal özelliklere sahip insanlar gelir. Zamanla bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelen insan veya mal toplulukları da hukuk tarafından şahıs diye tanımlanmıştır. Bu tanıma hükmi şahıs veya tüzel kişi de denilmiştir. Bir kişi ehil ise hak ve borçlara sahip olabilir. Ehliyetli kişi ve mal topluluklarının da hak veya borçlara sahip olması anlaşılabilir bir durumdur. İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre şahıs hakları kişinin ana rahmine düşmesiyle birlikte korunur ve sağ doğmasıyla başlar (Dönmez İ. K., "Şahıs", 2010: 270-273).

Anonim şirketler hükmi şahıslar, yani tüzel kişilerdir. İhtiyari olarak kuruldukları için gerçek şahıslar gibi haklara ve borçlara ehil olabilirler. Fakat sorumluluklarının sadece mevcut mal varlıkları ile sınırlı tutulması iflas durumunda alacaklıların hak kaybına yol açmaktadır. Gerçek şahıslar iflas etseler bile borçları zimmetlerinde sabittir. Fakat anonim şirket iflas edince tüzel kişiliği sona erer. Bu durumda alacaklıların haklarının ödenmesi için –ihtiyari kuruluş olduğundan– ortaklarının şahsi mal varlıkları ile sermaye payları oranında sorumlu tutulmaları gerekir.

4.1.2 Zimmet

Zimmetin sözlükteki kelime anlamı antlaşma, ahid, taahhüt altına girme ve güvencedir. İnsanın hukuki anlamda şahıs olma özelliği sonucu borçlarının doğum ile ölüm arasında belirli bir süre varlıkta sabit olduğu bir yer olarak da zimmet kavramı fıkıhta kullanılır. İnsanın fiziksel varlığının yanı sıra hukuksal anlamda bir varlık ve kişi oluşu, bu sayede de hak ve borçlara ehil olabilmesi zimmet terimiyle açıklanır. Antlaşma ve anlaşmadan doğan yükümlülük anlamın da kullanılır (et-Tevbe, 9/8, 10). Debûsî, Allah ile insan arasında yapıldığı farz edilen metafizik sözleşme teorisine göre temel bazı hakları ‘zimmet’ (hak ve borçlar) ve ‘emanet’ (akıl ve irade) esasına dayandırır. İnsan, yaratılıştan gelen temel haklara sahiptir. “Bezm-i eleste” (el-A'râf, 7/172) ‘emanet’i yüklenmeyi kabul etmesi, kulun yaratıcısıyla arasında bir zimmet, yani ahit ve sözleşme olarak düşünülür. İnsanın hak ve borç ilişkisi doğuran tasarruflarının meşruiyeti bu sözleşmeye dayanır. İnsanoğlu haklara kaynaklık eden zimmet olmadan (Debûsî, 2001: 417), şeriatın yükümlülüklerine ehil, hür ve temel haklara sahip olmadan yaratılmaz (Buhârî, 1994: 238).

Zimmeti sebebiyle haklara ve borçlara ehil olabildiği gibi kişinin borçları da ödeninceye kadar zimmetinde kalır. Zimmet hak ve borçların varlık zeminidir. Ehliyet kavramı zimmetin üzerine inşa edilmiştir. Zimmet insanın var oluşuyla başlar fakat ehliyet insanın akli ve bedeni gelişim sürecinde parça parça oluşur. Zimmet insanın ölümüyle sona erer. Ölümle kural olarak kişiliği/zimmetle beraber borçların sabit olduğu mekânın varlığı son bulmalıdır. Zimmetin ölümle ani bir şekilde sonlanması hak kaybına yol açabilir. Zimmet varlığını ölen kişinin terekesine (mirasına) ilişerek devam ettirir. İnsanın hayatta iken yaptığı işlemlerin sonucunda kazandığı hak ve borçlardan dolayı kişide duran zimmet onun ölümü sonrasında terekesi üzerinde varlığını sürdürür ve borçlarının ödenmesiyle ortadan kalkar. Kişinin iflâsı durumunda zimmet varlığını devam ettirir. Zimmet kişinin kendisine bağlıdır, malvarlığına değil. Dolayısıyla zimmetin kapsamı sınırlandırılmaz. Bu sayede kişi mal varlığından fazla tasarruflarda bulunabilir (Kaya & Hacak, 2013: 424-428).

İnsanın hak ve borçlara varlık zemini olan zimmet insana yapışıktır. Kişi ölse bile borçları mirasından ödenir. Ehliyet sahibi kişilerin vekâlet vererek ihtiyari olarak kurdukları anonim şirkette de hak ve sorumluluklar sermaye paylarına göre ortakların üzerindedir. Ortaklığın iflâsı borçları düşürmez, ortakların zimmeti üzerinde durur. Borçlar ifa edilmeden ortakların zimmetinden kalkmaz.

4.1.3 Ehliyet

Ehliyet, kişilerin haklardan faydalanması, hakları kullanması ve borçlanmaya elverişli olması demektir. Kısaca, kişinin dinî ve hukuki hükme konu olmaya elverişli olması anlamına gelir. Kişi cenin safhasından itibaren akli ve bedenî gelişime paralel şekilde kademeli olarak ehliyet kazanır. Ehliyetin vücûb ve eda olmak üzere iki ana safhası, insan hayatının da cenin, çocukluk, temyiz, buluş ve rüşd şeklinde beş devresi vardır. Vücûb ehliyetinde kişilerin dinî ve hukuki haklar ile borçlara elverişli olması demektir. Vücûb ehliyeti zimmete ve hukuki kişiliğe dayanır. Eda ehliyeti ise akıl ve temyiz gücüne dayanır. Buluş çağına gelmek tek başına rüşd için yeterli değildir. Kişinin aynı zamanda iyiyi kötüden, kârı zarardan ayıracak yeterli akli ve bedenî yetişkinliğe ulaşması gerekir. Kişinin mali konularda tedbirli ve basiretli davranması rüşdünü ispatlaması demektir. Kişi buluşa erebilir fakat zihinsel gelişimi yavaş olup rüşdünü ispatlamadıkça tam eda ehliyetine ulaşamaz. Tam eda ehliyetine sahip olmaya âkil ve bâliğ olmak da denir. Mali konularda kişilerde tam eda ehliyetinin aranmasıyla kişinin hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasından çok bizzat kendisinin, dolaylı olarak da toplumun haklarının korunması amaçlanır (Bardakoğlu, "Ehliyet", 1994: 533-539).

Mali konularda tam eda ehliyetine sahip kişiler yaptıkları tüm işlemlerden hukuken sorumlu tutulduklarına göre onların bir araya gelerek kurmuş oldukları şirketlerin de tüm işlemlerinden sorumlu kılınması gerekir. Bu şirketlerin iflâs durumunda borçlarından sermayesi kadar sorumlu olması eksik ehliyeti anımsatmaktadır. Tam eda ehliyetine sahip kişilerce kurulan şirketlerin sorumlulukta eksik edaya sahip olması hukuka aykırı durum oluşturur.

4.1.4 İflâs

İslam dininde kişi mali borçlarından mal varlığıyla sorumludur. Kişinin mal varlığının, hak ve alacaklarının, borçlarından az olması haline iflâs denir. İslam dininde akitlere bağlı kalınması, verilen sözlerin tutulması, hiç kimseye haksızlık yapılmaması, mali sıkıntı çeken borçlulara süre verilmesi ve kolaylık gösterilmesi, ölen kişinin mirasının paylaşılmadan önce mevtanın borçlarının ödenmesi gibi kural ve tavsiyeler vardır (Atar, 2000: 509-512).

Ödeme gücü olduğu halde borcu geciktirmenin zulüm olduğunu, bu durumun kınanması ve cezalandırılması gerektiğini belirten hadisler vardır (Buhârî, "İstikraz", 12-13; Ebû Dâvûd, "Akziye", 29; Nesâî, "Büyû", 100).

Hayatında yapmış olduğu eylemleriyle ihlal ettiği kul hakkını ahirette ödeyen ve bu sebeple sevabı tüketip sadece günahı kalan kişiyi iflâs etmiş kişi sayan hadisler vardır (Buhârî,

"Edeb", 102; Müslim, "Birr", 59; Tirmizî, "Kıyâme", 2). Ticaret malını pahalılaşması gayesiyle istifleyip piyasaya arzını geciktirerek para kazanan kimseyi Allah'ın iflâsla cezalandıracağı söyleyen hadisler de vardır (İbn Mâce, "Ticârât", 6). İmtiyazlı alacak meselesi İslam iktisadında iflas konusunda geçer. İflâs eden kişinin alacaklıları arasında rehin alacaklısı varsa onun öncelik hakkı bulunmaktadır. Ona imtiyazlı alacaklı diğerlerine adi alacaklı denir (Atar, 2000: 509-512).

Normal şartlarda kötü yönetim veya istismar yoksa bir şirketin iflâs etmesi çok nadir olur. Kötü yönetimi ve istismarı şirketin yönetimi veya yönetimin atadığı müdürler yapabilir. Böyle bir durumda yöneticileri seçen ortaklar da yapılanlardan ikinci derecede sorumlu olurlar. Vekâletle yönetime gelen yönetici ve onlar tarafından atanan müdürler iflâs sonucu oluşan borçları ödemezlerse ortaklarca payları oranında ödenmesi gerekir. Genel uygulamada yönetim devlete karşı vergi borçlarından sorumlu tutulur ve diğer ilişkili taraflara olan borçlar ödenmez. Bu durum ödeme gücü olduğu halde borcun ödenmeyip kul hakkının ahirete taşınmasına ve – varsa– sevaplarından mahsup edilmesine yol açar. Borçları –sevaplarını tükettiği halde– bitmezse artık telafisiz gerçek iflâs olur. Bu dünyadaki işlem ve eylemlerle ahirete borç taşımamak gereklidir.

4.1.5 Kul hakkı

İnsanların hayatları boyunca yerine getirmekle yükümlü oldukları haklar Allah hakları ve kul hakları diye ikiye ayrılmıştır. Allah'a iman edip hükümlerine uygun şekilde yaşamak Allah hakları kapsamına sokulmuştur. İnsanların kişilik haklarına, mallarına ve aile fertlerine ilişkin haklarına yönelik kötülükler ve zararlar kul haklarına tecavüz sayılmaktadır. Kişilik hakları yanında halkın maddi ve manevi haklarını, menfaatlerini ilgilendiren zimmet, irtikâp, karaborsacılık, fitne, idari baskı ve zulüm de kul hakkına tecavüz sayılıp yasaklanmıştır (Çağrı, 2002: 350-351).

Nisâ suresi 29. ayetinde "Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helâk etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir" ve İsrâ suresi 35. ayetinde "Ölçtüğünüzde ölçmeyi tam yapın, doğru terazi ile tartın. Bu daha hayırlı, sonuç bakımından daha güzeldir" buyurulmaktadır. Bu iki ayetten, ticari hayattaki tüm alışverişlerde, ortaklarla ve çalışanlarla ilişkilerde, ortaklığın yönetiminde karşılıklı rızaya önem verilmesi, yapılan tüm işlemlerde adaletli davranarak kul hakkına girilmemesi için çaba ve dikkat gösterilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ölüm unutulmamalı ve her zaman ticari ilişkilerde taraflar helalleşmelidir. Eğer şüpheli bir kul hakkı

durumu varsa izah edilmeli ve karşı taraf konuyu anladıktan sonra maddi bedeli varsa ödeşilmeli ve helalleşmelidir.

Günümüzde her ne kadar anlaşmalar sözlü yerine yazılı yapılsa, ayrıca notere onaylatılsa, kefalet ve rehin alınsa da maalesef insanların çoğu işin içinde kendi menfaati olunca anlaşmalara uymamaktadır. Hukuki süreç de çok uzayınca insanlar mağdur olup kul hakkına tecavüz etmektedir. Üzerlerinde bir sürü kul hakkıyla vefat etmektedir.

4.1.6 Vekâlet

Bir kimsenin kendi başına yapabileceği işlemleri bir başkasına havale edip onu kendi yerine geçirmesi, kendi adına yetkilendirmesidir. İslam dini insanların ihtiyaçlarını belli şartlar altında hafifletmek için başkalarını temsil ve onlar adına hareket etme olanağı tanımıştır. Tam ehliyeti bulunmayan kişilerin vekâlet vermesi geçersizdir. “Vekil olan kişi âkil ve mümeyyiz olmalıdır, buluş çağına ermesi şart değildir “ (Mecelle, md. 1458). Bu durumda tüm sorumluluk vekâlet verene aittir. Vekilin vekâlet konusu işi yapabilme kabiliyeti olmalıdır (Mecelle, md. 1459). Yani vekâlet konusu iş belli olmalıdır ve vekâlet ehline verilmelidir. Bu konudaki en önemli ayette “Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir” (en-Nisâ, 4/58) denilmektedir. Vekilden belli şartlarla verilen işi, gereken özen ve emniyeti göstererek yerine getirmesi beklenir. Bu, vekilin borcu ve yükümlülüğüdür. Gerekli özen ve emniyeti gösterdiği halde işi müvekkilin istediği gibi sonuçlandıramayan vekil sonuçtan mesul değildir. Belirgin olmayan vekâlet şartları konusunda örf ve teamüle göre hareket edilir. Vekil sözleşme şartlarını aşma, başkasının hakkını çiğneme, saldırı, kasıt, kusur, özensizlik ve emniyetsizlik gibi davranışlardan dolayı oluşan zarar veya menfi durumdan sorumludur. Böyle bir durumun oluştuğunun ispatı vekâleti verene aittir. Mezhepler arasında akıtların hak ve borçları konusunda vekilin sorumluluğuna dair farklı yaklaşımlar vardır. Şâfîî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre vekilin tüm işlemlerinden kaynaklanan hak ve borçlar vekâleti verene geçer. Hanefî mezhebine göre ise alım satım ve kiralama gibi işlerde işlemin hükmü önce vekile daha sonra vekâleti verene geçer. Vekâlet akdi gayr-i lâzım, yani bağlayıcı olmayan bir akittir. Normalde gerek müvekkil gerekse vekil istediği zaman vekâleti sonlandırabilir. Fakat vekâlet akdi bir başkasının hakkıyla ilişkili olmamalıdır. Bu durumda vekâlet ilişkisi devam etmelidir (Aybakan, 2013: 1-6).

Anonim şirketler vekâlet ve emanet sitemi üzerine kurulmaktadır. Ortaklar genel kurul ile yönetim kurulunu seçip ikinciye vekâlet vermektedir. Genellikle şirket işlerini yönetecek genel müdür ve yöneticiler (müdürler) yönetim kurulu tarafından seçilerek atanmaktadır. Şirket işlerini yapma, lehine tasarrufta bulunma ve ona para kazandırma yetkisi yönetim kuruluna vekâletle verildiği için, yönetim kurulu tüm işlemlerinde şirket tüzel kişiliğine karşı sorumludur. Yapılan işlemlere yönetim kurulu yanında müdürler ve çalışanlar da maksimum özeni göstermeli, hata, kusur ve şirket çıkarlarına tecavüz etmemelidir. Bu bilinçle anonim şirketlerin çok iyi organize edilmesi, tüm birimlerin görev ve sorumluluklarının anlaşılabilir şekilde belirtilmesi, ehil insanlara görev verilerek hakkı ve adaleti gözetilen bir yönetim sergilenmesi gerekmektedir. Özellikle kâr paylaşımının tüm paydaşlar arasında adaletle yapılması da uzun ömürlü ve sağlıklı işleyen bir yapı için önemlidir.

4.1.7 Emanet

“Hukuk dilinde emanet, hem belli tür akit ve hukuki işlemlerin ve buna bağlı olarak tarafların zilyetliğinin hukuki niteliğini, hem de meşru bir sebebe dayalı olarak kullanma, işleme ve koruma sorumluluğuyla bir kimsenin yanında bulunan başkasına ait malın hukuki konumunu ifade eden bir terimdir” (Aktan, 1995: 83-84).

Anonim şirketlerde sermaye yönetim kurulu, yöneticiler(müdürler) ve tüm çalışanlar için emanet hükmündedir. Özellikle yönetim kurulu ve müdürlerin yapılan işin mahiyetine göre tecrübeli, bilgili ve liyakatli olmaları gerekir. Ortakların da genel kurulda yönetim kurulu üyelerini seçerken kişilerin liyakat, ahlak ve adalet sahibi olup olmadığına dikkat etmeleri gerekmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) vergi memurluğu görevi isteyen Ebû Zer el-Gıfârî'ye (r.a.), “Sen güçsüzsün; bu iş bir emanettir; emanet, üstesinden gelemeyen kimse için kıyamet gününde zillet ve perişanlık doğurur” demiştir (Müslim, "İmâre", 16). Emanet üzerinde işlem yetkisine sahip olan şirket müdürleri ve yönetim kurulu üyeleri kasıt, kusur ve şirket sözleşme hükümlerine aykırı davranmadığında, gerekli özen ve dikkati gösterdiğinde, tedbirli davrandığında meydana gelen zarardan mesul değildir.

Mecelle 787. maddesi açıklamalarında kendisine emanet edilen nakdi kendi çıkarına harcayan kimse onları daha sonra şahsi parasından yerine koysa ama ardından kusur ve kastı bulunmaksızın zayi olsa tazmin etmek zorunda kalacağı belirtilmektedir.

4.1.8 Adalet

Adalet, maddi ve manevi değer taşıyan varlıkların sahiplerine dengeli dağıtılmasıdır. Hak edilen ile verilen arasındaki dengedir. Bir kurumun, yapının veya topluluğun idaresinde ve insanlar arası ilişkilerde adaleti sağlamak İslam'ın hedefleri arasındadır. Adaletle ilgili birçok ayet vardır:

“Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor” (en-Nahl, 16/90).

“Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz, sakın ha sizi adaletsizliğe itmesin. Âdil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarımızdan hakkıyla haberdardır” (el-Mâide, 5/8).

“Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarımızın aleyhine de olsa, Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. (Şahitlik ettikleriniz) zengin veya fakir de olsalar (adaletten ayrılmayın). Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. (Onları sizden çok kayırır.) Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer (şahitlik ederken gerçeği) çarpıtırmanız veya (şahitlikten) çekinirsiniz (bilin ki) şüphesiz Allah, yaptıklarımızdan hakkıyla haberdardır” (en-Nisâ, 4/135).

Ticari işlemlerde adaleti vurgulayan ayetler de vardır:

“Ey kavmim! Ölçüyü, tartıyı adaletle tam yapın; insanların mallarının değerini düşürmeyin, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın” (Hûd, 11/85).

“Tartıyı adaletle yapın, teraziyi eksik tutmayın” (er-Rahmân, 55/9).

Maalesef toplumlar kapitalistleşmeyle beraber bireysel çıkarları ön plana çıkarmıştır. Çok iyi organize olmuş adaletli bir yapı kurulmadan, şirketler varlıklarını uzun süre sürdüremezler. Adaletsizlikten dolayı kendi haklarının yendiğini düşünen anonim şirket paydaşları (ortaklar, yönetim kurulu üyeleri, yöneticiler ve diğer çalışanlar) ellerindeki şirket gücünü çıkarları doğrultusunda kullanmaya başlamaktadır. Çalışanlar ya az çalışmakta ya da çalışıyor gibi gözükmekte, yeterli özveriyi göstermemektedir. Müdürler veya yönetim kurulu üyeleri şaibeli işlemler yapmaya başlamaktadır. Bu yüzden anonim şirketin tüm paydaşları arasında adaletli bir yönetim ve paylaşım olmalıdır. Sermaye sahibi ortakların yanı sıra yönetim kurulu üyelerine, müdürlere ve tüm çalışanlara kâra katkıları derecesinde pay verilmelidir.

Sözleşme şartlarını aşma, taksir ve teaddî durumlarından sorumlu kişilere maddi ceza kesilmelidir. Zarar muhakkak ortaklar arasında sermaye payları oranında paylaşılmalıdır.

4.1.9 Taksir

Yöneticilerinin şirket malları üzerinde tasarrufa bulunurken dinin buyurduğu, tarafların üzerinde mutabık kaldığı veya muteber örfî uygulamaların gösterdiği görevleri terk etmesi sonucu ortaklığın zarar görmesidir (AAOIFI, 2015: 1247). Yöneticilerinin normal şartlarda yapabileceği fakat dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranışı veya ihmali sebebiyle şirketin zarar görmesi durumudur. İslam iktisadına göre, bu durumdaki zarardan, ona sebep olan şirket yöneticileri sorumludur. Anonim şirket yönetim kurulu üyeleri veya yöneticilerinden bu durumdaki zararın tazmini için genel kurul kararıyla teminat alınabilir. Uygulamada teminat alınması pek mümkün gözükmediği için belki teminat senedi talep edilebilir.

4.1.10 Teaddî

Yöneticilerince şirket malları üzerinde tasarrufa bulunulurken; dinen izin verilen, taraflarca normal durumlarda uygulanması mümkün olan şartlar çerçevesinde üzerinde mutabık kalınan veya muteber görülen örfî uygulamalar doğrultusunda kabul edilen sınırm, kasıtlı veya kasıtsız aşılması sonucu ortaklığın zarar görmesidir (AAOIFI, 2015: 1247). Yöneticilerinin iradesi ve haksız fiili sonucu şirketin zarar görmesi durumudur. İslam iktisadına göre, bu durumdaki zarardan yöneticiler sorumludur. Anonim şirket yönetim kurulu üyeleri veya yöneticilerinden bu durumlarda oluşan zararın tazmini için teminat alınabilir. Uygulamada teminat alınması pek mümkün gözükmediği için belki teminat senedi talep edilebilir.

4.2 Anonim Şirketin Dayandığı İslami Hüküm Kaynağı

İslam dininin ilk döneminde ticari ortaklıklar genellikle iki kişi arasında olup günün koşullarına göre sıkı biçimde düzenlenmiş kurallara bağlı idi. Günümüzün ikiden fazla ortaklı modern şirket biçimleri ise İslam dininin genel prensiplerine uygun şekilde düzenlenmek üzere içtihadı açık bırakılmıştı. Bu içtihatlar oluşturulurken dinin hüküm kaynaklarına uygunluğu aranmıştır. İslam'ın genel kabul görmüş hüküm kaynakları aşağıdakilerdir:

- *Kur'an-ı Kerim*
- Sünnet
- İcmâ
- Kıyas

- İstihsan
- Maslahat-ı mürsele
- Örf
- Sedd-i zerâi'
- Şer'u men kablenâ
- Sahabe kavli
- İstishab

İslam hukukunda bu hüküm kaynaklarına göre anonim şirkete hüküm vermeye en uygun olanı örfdür. Örfün tanımı “Akli verilerin süzgecinden geçerek vicdanlarda yer tutan ve selim tabiatlarca uygun bulunan davranışlar, söz ve eylem biçimleri” (Dönmez İ. K., 1997: 93-94) şeklinde yapılabilir.

İslam dinamik bir dindir. Umumi ve hususi konulardaki ihtilaflarda İslam dinine göre hükmü ispat için örf ve âdet hakem kılınır (Mecelle, md. 36).

Naslar örften daha kuvvetlidir. Örf batıl üzerine inşa edilebilir. Fakat nasla hüküm belirlendiği zaman artık örfe itibar edilmez. Naslarda bulunan genel ilkeler farklı zaman ve mekânlarda değişik biçimlerde yorumlanabilir.

“Zamanın değişmesi ile hükümler değişir” (Mecelle, md. 39). Bu madde de temel bir usul kuralı ifadesini bulmuştur. *Mecelle*, hükümlerin değişmesi kaidesinin naslarla sabit olmayan örf ve âdete dayalı ikincil hükümler için geçerliliğini kabul eder. Muamelatla ilgili alandaki hükümlerde kullanılır. Muamelat şahısların yaşamlarındaki normal ihtiyaçlarını gideren ve onlara faydalı ilişkileri düzenleyen hükümler demektir. Zaman değiştikçe ihtiyaçlar da değişir. Örf değiştikçe onunla ilgili hükümler de değişir.

İslam muamelat hukukunda, hakkında hüküm bulunmayan her şey mubah sayılmıştır. “Bir şeyin bulunduğu hal üzere kalması asıldır” (Mecelle, md. 5). Bir konudaki mevcut hüküm değişmediği sürece olduğu gibi kabul edilir.

Umumi ve hususi konulardaki ihtilaflarda İslam dinine göre hükmü ispat için örf ve âdet hakem kılınır (Mecelle, md. 36).

“Müslümanların iyi gördüğü Allah katında da iyidir, onların kötü gördüğü Allah katında da kötüdür” (İbn Hanbel, 1992: 379). Bu hadisle, örf ve âdet İslam hukukundaki hükümlere delil olarak gösterilmiştir.

Örfe belirlenen hüküm nasla belirlenen gibidir (Mecelle, md. 45).

Anonim şirketler Batı kültürü, dini, hayat tarzı ve hukuku altında ortaya çıkmıştır. İlk kurumsal örnekleri olan *East India Company* 31 Aralık 1600 tarihinde (East India Company, 2015) ve *Vereenigde Oost-Indische Compagnie* 20 Mart 1602 tarihinde (Hollanda Birleşik Doğu Hindistan Şirketi (VOC), 2014) kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nde ise 17 Ocak 1851 tarihinde *Şirket-i Hayriye* adlı ilk kopya anonim şirket kurulmuştur (Osmanlı Toplum Yaşamının Dönüşümü Aşamasında Şirket-i Hayriye, 2020). Osmanlı Devleti'nde kurulan anonim şirketler daha çok Batı çıkarlarına hizmet etmiştir. Daha sonra Batı toplumundaki anonim şirketlerle ilgili yasal uygulama ve değişiklikler kopyala yapıştır yöntemiyle Türk Ticaret Kanunu'nun ilgili maddelerinde yer bulmuştur.

Batı hukuk sisteminde uzun yıllar tartışılarak olgunlaştırılan anonim şirket türü İslam dünyasında 150 yıldır var olmasına rağmen detaylı biçimde incelenmemiş, İslam hukukunun amacına uygun kurallara bağlanmamıştır (Tekdoğan, İslam Ekonomisinde Anonim Şirketin Varlığının Sorgulanması , 2022: 75)

En önemli yapısal ve kanuni sıkıntı kaynağı, anonim şirket ortaklarının koydukları sermaye kadar sorumluluk taşıması ve iflâs durumunda şahsi mal varlıkları bulunduğu halde borç kişisel zimmetlerine yansıtılmadığı için yasal olarak sorumluluk taşımamasıdır. Bu durum İslam iktisadı açısından kabul edilebilir bir durum değildir. İslam hukukuna göre, anonim şirket vekâlet ve emanet kavramları üzerine kurulduğu için, müvekkil ortakları, şirketin iflâsı durumunda alacaklılarına hisseleri oranında borçları ödemekle sorumlu olmasıdır. Aksi takdirde İslam hukukunda örf uyarınca anonim şirketin caizliği hükmü verilemez.

Kuruluş şartları İslam dinine göre uygun (sahih) olan inan tipi emvâl türü ortaklık şirketlerinde, kâr ortakların kararlaştırıp üzerinde anlaştıkları oranda paylaşılır (Mecelle, md. 1365). Sahih olmayanlarda (fâsid) ise kâr paylaşımı sermaye oranına göre yapılır (Mecelle, md. 1368).

Taksir ve teaddî yoksa zarar ortaklar arasında sermaye oranına göre taksim olur (Mecelle, md. 1369).

Bu tip ortaklık zarar ederse zararın sermaye payı oranına göre tüm ortaklara dağıtılması gerekir. Zarar oluşması durumunda sadece bazı ortaklarca üstlenileceğinin veya ortaklara sermaye paylarından farklı oranda dağıtılacağına ana sözleşme yazılması caiz değildir. Başlangıçta herhangi bir koşul konmaması kaydıyla zarar oluştuğundan sonra ortaklardan biri tarafından üstlenilebilir (AAOIFI, 2015: 326-327).

Sınırlı sorumluluk konusu daha detaylı olarak sonraki bölümlerde işlenmiştir.

4.3 Tüzel Kişilik

Tüzel kişilik konusu İslam hukuku bakımından yeterince tartışılmamış ve iflâs durumunda borçların sorumluluğu konusunda tam bir mutabakata varılamamıştır. Âkil ve buluş çağına girmiş gerçek kişiler hak ve sorumluluklara ehil sayıldığı için kurumların hak ve yükümlülükleri pek değerlendirilmemiştir. Zimmetin kişinin kendisine sıkı sıkıya bağlı olduğu ve ölünce son bulduğu belirtilmiştir. Ticari faaliyetler ve ortaklıklar genelde iki kişiyle sürdürüldüğü için sorumluluklar zamanın kuralları uyarınca düzenlenmiştir. İktisadi hayat geliştikçe ve büyük yatırımlar gerektikçe devletlerin de desteğiyle kurulan büyük sermayeli hükmi kuruluşlara gerçek kişilerin ortak olması teşvik edilmiştir.

İslam dünyasında hukukçuların cumhuru hükmi şahsiyet olarak devlet, beytülmal (hazine), vakıf ve camiye zamanla istihsan ve maslahat-ı mürseleye dayandırarak örnek göstermişlerdir (Chapra, 1985: 254; Zahid, 2013: 126). Bu kurumların da insanlar gibi borç altına girip sorumluluk alması örf ve zaruret gereğince kabul edilmiştir. Bu dört kurumun da anonim şirketin hükmi şahsiyetinden farklı olduğu unutulmamalıdır. Anonim şirket ihtiyari bir kuruluştur ve kârı-zararı sadece ortaklarıdır. Devlet ve beytülmal ise cebri kuruluşlardır, faydaları ve zararları tüm vatandaşlarıdır. Vakıf ise ihtiyari bir kuruluş olmasına rağmen toplumun refahını artırmaya yöneliktir. Cami ise ibadet için tüm topluma açıktır. Asıl dikkat edilmesi gereken nokta, tüzel kişiliği temsil eden şahısların onun bünyesinde yapılan eylemlerden kaynaklanan hak ve sorumlulukları beraberce taşımalarıdır.

Anonim şirketin ortakları sınırlı sorumluluğun avantajlarını kullanarak maksimum kârı elde etmek amacıyla daha fazla risk almakta ve yöneticileri rasyonel karar mekanizması sonucu en verimli ve düşük maliyetli işlemler yaparak borca dayalı finansal araçların yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Sonuçta bu tür davranışlar toplum için fayda sağlayabilse de düşük kârlı üretimin göz ardı edilmesine sebep olacaktır. Şahıslar, şirketi İslam iktisadına göre yönetmeye kalksalar bile belli bir büyüklükten sonra rekabet ortamı içinde kişisel tercihler ikinci planda kalmaktadır (Şencal, 2021: 387-388).

İslam şirketler hukukunda tüzel kişilik kavramı bulunmadığı için ortaklar şirket borçlarına karşı hisseleri oranında tüm malvarlıkları ile sorumlu olmalıdırlar. Ortaklar şirkette çalıştıkları için ayrıca maaş alamazlar; ancak çalışan ortakların kâr oranları yükseltilebilir (Kaan, 2016: 77).

Geçmişte şirketler sahipleri olan gerçek şahıslarca kurulur, onlar çalışamaz hale gelir ve işi devralacak yakın akraba bulunamayınca da kapanırdı. Tüzel kişilik ile şirketler uzun ömürlü

olmuştur. Ortaklarından birilerinin ölümü sonrası faaliyetlerine devam edebilmesi şirkete olan güveni artırmıştır. Bu durum şirketlere dışarıdan sürekli sermaye akışına katkı sağlamıştır. Şirketin muhatabı taraflar tek tek ortaklarla değil de onun tüzel kişiliği ile muhatap olması işlemleri hızlandırmış ve maliyetleri düşürmüştür. Şirketlerin büyük sermayeye kavuşmalarında tüzel kişilik avantaj sağlasa da sorumluluklarının sermaye ile sınırlı tutulması ahlaki sorunları beraberinde getirmiştir. Şirketin batması durumunda alacaklıları olumsuz etkilenmiştir (Korkut, 2018: 68).

4.4 Sınırlı Sorumluluk

İslam iktisadında sınırlı sorumluluk ilkesi yoktur. Âkil ve bâliğ her birey, bizzat yaptığı veya ortak olduğu kurum veya işletme bünyesinde gerçekleşen tüm iş ve işlemlerin sonuçlarından sorumludur. Dolayısıyla, kişileri veya kurumları yapılan yasal işlemlerden dolayı sınırlamak mümkün değildir. Burada, ilk önce kooperatif ve limited şirketlerde sınırlı sorumluluğu aşp tüm işlemlerden yasal olarak da sorumlu tutulmayı sağlayan düzenlemeleri inceleyip anonim şirketlerde de buna benzer kanuni uygulamaların yapılabilmesinin gerekliliğini belirteceğiz.

4.4.1 Kooperatiflerde Sorumluluk

“Ana sözleşmede aksine hüküm olmadıkça kooperatif, alacaklılarına karşı yalnız mamelekiyle sorumludur” (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, md. 28, 1969). Kooperatifler, zarar veya iflâs durumunda alacaklılara karşı sadece parayla ölçülebilen her türlü mal, hak ve borçlarının tümüyle yani hukuki malvarlığıyla sorumludur.

4.4.1.1 Sınırsız Sorumluluk

“Ana sözleşme, kooperatifin varlığı borçlarını karşılamaya yetmediği hallerde, ortaklarının da şahsen ve sınırsız olarak sorumlu tutulacaklarını hüküm altına alabilir. Bu takdirde alacaklılar kooperatifin iflâsı veya diğer sebeplerle dağılması halinde alacaklarını tamamen sağlayamazlarsa, kooperatifin borçlarından dolayı, kooperatif ortakları zincirleme ve bütün varlıklarıyla sorumlu olurlar” (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, md. 29, 1969). Kooperatif ana sözleşmesine böyle bir madde eklenip, zarar veya iflâs durumunda ortakların da hisseleri oranında zararı veya iflâs kaynaklı borcu karşılayacağı yazılarak İslam iktisadı açısından şahsi görüşüme göre sıkıntılı olan yön aşılabılır.

4.4.1.2 Sınırlı Sorumluluk

“Ana sözleşmeye, kooperatif borçları için her ortağın kendi payından fazla olarak şahsan ve belirli bir miktara kadar kooperatiften sonra sorumlu olacakları hususunda bir hüküm konabilir. Ortakların tek başına sorumlu olacakları miktar kooperatifteki paylarının tutarı ile orantılı olarak da gösterilebilir. İflasın sonuna kadar bu sorumluluk iflâs idaresi tarafından ileri sürülür” (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, md. 30, 1969).

4.4.1.3 Ek Ödeme Yüklemi

“Ana sözleşme, ortakları ek ödemelerle yükümlendirebilir. Ancak, ek ödemelerin yalnız bilanço açıklarını kapatmada kullanılması şarttır. Ek ödeme yükleme sınırsız olabileceği gibi belirli miktarlarla veya iş hacmi ile veya paylarla orantılı olarak sınırlandırılabilir. Kooperatifin iflâsı halinde ek ödemeleri isteme hakkı iflâs idaresinindir” (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, md. 31, 1969).

4.4.1.4 İflas Halinde Usul

“Ortakları şahsan sorumlu bulunan veya ek ödemelerle yükümlü olan bir kooperatifin iflâsı halinde, iflâs idaresi sıra cetvelini düzenlemekle beraber ortaklardan her birinin payına düşen borcun ödenmesini kendilerinden ister. Tahsil olunamayan meblağlar diğer ortaklar arasında bölüşülür. Aktif bakiyesi pay cetvellerinin kesin olarak tespiti üzerine geri verilir. Ortakların birbirlerine rücu hakları saklıdır. Ortakların geçici olarak tespit olunan borçları ile pay cetveli aleyhine İİK hükümlerine göre itiraz hakları vardır” (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, md. 33, 1969).

Anonim şirket ana sözleşmesine 4.4.1.2, 4.4.1.3 ve 4.4.1.4’de alıntılananlar gibi maddeler ihtiyari olarak eklenerek zarar veya iflâs durumunda ortakların da hisseleri oranında zararı veya iflâstan doğan borcu şahsen de üstleneceği yazılarak İslam iktisadı açısından sıkıntılı yön aşılabılır.

4.4.2 Limited Şirkette Sorumluluk

(1) “Ortaklar şirket sözleşmesiyle, esas sermaye payı bedeli dışında ek ödeme ile de yükümlü tutulabilirler. Ortaklardan bu yükümlülüğün yerine getirilmesi ancak,

a) Şirket esas sermayesi ile kanuni yedek akçeler toplamının şirketin zararını karşılamaması,

- b) Şirketin bu ek araçlar olmaksızın işlerine gereği gibi devamının mümkün olmaması,
- c) Şirket sözleşmesinde tanımlanan ve öz kaynak ihtiyacı doğuran diğer bir hâlin gerçekleşmiş bulunması, hâllerinde istenebilir.
- (2) İflasın açılması ile ek ödeme yükümlülüğü muaccel olur.
- (3) Ek ödeme yükümlülüğü şirket sözleşmesinde ancak esas sermaye payını esas alan belirli bir tutar olarak öngörülebilir. Bu tutar esas sermaye payının itibarî değerinin iki katını aşamaz.
- (4) Her ortak, sadece kendi esas sermaye payına düşen ek ödemeyi yerine getirmekle yükümlüdür.
- (5) Şartlar gerçekleşmişse, ek ödemeler müdürler tarafından istenir.
- (6) Ek ödeme yükümlülüğünün azaltılması veya kaldırılması ancak esas sermaye ile kanuni yedek akçeler toplamının zararları tamamen karşılaması hâlinde mümkündür. Ek ödeme yükümlülüğünün azaltılmasına veya kaldırılmasına esas sermayenin azaltılması hakkındaki hükümler kıyas yoluyla uygulanır” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 603/1-6, 2011).

Anonim şirket ortakları ana sözleşmeye TTK 603. maddedeki 1 ile 6 arasındaki bentleri ihtiyari olarak ekleyerek zararı veya iflâstan doğan borcu ortakların da hisseleri oranında şahsen üstleneceği yazılarak İslam iktisadı açısından sıkıntılı yön aşılabılır.

4.4.3 Anonim Şirkette Sorumluluk

“Anonim şirket, sermayesi belirli ve paylara bölünmüş olan, borçlarından yalnızca malvarlığıyla sorumlu bulunan şirkettir. Pay sahipleri, sadece taahhüt etmiş oldukları sermaye payları ile ve şirkete karşı sorumludur” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 329/1-2, 2011).

“Esas sözleşme kanunun anonim şirketlere ilişkin emredici hükümlerinden ancak kanunda buna açıkça izin verilmişse sapabilir. Diğer kanunların, öngörülmesine izin verdiği tamamlayıcı esas sözleşme hükümleri o kanuna özgülenmiş olarak hüküm doğururlar” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 340, 2011). Bu maddeye göre, TTK’nın 329. maddesi 1-2. bentleri emredici hüküm sayılıp, ticaret sicil müdürlükleri tarafından yasal olarak kooperatifler ve limited şirketlerdeki gibi maddelerin anonim ortaklık ana sözleşmesine ihtiyari olarak bile eklenmesine izin verilmemesi sonucu, iflâs durumunda borçların -varsa- ortakların şahsi mal

varlıklarıyla karşılanmasını engellemektedir. Bu konuda ticaret sicil müdürlükleri nezdindeki yapılan girişimler, yasal düzenleme gerektiği gerekçesiyle sonuçsuz bırakılmıştır.

Anonim şirketlerin gücü, gerçek kişilerinkine karşılaştırılınca -sermaye büyüklüğü bakımından- daha fazladır fakat sorumlulukları gerçek şahıslarinkine göre daha sınırlıdır. Bu durum anonim şirketlere ayrıcalık getirmekte, ama hakların eşitliliği ilkesiyle uyuşmamaktadır (Gouge, 1968: 11, 41).

4.5 Faaliyet Alanı ve İşlemler

“Anonim şirketler, kanunen yasaklanmamış her türlü ekonomik amaç ve konular için kurulabilir” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 331, 2011). İslam iktisadı bakımından bu maddenin irdelenmesi ve sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. İslam iktisadına göre, anonim şirketin amaç ve faaliyetlerinin -yasal görülseler bile- haram kılınmamış olması gerekmektedir.

4.5.1 Haram

İslam dinine göre yapılması kesin olarak yasaklanan fiiller, davranışlardır. Hanefî âlimlerine göre haram hükmünün delili *Kur'an-ı Kerim* veya Sünnet'te kesin olarak var olmalı ve delillerin haramlığı katıyetle göstermesi gerekmektedir. Fakat diğer mezheplere göre, haram hükmünün delili zannî (İslam âlimlerince, bağlayıcılığı tartışmalı delillerden çıkarılan hükümler) olabilir. İslam dini, iktisadi hayatta birçok fiili mubah, yani mükellefi yapıp yapmamakta serbest bırakmıştır. Bir fiilin veya davranışın İslam dininin temel amaçları olan can, mal, akıl, din ve ırzı korumaya zarar vermesini engellemek için yasaklanması haram kılınmasının ana sebebidir. Haramlar iki çeşittir. Bir şeyin kendisi kötü ve necis kabul edilmişse buna haram li-zâtihi denir. İçki içmek, domuz eti veya ölmüş hayvan eti yemek, kumar oynamak, faiz alıp vermek, zina etmek, hırsızlık yapmak gibi örnekler haram li-zâtihi kapsamına girer. Özünde helal olmakla birlikte dışarıdan kaynaklı bir sebep veya durumdan dolayı haram kılınan fiillere de haram li-gayrihi denir. Mesela Cuma namazı vaktinde alışveriş yapmak, çalıntı elbiseyle namaz kılmak, bayram günü oruç tutmak haramdır. Delilleri sabit olan bir fiilin haramlığına inanmak gerekir. Haramı işleyen kişi günahkârdır, fakat onun haramlığını inkâr eden kişi kâfirdir. Haram yolla elde edilen kazanç kişiyi günahkâr yaptığı için karşılıklı rızaya dayanan anlaşmayla onu hak sahibine geri vermesi ve Allah'tan af dilemesi gerekir. Devlet malından haram yolla sağlanan kazancın, tüm halka ait olmasından dolayı karşılıklı rızaya dayanarak iade edilmesi çok zordur. Haram yolla kazanılan malın sahibi bulunamazsa fakirlere verilmesinin sadece gerçek sahibine faydası vardır (Koca, 1997: 100-104).

Özellikle günümüzde haramlık derecesi çok tartışılan, hakkında belli kriterler getirilen, ileriki bölümlerde detaylı açıklanan faiz konusuyla ilgili olarak “Sana şüpheli geleni bırak, şüpheli gelmeyeni al” (Buhârî, "Büyü", 3; Tirmizî, "Sıfatü'l-kıyâme", 60) hadisine göre İslami hassasiyeti olan birçok insan faizden uzak durmakta, faizin tam tanımının yapılamaması bugünkü itibari paralarla ve enflasyonla irtibatının netleştirilememesi İslam ülkelerinin iktisaden zayıf kalmasına yol açmaktadır.

4.5.1.1 Haram Olan Ürünlerden Gelir Elde Etmemek

“Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlar ile henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında yırtıcıların yediği hayvanlar, dikili taşlar önünde (sunaklarda) boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla paylaşmanız size haram kılındı. Çünkü bunlar doğru yoldan sapmaktır. Bugün, kâfirler dininize karşı (mücadelede) ümitlerini yitirmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet’i beğendim. Kim açlıktan bunalıp çaresiz kalırsa, günah sınırına varmaksızın yiyebilir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir” (el-Mâide, 5/3).

“Allah içkiye, üzümünü sıkana, kendisi için üzümü sıkıtrana, taşıyana, onu içene, dağıtana, satana, satın alana ve parasını yiyene lanet etsin (Tirmizî, "Büyü", 58).

Yukarıdaki ayet ve hadisten anlaşılmıştır ki; bu ürünleri alıp satmanın yanında nakliyesini yapmak, arazi, depo, bina kiralamak, üretiminde ve ticaretinde çalışmamak gerekir. Mesela şarap üreticisine satmak için üzüm yetiştirmek ve bira üreticisine satmak için arpa yetiştirmek doğru değildir. Haram ürünlerin üretiminden tüketimine kadarki tüm süreç boyunca herhangi bir aşamada şirket ve şahıs olarak bulunmamak gerekir. Tıpta kullanılan bazı uyuşturucu maddeler için zaruret gereği istisnalar tanınmıştır. Ayrıca şunların ticaretini yapmak anonim şirket için doğru değildir: İnsan, put ticareti, ahlaki açıdan uygunsuz yayınlar, batıl inanışlarla ilgili malzemeler, şirk ve küfür içeren ürünler.

4.5.1.2 Haram Olan İşlemleri Yapmamak

“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?” (el-Maide, 5/90-91).

Bugün iktisadi hayatta birçok işlemler haram faaliyet alanında kalmaktadır. Şans oyunları ve at yarışları düzenlemek, kumar salonları içeren oteller yapmak, fal ve büyü ilgili faaliyet yapmak, kumar oynatmak, faizli işlemlere aracılık etmek vb. caiz değildir. Ayrıca kâr amaçlı sigortacılık yapmak, zinaya aracılık eden kurumlar işletmek, rüşvet vererek olmayacak işi oldurmaya çalışmak caiz değildir. Kezâ haksız kazanç oluşturacak işlemler yapmak, görevi kötüye kullanmak gibi, anonim şirket faaliyet alanında da bulunan iktisadi muamelelere aracılık etmek de İslam hukukuna göre caiz değildir.

4.5.1.3 Faiz

Türkçe faiz sözcüğü Arapça ribâ kelimesinin karşılığı olarak fazlalık, artma ve çoğalma anlamında kullanılır. Daha geniş anlamda ise borç olarak verilen herhangi bir malın veya paranın belli bir vade sonunda fazlasıyla geri alınması veya vadesinde ödenmeyen borca ek süre tanıyıp fazlasıyla tahsil edilmesine veya alınan ilaveye ribâ denir. Cahiliye devrinde ve İslamiyet'in ilk döneminde ribâ, ödenemeyen borcun vadesinin uzatılması karşılığında fazlalık almak anlamında kullanılıyordu. Buna bileşik veya mürekkep faiz de denir. Günümüzde vadesinde ödenmemesinden dolayı para borcunun ertelenmesi sonucu itibari parada oluşan değer kaybının telafi edilmesi gerekir. Kullanım mallarının gecikmeli teslimi sebebiyle alacaklı malı kullanamadığından kendisine kira bedeli ödenmesi gerekir. İmam Ebû Yûsuf derki “Borçlu aldığı borcun mislini vermez, ödeme esnasındaki kıymetini verir” (İbn Âbidîn M. E., 1325: 60).

“İnsanların malları içinde artsın diye faizle her ne verirseniz, Allah katında artmaz. Ama Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek her ne zekât verirseniz; işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat arttıranlardır” (er-Rum, 30/39).

“Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, “Alışveriş de faiz gibidir” demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyararak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah'a kalmıştır (Allah, onu affeder). Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalacaklardır. Allah, faiz malını mahveder, sadakaları ise artırır (bereketlendirir). Allah, hiçbir günahkâr nankörü sevmez (el-Bakara, 2/275-276).

“Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve gerçekten iman etmiş iseniz faizden kalanı bırakın. Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Resûl'ü ile savaşa girdiğinizi bilin. Eğer tövbe edecek olursanız, anaparalarınız sizindir. Böylece siz ne başkalarına haksızlık etmiş olursunuz, ne de başkaları size haksızlık etmiş olur” (el-Bakara, 2/278-279).

“Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah’a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz” (Âl-i İmran, 3/130).

Yukarıdaki ayetlerden de anlaşılacağı üzere İslam dini faizi kesin olarak yasaklamıştır. Yapılan akitlerde faizle bir tarafın lehine olan fazlalık diğer tarafın aleyhine eşitsizlik doğurmaktadır. Aynı cins mallarda vadenin bedel farkı oluşturmaması için mübadelenin peşin yapılması gerekli kılınmıştır. İslam iktisadı, ürünlerin fiyatlarının zamanla değişebileceğini kabul etmektedir. Vade süresince ürünlerin fiyatları değişebileceği için akit bir belirsizlik (garar) içermekte ve aynı cins malların takas işlemi peşin yapılmadığında taraflardan biri aleyhine zarar diğeri lehine kâr oluşabilmektedir. İslam iktisadı farklı cins malların mal bedelinin peşin ödenmesi ve tesliminin daha sonra yapılmasını veya malın teslimin hemen ve bedelinin ödenmesinin sonra gerçekleştirilmesini fiyatın akit sırasında belirtilmesi şartıyla kabul eder. Üretimde veya ticarete borç alınan mal veya para için ödenen faiz malların maliyetine yansıtılarak malların fiyatları artırdığı için bedelini toplum ödemektedir. Faiz gelirinde de amaç maksimum getiriyi elde etmek olduğu için, para -kredi olarak- yüksek kâr getiren sektörlere verildiği ve toplumsal ihtiyaç olan az kârlı ürünlerin üretim ve ticaretinde kullanılmadığı için arz-talep dengesi bozulmaktadır.

İslam iktisadına göre, para kâr ve zarar riski olan işlemlerde kullanılarak elde edilen getiriyi emek ve sermaye birlikte paylaşmalıdır. İslam baştan belirli bir rakam veya oran olarak sabit bir getiri belirlenmesini kabul etmez. Kârın (ve zararın) oluşmadan önce paydaşlar arasında hangi oranda paylaşılacağı belirlenmesini gerekli kılar. Ancak faizli işlemlerde faiz oranı baştan belirlendiği ve işlemin sonucunda oluşacak kâr ve zarar bilinmediği için taraflar arasında âdil ve dengeli bir dağıtım yapılamaz, böylece biri zarar eder. “Bir ağacın meyvesini satan kimse, meyve henüz toplanmadan bir afete maruz kalırsa müşterisi olan kardeşinden parasını almasın; Müslüman kardeşinizin parasını neye karşılık alacaksınız ki?” (İbn Mâce, "Ticârât", 33). İslam iktisadı faiz yasağıyla hak ve borçları dengeli dağıtmayı ve gelir dağılımındaki dengesizliği ortadan kaldırmayı amaçlar.

Cahiliye döneminde ve İslam’ın ilk yıllarında eşyanın fiyatı ve değer ölçüsü birimi olarak mübadelede kullanılan paralar kıymetli metallere oluşuyordu. Cahiliye döneminde, Bizans devletinin altın dinarı ve Sâsânî devletinin gümüş dirhemi para olarak kullanılıyordu. Dolayısıyla paranın bir kıymetli maden değeri vardı. Genelde fiyatlar arz ve talebe göre belirlendiğinden enflasyon pek olmuyordu. 2. Dünya Savaşı’ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde Batılı devletler tarafından oluşturulan küresel sistem içinde altın ve gümüş para yerine itibari kâğıt para kullanılmaya başlanmıştır. Genellikle küresel sistemin

öncülerinin para birimleri ABD Doları ve AB Eurosu her ülkede geçerli rezerv para birimi olarak kullanılmaktadır. İtibarınız var ise paranızın değeri vardır, itibarınız yok ise paranızın değeri düşük olur. İtibar da askeri, siyasi ve ekonomik güçle olur. Veya itibar sahibi devletlerle ortak hareket ederseniz size dokunmazlar. Kâğıdın üstüne yazdığımız rakam ne ise ona itibar edilir. Sisteme uygun hareket etmeyen ülkeler kâğıt para isdarını artırınca enflasyon olur, fakat küresel güce sahip ülkelerin bastığı kâğıt paralar -dünya çapında geçerliliği bulunduğu için- fazla enflasyon yaratmaz. İtibari paranın enflasyon ortamındaki borç işlemlerinde kullanıldığı zaman faizin nasıl tanımlanacağı konusu bugün İslam toplumunda hala tam olarak çözülememiştir. Küresel gücün öncüleri olan ülkelerin bastığı itibari paralar ve bankacılık sisteminin yarattığı kaydi paralar bugün dünya üzerindeki tüm mal ve hizmet değerlerinin bir hayli üstündedir. Bu durum, sistemin kendi lehlerine kullanılmasıyla kalan devletlerin sömürülmesine yol açmaktadır.

“Ribâ kavramını, mübadelede ortaya çıkan eşitsizlik, borç verilen parayı bir süre sonra bir ilave ile yani reel faiz ile geri alma işlemi oluşturur” (Tabakoğlu, İslam ve Ekonomik Hayat, 2020: 70).

Günümüzde devlet eliyle, faizin enflasyona sebep olduğu düşüncesiyle politika faiz haddi enflasyona göre düşük tutulmakta ve faiz hassasiyeti bulunmayan kesime sermaye transferi yapılmakta, bedeli de tüm topluma ödetilmektedir. Gerçekçi bir enflasyon oranıyla karşılaştırıldığı zaman Türkiye gibi düşük değerli itibari kâğıt para kullanılan ülkelerde reel faizin caiz olmadığı değerlendirilmeli ve bu konuda daha detaylı çalışma yapılmalıdır. Bu durumun toplumun ileri gelen kişilerinin ve devlet kurumlarının, dini otoritelerin, üniversitelerin ve sivil toplum kuruluşlarının ortaklaşa oluşturacağı bir şura sonucu tartışılarak karara bağlanması sonucun başarıya ulaşması açısından çok önemlidir. İliklerimize kadar işleyen küresel kapitalist sistem içinde başka türlü bir başarı ihtimali düşüktür.

Günümüz ekonomik sistemi içinde anonim şirketlerin gerek bankalarla ilişkilerinde gerekse mal üretim veya ticaretinde faize çok dikkate etmeleri gerekmektedir. Zaruret veya maslahattan dolayı faize bulaşmak doğru değildir. Zaruret hükümleri, kişilerin temel haklarına karşı (hayat, akıl, din, nesil ve malın korunması) ciddi tehdit altında geçici olarak uygulanabilir. Maslahattan dolayı da faiz caiz görülmez. Çünkü faizi yasaklayan birçok ayet vardır.

Anonim şirketler:

“Kanunen yasaklanmamış her türlü ekonomik amaç ve konular için kurulabilir” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 331, 2011).

“Tahviller, finansman bonoları, varlığa dayalı senetler, iskonto esası üzerine düzenlenenler de dâhil, diğer borçlanma senetleri, alma ve değiştirme hakkını haiz senetler ile her çeşit menkul kıymetler, aksi kanunlarda öngörülmedikçe ancak genel kurul kararı ile çıkarılabilirler” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 504, 2011).

TTK’da belirtilen yukarıdaki maddelere göre anonim şirketler ana sözleşmeye göre faizli alanda faaliyet gösterebilirler, faizli enstrümanlar ihraç edebilir veya alabilirler, birikimlerini faizde değerlendirebilir ve faizli kredi alabilirler. Özellikle anonim şirket ortaklarının, yöneticilerinin ve çalışanlarının faiz konusunu bilmeleri ve tüm işlemlerinde ondan kaçınmaları gerekmektedir.

4.5.1.4 Hisse Almada Faiz Değerlendirmesi

AAOIFI standartlarına göre, faize ve faaliyet alanına göre ortak olunabilecek anonim şirketlere dair kriterler yayımlanmıştır. Türkiye’de sadece anonim şirketlerin pay senetleri halka arz edilebilmektedir.

Faaliyet alanı kriterine göre, şirketin kuruluş amacı meşru, yani içki imalatı, domuz ticareti ve faizli işlemler gibi haramlar işleme gayesi güdülmeyecek ise hisse senetlerinin ihracı caizdir. Haram bir amaç için şirket kurulması ve hisse senetlerinin ihracı meşru değildir (AAOIFI, 2015: 552).

Finansal oranlarına göre incelemede ise, ana faaliyet alanı meşru olmakla beraber zaman zaman faizli işlemler veya mahzurlu malların ticaretini yapan anonim şirketlere ortak olmak aşağıda belirtilen AAOIFI standartlarına dayandırılarak istisna kapsamında caiz karşılanmıştır.

- “Şirketin ana sözleşmesinde faiz veya (içki ve domuz vs.) diğer mahzurlu mal veya hizmet ticareti gibi işlemlerde bulunacağını içeren bir madde yer almamalıdır” (AAOIFI, 2015: 555).
- “Şirketin aldığı faizli kredinin toplamı (kredi vadesi ister uzun ister kısa olsun fark etmez), tüm hisse senetlerinin toplam piyasa değerinin % 30’unu aşmamalıdır. Burada önemle bilinmesi gereken nokta, miktarı ne kadar olursa olsun faizli kredi almanın kesinlikle haram olduğudur” (AAOIFI, 2015: 555).
- “Şirketin faiz geliri elde etmek için konvansiyonel bankalardaki faizli -vadeli hesaplara yatırdığı kısa, orta veya uzun vadeli paraların toplamı tüm hisse senetlerinin toplam piyasa değerinin % 30’unu aşmamalıdır. Burada önemle

bilinmesi gereken nokta, miktarı ne kadar olursa olsun faizli -vadeli hesaplara para yatırmanın kesinlikle haram olduğudur” (AAOIFI, 2015: 555).

- “Şirketin fikhen meşru olmayan (faiz, mahzurlu mal satışı vs.) işlemlerden elde ettiği gelir, toplam gelirinin % 5’ini aşmamalıdır. Bu gelirin haram işlemlerden kaynaklanmasıyla haram malı mülk edinmek yoluyla elde edilmesi arasında ilgili hüküm bakımından bir fark yoktur. Şirket bilançosunda kimi gelirlerin tam olarak belirlenememesi durumunda bunu öğrenmek için çaba sarf etmek ve öğrenilememesi durumunda ihtiyatlı davranarak bunun mahzurlu bir gelir olduğunu düşünmek gerekir” (AAOIFI, 2015: 555).

Ayrıca Borsa İstanbul tarafından benzer şekilde oluşturulmuş katılım endeksi kriterlerine göre belirlenen hisselerin alımı caiz sayılmıştır. Bu hususta üç ana kriter vardır:

1. Şirketlerin hisse veya intifa senetlerinden kâr ya da tasfiye payı imtiyazı olarak maddi açıdan diğer pay sahiplerini negatif etkileyenler katılım endeksine dâhil edilmez.
2. Şirket esas sözleşmesinde aşağıda sayılan faaliyetlerin yazılı olduğu şirket payları katılım endeksine dâhil edilmez:
 - a) Alkollü içki üretim ve ticareti,
 - b) Tıbbi gayeler dışında uyuşturucu maddelerin üretim ve ticareti,
 - c) Kumar ve kumar hükmündeki muameleler,
 - d) Domuz ve mamullerinin üretim ve ticareti,
 - e) Faizli finans işlemleri,
 - f) Para ve/veya para hükmündeki varlıklar arasında yapılan vadeli işlemler,
 - g) Ahlaka ve İslami değerlere aykırı yayıncılık,
 - h) İslami değerlerle bağdaşmayan eğlence, otelcilik vb. işler,
 - i) Çevreye ve canlılara büyük zararı olan faaliyetler,
 - j) İnsan fitratını değiştirmeye yönelik biyolojik/genetik operasyonlar,
 - k) Sağlığa zararlı tütün ürünleri üretim ve ticareti.
3. Şirketin finansal tablolarındaki verilerin şu üç kritere uyması gerekir:
 - a) Madde 2’deki faaliyetlerden oluşan gelirin toplam gelir içindeki payının % 5’ten az olması,
 - b) Finansal tablosunda yer alan faizli varlıkların, ortalama piyasa değerine veya toplam varlıklardan büyük olana oranının % 33’ü aşmaması,

- c) Finansal tablosunda yer alan faizli borçların ortalama piyasa değerine veya toplam varlıklardan büyük olana oranının % 33'ü aşmaması gerekir (Bist Pay Endeksleri / Katılım, 2023).

“Zaruretlar, memnu (yasaklanmış) olan şeyleri mubah kılar” (Mecelle, md. 21). Bu kaide, İslam hukukuna göre yapılması yasak olan şeylere bir özür sebebiyle ruhsat verilmesi anlamına gelir. Burada kast edilen zaruret ise –açlıktan ölmeyecek kadar olması kaydıyla– murdar hayvan veya domuz eti yemek yahut sarhoşluk verici içki içebilmektir. “Hacet (ihtiyaç) umumi olsun hususi olsun zaruret menzilesine tenzil olunur” (Mecelle, md. 32). Bu kaide meselâ *bey' bi'l-vefâ* (bedeli iade edildiğinde geri alınmak üzere bir malın satılmasını konu edinen satış akdi) ile de ilişkilendirilebilir. Zarurete binaen faizli kredi almayı, faiz geliri kazanmayı % 30 veya % 33'e kadar makul saymak yahut haram yollardan toplam gelirin % 5'ini aşmayacak kadar gelir elde edilmesini yukarıdaki AAOIFI standartlarına veya katılım endeksi kriterlerine göre zaruret icabı caiz görmek doğru değildir. Ayağını yorganına göre uzatıp kâr hırsı ile aşırı risk almamak lazımdır. Zarar edilmesin diye haram olan işlem yapılmamalıdır. Konu ile ilgili TKBB'nin pay senedi ihracı ve alım satımına ilişkin 3. maddesinde belirtilen iştiğal alanı mubah olmakla birlikte bazen mahzurlu faaliyetleri bulunan şirketlerin pay senetleri üzerinde işlem yapılabileceği hükmünün gerekçelerine katılmıyorum. Anonim şirketler ihtiyari kuruluşlardır. Kimse kimseyi zorunlu olarak ortak yapmamaktadır. Caiz olmayan hisseler miras kalır ise bir an önce satıp ortaklıktan çıkmak gerekir.

Halka arz sürecinde yer almış, halka arz izah namelerini okuyup anlamış, bu süreçleri yönetmiş, halka arz fiyatının bulunmasını anlayabilen, değerlendirme yapmayı bilen kişilerin değerlendirmesi daha sağlıklı olur. Niçin firmalar halka arz olunuyor? Ne amaçlıyorlar? Çok kârlı bir firma niye halka arz oluyor? Genellikle firmalar kredi kullanarak büyümeyi amaçlar ve kârı paylaşmayı sevmezler. Kredili işlemler ise teminatlı olur. Halbuki firmalar –kredi için teminat bulamazsa– piyasa şartları (meselâ borsanın yükselişi) uygunsa halka arzı düşünebilirler. Firmalar genellikle tüm halka arzlardan gelen paranın bir kısmıyla da finansal borçları kapatmayı taahhüt ederler. Halka arz fiyatında maalesef piyasanın çok üstünde değerlendirme yapılır. Bütün halka arzla ilgili konuların tüm süreci detaylı bir şekilde bilen uzman kişiler tarafından ampirik verilerle desteklenerek araştırılması daha sağlıklı olur.

4.5.2 İmtiyazlı Hisse

Anonim şirketlerde “İlk esas sözleşme ile veya esas sözleşme değiştirilerek bazı paylara imtiyaz tanınabilir. İmtiyaz; kâr payı, tasfiye payı, rüçhan ve oy hakkı gibi haklarda, paya

tanınan üstün bir hak veya kanunda öngörülmemiş yeni bir pay sahipliğidir” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 478/1-2, 2011).

“Oyda imtiyaz, eşit itibarî değerdeki paylara farklı sayıda oy hakkı verilerek tanınabilir” (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, md. 479/1, 2011).

Yukarıdaki TTK maddelerine göre yasal olarak anonim şirketler imtiyazlı hisse pay senedi düzenleyebilirler.

“Tasfiye veya kâr dağıtımında öncelik hakkı veren mali özellikler taşıyan imtiyazlı hisse senedi ihraç etmek caiz değildir. Ancak adi hisse senetlerinin sahip olduğu haklara ilaveten birtakım hisse senetlerine oy verme hakkı gibi bazı idari ve icraî hakların verilmesi caizdir” (AAOIFI, 2015: 553).

İslam iktisadında kâr ortaklar arasında anlaşmaya göre fakat zarar ortakların sermaye payına göre paylaşılır. Bu durumda, tasfiye anında imtiyazlı hisselerin paylarını almaları ve imtiyazsız hisselerle ödenecek para kalmaması öncekilerin caiz olmaması sonucunu doğurmaktadır.

Şirket kurulurken imtiyazlı hisse sahibine emeklerinden veya ticari bilgi ve birikimiyle yaptığı ya da yapacağı katkılardan dolayı ilave kâr payı verilmesi caiz görülmüştür (Yılmaz A. , 1997: 310).

“Taksirsiz ve teaddisiz oluşan zarar ve ziyan sermaye oranına göre taksim olur” (Mecelle, md. 1369).

4.5.3 Hisse Devri

Anonim şirket hisse senetleri nama veya hamiline yazılı olabilir. TTK 491. maddeye göre bedeli tamamen ödenmemiş nama yazılı pay senetleri şirket onayıyla devredilebilir. Bedeli tamamen ödenmiş nama yazılı olanlar ise TTK 492. madde uyarınca şirket ana sözleşmesiyle sınırlandırılabilir. Fakat hamiline yazılı hisse senetleri TTK 489. maddeye göre zilyetliğin geçirilmesi ve devralan kişinin Merkezi Kayıt Kuruluşuna bildirimde bulunmasıyla hüküm ifade eder. Bu durumda hisselerinin çoğunluğunun ele geçirilmesi sonucu şirketin kontrolü -ilk genel kurulda yönetim kurulunun değiştirilmesiyle- başkalarının kontrolüne geçebilir. Şirket yönetiminde başka dinden insanlar veya İslam iktisadı kurallarına hassas olmayan kişiler yer alabilir.

Ortaklardan biri dinden dönüp Müslüman olmayan bir ülkeye gitmişse ortaklık sona erer. Başka bir görüşe göre, bu durumun hâkim tarafından da teyit edilmesi gerekir (Köse M. , İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar, 1996: 138).

AAOIFI'nin çağdaş ortaklıklarla ilgili genel hükümlerden birinde, konulan sermayenin haram olmaması gerektiği ve yönetimin Müslüman ortak veya ortak değilse de Müslüman olan üçüncü bir kişide bulunması gerektiği belirtilmektedir. “Müslüman kişiler fıkhen herhangi bir sakıncası olmayan işlemlere Müslüman olmayan kimseleri ortak etmesi caizdir. Müslüman olmayan kişilerin sermaye olarak vermek istedikleri paranın veya malın açık olarak haram olduğu belliyse sermaye olarak kabul edilemez. Müslüman olmayan kişi ortak olur ise yönetimin Müslüman olan ortakta veya Müslüman olan ama ortak olmayan üçüncü bir kişide olacağı, İslam Fıkıh kurallarına aykırı işlem yapılmayacağı konusunun ortaklık sözleşmesine yazılması ve bu konuda Müslüman olmayan ortak kişilerden gerekli teminatların alınması gereklidir” (AAOIFI, 2015: 322).

4.6 Haksız Kazançla İlgili Kavramlar

Kur'an-ı Kerim'de haksız kazancın önlenmesine hüküm kaynağı olan çeşitli ayetler vardır:

“Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günaha girerek yemek için onları hâkimlere (rüşvet olarak) vermeyin” (el-Bakara, 2/188).

“Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helâk etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir” (en-Nisâ, 4/29).

“Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'ı peygamber olarak gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Rabbinizden size açık bir delil gelmiştir. Artık ölçüyü ve tartıyı tam yapın. İnsanların mallarını eksiltmeyin. Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk etmeyin. İnananlar iseniz bunlar sizin için hayırlıdır” (el-A'râf, 7/85).

“Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay hâline! Onlar insanlardan (bir şey) ölçüp aldıkları zaman, tam ölçerler. Fakat kendileri onlara bir şey ölçüp yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp tartarlar” (el-Mutaffifin, 83/1-3).

Bütün bu ayetler haksız kazanç yoluyla kul hakkına girmemenin ne kadar önemli olduğunu, ticaret yoluyla para kazanırken geçimi sağlamanın yanında dünya imtihanını da kazanmayı amaçlamayı unutmamız gerektiği vurgulanmaktadır. Aşağıda, Haksız kazançla ilgili başta anonim şirket ve diğer şirket yetkilileri ve tüm insanların dikkat etmesi gereken bazı kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır.

4.6.1 Garar

Antlaşmalardaki belirsizliğin bir tarafın aldanmasına diğerininse aldatmasına yol açması sonucu haksız kazancın ortaya çıkması durumuna garar denilmektedir. Başka bir deyişle, tarafların riske girmesi durumudur. İslam hukukunda gararın, belirsizlik sonucu batıl yoldan kazancın yasaklanmasının hüküm kaynağı olarak Bakara suresi 2/188 ve Nisâ suresi 4/29. ayetleri gösterilebilir (Dönmez İ. K., "Garar", 1996: 366-371).

Taraflar istese bile belirsizlik içeren antlaşma yapamaz. "Kul razı olsa da bu konudaki hakkını ıskat edemez" (Karâfi, 1998: 141). Garar yasağı kamu düzeni kapsamında sayılmaktadır. Garar içeren işlemlerin kul hakkıyla birlikte Allah hakkına da zarar verdiği belirtilir. Allah'ın bu yasağı kulların malını zayi olmaktan korumak için koyduğu şeklinde açıklanır.

4.6.2 Tağrir

Alışverişlerde, antlaşmalarda taraflardan birinin diğerini aldatması, hile yapması sonucu haksız kazanç sağlanmasını ifade eden tağrir de yasaklanmıştır. Bu durumda rıza sakatlandığı için sözleşme tek taraflı feshedilebilir. Aldatılan taraf indirim veya tazminat talebinde bulunabilir. Tağririn, karşılıklı rızaya aykırı ve hileli batıl kazancın yasaklanmasının hüküm kaynağı olarak yukarıdaki iki ayetin yanı sıra A'râf suresi 7/85 ve Mutaffifîn suresi 83/1-3. ayetleri gösterilebilir (Günay, 2010: 375-376).

4.6.3 Gabn

Taraflardan birinin tecrübesizliğinden, zaaflarından faydalanarak, bazı bilgileri gizleyerek bir malı pahalıya satmak sonucu haksız kazanç elde etme durumunu belirten gabn da yasaklanmış ve mağdur olan tarafa sözleşmeyi tek taraflı feshetme yetkisi tanınmıştır. İslam hukukunda gabnın yasaklanmasının hüküm kaynağı Nisâ suresi 4/29. ayeti gösterilebilir (Bardakoğlu, "Gabn", 1996: 268-273).

4.6.4 Galat

Taraflardan birinin kasıt unsuru olmaksızın, gerçek iç iradesi ile beyan edilen dış iradesinin uyuşmaması, irade ayıbı veya yanılma sonucu taraflardan biri lehine haksız kazancın meydana gelmesi galat olarak ifade edilir. Diğer bir deyişle, sözleşme sırasında yanılan kişiye işin gerçeğini tam olarak bilmesi halinde akdi yapmamayı düşüneceği için rızası sakatlandığından galat durumunda da tek taraflı feshi hakkı tanınmıştır. Amaç, hiç haberi olmadığı bir sebepten dolayı yanılan tarafın uğrayacağı zarardan korunmasıdır. Mesela biber tohumu diye alınan tohumun çiçek tohum çıkması galat örneğidir. İslam hukukunda galatın yasaklanmasının hüküm kaynağı yukarıda belirtilen Nisâ suresi 4/29. ayeti gösterilebilir (Apaydın, 1996: 297-300).

4.6.5 Cehâlet

Taraflardan birinin yapılan işlemin ayrıntıları ve vasıfları üzerinde bilgisi olmadığı için haksız kazancın doğması durumu cehâlet terimiyle ifade edilir. Bu durumda sözleşme geçersizdir. Kişinin sorumlu tutulabilmesi için, yaptığı işlemler hakkında bilgili olması gerekir. Karşılıklı işlemlerde konusunun tamamen belirlenmesi ve tarafların bunu anlaması durumunda anlaşma yapılması sağlıklı olur. İslam hukukunda cehâletin, işlemlerin konusunun taraflarca bilinmemesi sonucu karşılıklı rızanın sakatlanmasından dolayı batıl yoldan kazanç oluşacağı için yasaklanmasının hüküm kaynağı Nisâ suresi 4/29. ayetidir (Dönmez İ. K., "Cehâlet", 1993: 219-222).

İslam iktisadında garar, tağrir, gabn, galat, cehâlet gibi durumları içeren işlemler yasaklanmıştır. Anonim şirketin kuruluş aşamasında ana sözleşmesinin tamamen anlaşılır olması lazımdır ki ortaklığa giriş rızaya dayansın. Ana sözleşmede şirketin faaliyet alanı ve işlemleriyle ilgili belirsizlik, hile, yanıltma, aldatma, aldanmaya yol açacak işlemlerin olmayacağı tüm muamelelerin şeffaf ve hesap verilebilir şekilde yapılacağı belirtilmelidir. Anonim şirket yönetim kurulu üyelerinin, müdürlerin ve tüm çalışanların görev ve sorumlulukları net bir biçimde belirlenmelidir. Yetki dışına çıkanların belirtilen kusurlu işlemleri yapmaması için müeyyideler uygulanmalıdır. Yönetim kurulu üyeleri ve müdürler için yüksek kredi notu yanında yüksek ahlak notu da aranmalıdır. Ahlak notu konusunda araştırma yapılması, kişilerin gerek mülakat gerek sınav gerekse soruşturma yolu ile değerlendirilmesi önerilebilir. Bu tedbirler şirketin elde edeceği gelirin helal olması açısından önemlidir. Ayrıca böyle yasaklara uymayan şirketlerin hisseleri satın alınmamalıdır.

4.7 Adaleti Zayıflatan Yasal Hükümler

Her ne kadar doğrudan anonim şirketlerle ilgili olan TTK'da bulunmasa da diğer kanunlarda onları ilgilendiren haksız ve adaletsiz kanunlar vardır. TTK, gelişmiş Batı ülkelerindeki gelişmelere ve yeniliklere göre güncellenmekte fakat Türkiye'ye özgü anonim şirketleri ilgilendiren adaletsiz bazı uygulamalar farklı kanunlarla korunmaktadır.

5174 sayılı TOBB kanunu 5. maddeye göre ticaret odaları kayıtlı şahıs firmaları ve şirketlerden -anonim şirket de dâhil olmak üzere- öz sermaye miktarlarına göre farklı tutarlarda aidat alırlar. Buna ilaveten, aynı kanunun 6. maddesine göre, anonim şirketin de dâhil olduğu şirketlerden kurumlar vergisi beyannamesinde gösterilen ticari bilanço kârı üzerinden % 0,5 (binde 5) oranında munzam aidat tahsil ederler. Batı ülkelerindeki ticaret odalarında munzam aidat diye bir uygulama yoktur. Kanun gücünü kullanarak böyle uygulama yasal olabilir fakat ahlak ve adalet yönünden değerlendirince farklı yorumlar yapılabilir.

1136 sayılı Avukatlık Kanunu 35. madde 3. bendine göre 250.000 TL üzeri esas sermaye ile kurulan ve tescil edilen veya daha sonra sermaye artırımıyla bu rakamı geçmiş anonim şirketlerin bordrolu avukat çalıştırmaları veya sözleşmeli bir avukattan devamlı hizmet almaları zorunludur. Batı ülkelerindeki uygulamalarda anonim şirketlerin bordrolu avukat bulundurma veya sözleşmeli avukatla çalışma zorunluluğu yoktur. Ülkedeki etkili meslek gruplarına göre kanun gücünü kullanarak böyle bir yasa çıkartmak yasal olabilir fakat ahlak ve adalet yönünden değerlendirince farklı yorumlar yapılabilir.

6102 sayılı TTK'da borca batıklık durumuyla ilgili 376. madde 1-3. bentlere uyulmaması sonucu verilecek cezalarla ilgili maddeleri kapsayan İİK, madde 179 ve 345a'ya göre, yönetim kurulu genel kurulu toplayıp şirketin mevcudunun borçlarını karşılamadığını bildirmelidir. Genel kurul toplantıya çağırılmaz ise şirketin kapatılması veya iyileştirici tedbirlerin alınması engellenmiş olur. Bu durumda alacaklılardan birinin şikâyeti üzerine, sorumlular on günden üç aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Çok caydırıcı olmayan cezalar ciddi şekilde artırılmalıdır. Ayrıca anonim şirketin vergi dairesine 3 ayda bir verdiği kurumlar geçici vergi beyannamesinde sermayesi ile kanuni yedek akçelerinin toplamı, hasılatı, kâr ve zararı gözükmemektedir. Gelir İdaresi Başkanlığı'na bağlı vergi daireleri ve Gelir İdaresi Başkanlığı Risk Analiz Sistemi veya devletin ilgili birimleri tarafından yapılacak bir yazılımla şirket sermayesinin dönemsel zarardan dolayı % 50 ya da % 75 eridiği durumlar tespit edilip tedbir alması istenebilir yahut şirketin tüm işlemleri hukuken bloke edilebilir. Böylece şirketin iflâs edip alacaklılara zarar vermesini engelleyecek tedbirler devlet eliyle de alınmış olur.

4.8 Yönetim Problemi

İslam iktisadına göre inan şirketinde ortaklar anlaşarak yönetime ortaklardan birini seçebilir veya dışarıdan atama yapabilir. Bu durum günümüzde TTK'daki anonim şirket yönetim kurulu organıyla uyumludur. Şirket kuruluşundaki ana sözleşmede farklı bir seçim oranı veya çoğunluğu belirlenmediği zaman TTK'ya göre genel kurulda toplantıya katılan ortakların minimum % 51 gibi çoğunluğu şirket yönetim kurulu üyelerini seçilebilmekte ve seçilenler üyeler de seçenlerin menfaatleri doğrultusunda hareket edebilmektedir. Bu durum diğer % 49'luk paya sahip ortakların haklarına zarar verebilmektedir. Mevcut kanunlar anonim şirketlere hâkim olan sermaye sahiplerinin kârdan pay vermeme, küçük ortakların haklarına el koyma, onların paylarını azaltma, şirket mal varlığını zimmete geçirme gibi haksızlıklar yapmalarına imkân tanımaktadır (Bayındır, Ticaret ve Faiz, 2007: 343-345).

Ana sözleşmede kararların oy çoğuyla alınması kararlaştırılırsa şirketin karar alma süreci çok yavaşlar ve verimliliği düşer. Bu yüzden, hak, adalet ve liyakat konularına dikkat edilmesi, aksi durumda kul hakkına girileceğinin bilinmesi gerekmektedir. Karar alırken tüm ortakların hassasiyetlerinin dikkate alınması amaçlanmalıdır. Denetim zayıfladığı zaman, yönetim kurulunun veya yönetici pozisyonunda çalışanların sermayenin verdiği maddi gücü kötüye kullanması durumu oluşabilmektedir. Yöneticileri ve yönetim kurulu üyeleri veya çalışanları şirketin kârlılığını yükseltip daha çok menfaat elde etmek için haksız ve haram yollara başvurabilmektedir. Şirket ortakları da yüksek kârlar dolayısıyla zamanla buna göz yumabilmektedir. Zamanla sermayenin büyümesi sonucu belli sektörlerde yüksek kâr amacıyla tekelleşme olabileceğinden devletin ilgili kurumlarının rekabeti artırıcı tedbirler alması gerekmektedir.

4.9 Türkiye'deki Uygulamada Görülen Diğer Sıkıntılar

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki anonim şirketlerin beklenen ve istenen büyümeyi yapamamasının (bu gözlem ampirik verilerle araştırılmalıdır) bazı nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Ortalama insan ömrü 80 yıl civarı olduğu için kısa dönemli (yani 6 aydan kısa süreli) yatırım amaçlanmakta ve az olsun öz olsun benim olsun düşüncesiyle hareket edilmektedir.
- Şirket büyüyünce kontrolünü kaybetmekten korkulmaktadır.
- Liyakatsiz aile bireyleri ve akrabalar gerekli tecrübeyi kazanmadan orta ve üst yönetimde görevlendirilince kurumsallaşma ve adalet sağlanamamaktadır.

- Şirket yönetimi bir emanet olup hakkıyla yapılamamaktadır. Oysa “Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir” (en-Nisâ, 4/58). Hz. Muhammed (s.a.v.) de kıyametin ne zaman olacağı sorulduğunda “Emanet zayı edildiği zaman” diye cevap vermiştir. Emanetin nasıl zayı olduğu sorulunca da “Emanet ehil olmayan kimseye verildiği zaman kıyameti bekle” buyurmuştur (Buhârî, "İlim", 2, "Rikâk", 35).
- Kâr ya hiç veya çok az dağıtılmaktadır.
- Hisse senetleri halka arz edilirken yapılan değerlemeler yüksek tutulmaktadır.
- Şirket yönetimleri tam olarak denetlenememektedir.
- Liyakat sahibi çalışanlar geri plana atılmakta, sarf edilen emeğe karşılık kâr payı ve ücret alamayan aşağıdaki yollara sapabilmektedir:
 - Alınan ücrete göre çalışmakta,
 - Şirket çıkarlarını kendi menfaati için kullanmakta,
 - Başka şirketlere geçmekte,
 - Yeterli sermaye bulduğunu düşününce kendi şirketini kurmaktadır.

İslam iktisadında ana hedef tüm toplumun ihtiyaçlarını karşılamaktır. İslam hukukuna göre toplumsal zaruretler dışında devlet müdahalesinin olmadığı rekabetçi piyasa ortamında servetin zekât, sadaka gibi transfer harcamaları sayesinde dengeli dağıtılması amaçlanmaktadır (Habergetiren, 2005: 171). Devletin iki şahıs veya kurum arasındaki sözleşmeyi tek taraflı sınırlandırması tüm toplumu ilgilendirmediğçe doğru değildir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İslam'ın ticari kural ve ilkelerine göre yürürlükteki kanunlardaki anonim şirket yapısında aşağıda belirtilen bazı sıkıntılar vardır.

- 6102 sayılı TTK 329. madde 2. bende göre anonim şirket pay sahiplerinin, sadece taahhüt etmiş oldukları sermaye paylarıyla ve şirkete karşı sorumlu olması,
- 331. maddeye göre anonim şirketin, kanunen yasaklanmamış her türlü ekonomik amaç ve konular için kurulabilir olması,
- 504. maddeye göre anonim şirketin, esas sözleşme kararıyla tahviller, finansman bonoları, varlığa dayalı senetler, iskonto esaslı üzerine düzenlenenler de dâhil, diğer borçlanma senetleri, alma ve değiştirme hakkını haiz senetlerle her çeşit menkul kıymetler çıkarılabiliyor olması,
- 478. madde 1-2. bentlere göre anonim şirketlerde esas sözleşme kararıyla çıkarılacak bazı paylara imtiyaz tanıyarak tasfiye payı hakkı gibi üstün bir hak tanınıyor olması,
- 489. maddeye göre hamiline yazılı pay senetlerinin devriyle ilgili açıklamaların diğer pay senedi sahibi ortakların rızalarının aranması konusunda bir sınırlama olmaması.
- 490. maddeye göre bu durum ana sözleşme ile sınırlandırma ile devredilebilir.

Şirketin amacı, faaliyet alanı ve işleyişinde aşağıda belirtilen maddelere uygun hareket edildiği zaman caiz olduğu düşünülmektedir.

- Kul hakkı yenmemesine riayet edilmelidir.
- Eksik veya artı yönde reel faizli işlem yapılmamalıdır.
- Yemesi haram olan domuz, murdar hayvan eti ve kan gibi ürünlerin üretimi ve ticareti yapılmamalıdır.
- İçilmesi haram olan içki ve sarhoşluk veren diğer ürünlerin üretimi ve ticaretinden kaçınılmalıdır.
- İçkili restoran ve şans oyunu işletmeciliğinden uzak durulmalıdır.
- Garar (aşırı belirsizlik) ve israf içeren, aldatma, yalan söyleme, fal, büyü ve hileli işlemler yapılmamalıdır.
- Başkasının bilgisizliği, cahilliği, acizliğinden yarar sağlamaya yönelik muamelelerden kaçınılmalıdır.
- Akitlere bağlı kalınmalı ve tüm işlemler karşılıklı rızaya dayandırılmalıdır.

- Kâr paylaşımı en baştan emek, sermaye veya daman sorumluluğuna göre oransal olarak belirlenmelidir.
- Zarar paylaşımı kesinlikle sermaye payına göre düzenlenmelidir.
- Yönetim kurulu üyelerince kendi aralarından atanan müdürlerden, şirket yönetim ve işleyişinde yaptıkları haksız fiil, ihmal veya sözleşme şartlarının ihlali gibi nedenlerden dolayı oluşacak zararların tazmininde kullanmak üzere genel kurul kararıyla teminat alınması önerilmektedir.
- Anonim şirket ihtiyari bir şirkettir. Dolayısıyla hisselerini alırken veya onun için çalışırken şirketin amacı, konusu ve işleyişinin İslam iktisadına uygunluğu gözetilmelidir.
- Anonim şirket % 51'e sahip hissedarlar tarafından yönetildiği için çoğunluk hisseleri devredilirken diğer hissedarların rızası alınmalı, ilk önce onlara önerilmeli, kendilerine ön alım hakkı verilmelidir. Yeni hissedarlardan İslam'ın ticari hayattaki kural ve ilkeleri uyarınca davranacaklarına dair taahhüt alınmalı, uyulmaması durumunda yaptırım kararlaştırılmalıdır. Bu maddenin şirket ana sözleşmesine yazılması ticaret sicili tarafından onaylanmayabilir. Fakat genel kurulda böyle bir kural konulabilir ve değiştirilmesi oybirliği şartına bağlanabilir.
- Şirketin iflâsı durumunda, pay sahipleri şirkete karşı sadece taahhüt ettikleri sermaye payları ile sorumlu olduklarından, alacaklıların haklarını korumak, kul hakkına girilmesini zorlaştırmak veya önlemek için ana sözleşmesine vadeli mal ve hizmet alımları tutarının ortaklığın sermaye ve yedek akçeler toplamını geçmeyeceği yazılabilir. Bu maddenin şirket ana sözleşmesine yazılması durumunda ticaret sicil tarafından onaylanmama ihtimaline karşın şirketin iç yönergesinde karara başlanarak uygulanması sağlanabilir. Şirket yetkililerinin karara uymama durumunda kullanılmak üzere teminat senedi alınabilir.
- Şirket yönetim kuruluna atanacak üyelerde ve müdürlerde günümüzde kullanılan kredi notu sorgulamasındaki yüksek not şartı aranmalıdır.
- İslam iktisadına aykırı kararlar alınmaması için şirket ana sözleşmesine en azından faaliyet alanının değiştirilmesi, imtiyazlı hisse çıkarılması, faizli işlemlere izin verilmesi, tahvil ve bono ısdar edilmesi, çoğunluğa ait hisselerin devrinde mevcut ortaklara ön alım hakkı tanınmasında oy birliği şartı konulmalıdır.

Yasalarda yapılacak bazı düzenlemelerle anonim şirket yapısındaki söz konusu aksaklıklar önenebilir; böylece tüm paydaşları ilgilendiren bazı ahlak ve adalete aykırılıklar giderebilir.

Adalet, maddi ve manevi değer taşıyan varlıkların sahiplerine dengeli dağıtılmasıdır. Bir uygulama veya kanun yasal fakat adaletsiz olabilir. Bir gruba sırf lobisi güçlü diye ekstra menfaat sağlanmamalıdır. Devlet hüküm sürdüğü coğrafyadaki tüm çıkar gruplarına adaletli davranmalıdır.

- 6102 sayılı TTK'ya eklenecek bir maddeyle anonim şirket ana sözleşmesine ihtiyari olarak, ortaklığın varlığı borçlarını karşılamaya yetmediği hallerde, ortakların da payları oranında şahsen sorumlu tutulacaklarını hüküm altına alabilir diye madde eklenmesine izin verilmesi düşünülmelidir.
- 5174 sayılı TOBB Kanunu 5. madde gereğince alınan senelik aidat yanı sıra anonim şirketlerden yıllık kârdan % 0,5 olarak tahsil edilen munzam aidatın –haksız ve adaletsiz olması sebebiyle– kaldırılması düşünülmelidir.
- 1136 sayılı Avukatlık Kanunu 35/3. maddesine göre anonim şirketlerin sözleşmeli veya bordrolu avukat bulundurma zorunluluğu hakkaniyet ve adalete aykırılığı sebebiyle kaldırılmalıdır.
- 6102 sayılı TTK 376. maddeye göre borca batıklık durumu oluşmasının saptanması ve daha sonraki süreç yönetiminden anonim şirketi temsil ve idareyle görevlendirilmiş yönetim kurulu sorumludur. 2004 sayılı İİK 345. madde a bendine göre idare ve temsille görevlendirilmiş kimseler şirket varlıklarının borçlarını karşılamadığını bildirerek iflâsını istemezlerse alacaklılardan birinin icra ceza mahkemesine şikâyet davası açması üzerine verilecek cezayı on günden üç aya kadar hapis cezası olarak belirtmektedir. Caydırıcılığı zayıf olan bu konudaki cezaların artırılması düşünülmelidir.
- Kayıt dışı işlemlerin önlenmesi ve bazı ortaklar ile yönetim kurulunun veya yöneticilerin şirket gücünü kendi çıkarları için kullanmaması için Gelir İdaresi Başkanlığı'na bağlı vergi daireleri denetimlerini artırmalıdır.
- Anonim şirketlerde kullanılan kredilerin faizi masraf olarak gösterildiğinden öz kaynak finansmanı tercih edilmemektedir. Nakdî olarak öz kaynak artırımı yapıldığı zaman oluşan kârın belli bir oranının temettü olarak verilmesi ve bu temettüden stopaj alınmaması veya az alınması şirketleri faizli kredi kullanmaktan

uzaklaştırabilir. Bu konuya dair, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nda veya ilgili diğer yasalarda çalışma yapılması önerilmektedir.

Aşağıdaki konular doktora tezlerinde veya başka çalışmalarda ampirik olarak araştırılmalıdır:

- Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki anonim şirketlerin beklenen ve istenen büyümeyi yapamamasının sebepleri,
- Türkiye'de en fazla ciro yapan, istihdam oluşturan, vergi veren, büyüyen, yatırım gerçekleştiren ve katma değer sağlayan ortaklık çeşitleri,
- Türkiye'de anonim şirket kuranların veya kurmak isteyenlerin gerekçeleri ve beklentileri,
- Türkiye'de anonim şirketlerin halka arz sebepleri,

Aşağıdaki konularda da çalışma yapılması önerilmektedir:

- Faizin masraf olarak kaydedilmesinin nakdi sermaye artırımını yerine kredi kullanımını teşvik etmesini önlemek için nasıl bir vergi politikası oluşturulmalıdır?
- İslam iktisadına göre faizin itibari para ve enflasyonun varlığı dikkate alınarak nasıl tanımlanması gerekir ve faize bulaşmadan nasıl ticaret ve birikim yapılabilir?
- Sermayeyi emanet kapsamında vekâleten yöneten anonim şirket yönetim kurulu üyelerinin ve müdürlerinin İslam'ın ilke ve prensiplerine uygun hareket etmelerini gerektirecek yüksek ahlak notuna sahip olmaları nasıl sağlanabilir? Kişilerin gerek mülakat gerek sınav gerekse soruşturma yolu ile değerlendirilmesi konusunda ne yapılabilir?
- Şirketlerin işlemlerindeki faiz duyarlılığının artırılması için beklentiler ve çözüm yolları nelerdir?
- Tüzel kişiliğe sahip ortaklıklar ile şahıs şirketlerinin hak ve sorumlulukları nelerdir?

İnsanların tek amacı para kazanmak olmamalıdır. Adaletli ve ahlaki kurallar bütünüyle sermaye birikimi yapılması sonucu iyi organize edilmiş, liyakatli insanlar tarafından yönetilen, haram ve helale riayet eden bir yapının işleyişi sayesinde daha büyük güç işler başarılmaya çalışılarak kazanç yanında istihdam ve ülke ekonomisine katkı sağlamak amaçlanmalıdır. Ayrıca bu sayede elde edilen kazançla daha çok zekât ve infak yapılabilme imkânına ulaşılarak dünya imtihanını geçmek de amaçlanmalıdır. Yukarıda belirtilen maddelere dikkat etmeyenler daha çok gelir elde etme yanında günahkâr da olurlar. Helal olmayan gelire zekât verilmez, sadaka verilmez, infak yapılmaz. Ahiret hayatına hiçbir hayrı olmayacak gelir insana yakışmaz.

Anonim Şirket ortakları, yöneticileri, çalışanları, iş ortakları, kanun koyucular arasındaki adaletsizliğe, haksızlığa ve zulme karşı hak meşru yollarda aranmalıdır. Zarara zararla karşılık verilmemeli ve sabredilmelidir. Bilinmeli ki mahŐerde kimsenin kimsede hakkının kalmadığı ilahi adalet vardır. Hakkın karşı tarafın sevaplarından alınacağı, sevabı yoksa ona günahların verileceği bilinmelidir. nemli olanın mahŐerde iflâs etmemek için bu dünyada amel defteri kapanmadan İslam iktisadı prensiplerine göre anonim Şirket işlemlerine hassasiyet göstermek gerektiği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- 1136 sayılı Avukatlık Kanunu, md. 35/3. (2008). 06.07.2023 tarihinde <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/avukatlik-kanunu-5432> adresinden alındı.
- 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, (1969). 06.07.2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1163&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alındı.
- 5174 sayılı TOBB Kanunu, (2004). 06.07.2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5174&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alındı.
- 5520 sayılı KVK, md. 32. (2006). 07.09.2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5520&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alındı.
- 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, md. 620-649. (2011, 02 04). 06.07.2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6098.pdf> adresinden alındı.
- 6102 sayılı TTK (2011) ve 6098 sayılı TBK (2011) içeriğinden alınan bilgilerden düzenlenmiştir. (2023). 06.07.2023 tarihinde alındı.
- 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, (2011). 06.07.2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6102.pdf> adresinden alındı.
- 6362 sayılı SPK, Sermaye Piyasası Kurulu Pay Tebliği VII-128.1. (2013). 07.09.2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130622-8.htm> adresinden alındı.
- AAOIFI. (2015). *Faizsiz Finans Standartları*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Aktan, H. (1995). "Emanet". *DİA*. XI: 83-84.
- Ansay, T. (1982). *Anonim Şirketler Hukuku*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Apaydın, H. Y. (1996). "Galat". *DİA*. XIII: 297-300.
- Arsılanlı, H. (1959). *Anonim Şirketler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Atar, F. (2000). "İflas". *DİA*. XXI: 509-512.

- Aybakan, B. (2013). "Vekâlet". *DİA*. XXXXIII: 1-6.
- Balcı, R., & Sırma, İ. (2012). *Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*. İstanbul: İTO Yayınları.
- Bank Negara Malaysia. (2021). *Şer'i Standartlar Ve Operasyonel Gereklilikler*. (Çeviren İ. Eriş) İstanbul: TKBB Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (1994). "Ehliyet". *DİA*. X:533-539.
- Bardakoğlu, A. (1996). "Gabn". *DİA*. XIII: 268-273.
- Bayındır, A. (2007). *Ticaret ve Faiz*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Berki, A. H. (Düzenleyen). (1982). *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkami Adliyye)* (3 b.). (Çeviren A. H. Berki) İstanbul: Hikmet Yayınları.
- Bilmen, Ö. N. (1975). *Hukuki İslamiyye ve Islahatı Fikhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Bist Pay Endeksleri / Katılım*. (2023). (Borsa İstanbul A.Ş.) 09.03.2023 tarihinde Borsa İstanbul: <https://borsaistanbul.com/tr/endeks/1/3/katilim> adresinden alındı.
- Buhârî, A. (1994). *Kesfü'l-esrâr (nşr. Muhammed el-Mu'tasım-Billâh el-Bağdâdî)*. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî.
- Büyükçelebi, İ. (1981). *İslam Hukukunda İnan Şirketi ve Nevileri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Cebeci, İ. (2013). "Vücûh". *DİA*. XXXXIII: 140-141.
- Chapra, M. U. (1985). *Towards a Just Monetary System (Vol.8)*. Londra: The Islamic Foundation.
- Çağrıç, M. (2002). "Kul Hakkı". *DİA*. XXVI:350-351.
- Debûsî. (2001). *Takvîmü'l-edille (nşr. Halîl Muhyiddin el-Meys)*. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-'ilmiyye.
- Dönmez, İ. K. (1993). "Cehâlet". *DİA*. VII:219-222.
- Dönmez, İ. K. (1996). "Garar". *DİA*. XIII:366-371.
- Dönmez, İ. K. (1997). "Örf". *DİA*. XXXXIII: 93-94.
- Dönmez, İ. K. (2010). "Şahıs". *DİA*. XXXVIII:270-273.

East India Company. (2015, 06 11). 23.08.2023 tarihinde Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite: <https://web.archive.org/web/20150620060738/https://www.britannica.com/topic/East-India-Company> adresinden alındı.

Gouge, W. (1968: 11, 41). *A Short History of Paper Money and Banking*. New York: Augustus M. Kelley Publishers.

Gözübenli, B. (2000). "İnan". *DİA*. XXII: 260-261.

Gözübenli, B. (2010). "Şirket". *DİA*. XXXVIII: 198-201.

Gözübenli, B. (2020). "Mufâvada". *DİA*. XXX: 369-370.

Graeber, D. (2011: 320). *Debt The First 5,000 Years*. New York: Melville House Publishing.

Günay, H. M. (2010). "Tağrir". *DİA*. XXXVIII:375-376.

Habergetiren, Ö. F. (2005). *İslam Hukuku'nda Sermaye ve Sermaye Hareketleri (Sermayenin Oluşumu, Birleşmesi ve Bütünleşmesi)*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi.

Hollanda Birleşik Doğu Hindistan Şirketi (VOC). (2014, 11 14). 23.08.2023 tarihinde Canon van Nederland: <https://web.archive.org/web/20141114215916/http://www.entoen.nu/voc/tr> adresinden alındı.

Heyet, (1993). "Şirket". *Temel Britannica*. I-XX:283.

İbn Âbidîn, M. E. (1325). *Mecmû'atü resâ'ili İbn 'Âbidîn* (Cilt II). İstanbul: Yy.

İbn Hanbel, İ. A. (1992: 379). *el-Müsned* (Cilt I). İstanbul: Çağrı yayınları.

Kaan, E. O. (2016). *İslam Hukukunda Şirket Yapısı ve Sürekliliği Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Karâfi, Ş. (1998). *el-Furûk*. Beyrut: Daru'l-kütüb'l-'ilmiyye.

Karaman, H. (1989). "Akid". *DİA*. II: 251-256.

Karaman, H. (1987). *Yeni Gelişmeler Karşısında İslam Hukuku*. İstanbul: İklim Yayınları.

Kaya, E., & Hacak, H. (2013). "Zimmet". *DİA*. XXXVIII: 424-428.

Koca, F. (1997). "Haram". *DİA*. XVI: 100-104.

Korkut, C. (2018). *İslam Ekonomisinde Sermaye Oluşumu, Birikimi ve Yapısı: Fon Biriktirmede Türkiye İçin Model ve Politika Önerileri*. İstanbul: Sebahattin Zaim Üniversitesi.

Köse, M. (1196). *İslam Hukukunda Anonim Ortaklıklar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Kuran, T. (2005). "The Absence of the Corporation in Islamic Law: Origin and Persistence". *Journal of Economic Perspective* (53), 785-834. 23.06.2023 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/30038724> adresinden alındı.

Kuruluşu ve Esas Sözleşme Değişikliği Bakanlık İznine Tabi Şirketler Hakkında Bilgiler. (2021). 07.09.2023 tarihinde T.C. Ticaret Bakanlığı: <https://ticaret.gov.tr/ic-ticaret/sirketler/bakanlik-izni> adresinden alındı.

Osmanlı Toplum Yaşamının Dönüşümü Aşamasında Şirket-i Hayriye. (2020). (İstanbul Şehir Hatları Turizm San. ve Tic. A.Ş.). 24.08.2023 tarihinde Şehir Hatları: <https://www.sehirhatlari.istanbul/tr/sirketi-hayriye/genel-bakis-102#:~:text=Layihan%C4%B1n%20Padi%C5%9Fah%20Abd%C3%BClaziz%20taraf%20%C4%B1ndan%20onaylanmas%C4%B1yla,bir%20%C5%9Firket%20olmas%C4%B1na%20izin%20verildi.> adresinden alındı.

Poroy, R., Tekinalp, Ü., & Çamoğlu, Ü. (1993). *Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku.* İstanbul: Beta Yayınları.

Robins, N. (2012). Regulating the Company. *The Corporation That Changed The World* (s. 107). içinde 23.06.2023 tarihinde <https://doi.org/10.2307/j.ctt183pcr6.13> adresinden alındı.

Samuelson, P. A. (1973). *İktisat.* (Çeviren D. Demirgil) İstanbul: Menteş Kitabevi.

Savaş, M. A. (1987). *Ticaret Şirketleri Uygulaması ve Muhasebesi.* İstanbul: Temel Yayınları.

Sunar, L. (2011). *Türkiye'de İş Ortaklıkları.* İstanbul: İTO Yayınları.

Sunar, L., Özen, B., & Kemikli, U. (2022). *İktisadi Hayatta Ortaklıklar.* İstanbul: İTO Yayınları.

Şencal, H. (2021). "Ticari İşletmelerin Tüzel Kişiliğe Sahip Olmasının Sonuçları: İslam Ekonomisi Açısından Bir Değerlendirme". *İstanbul İktisat Dergisi*, 71(2), 367-394.

Şentop, M. (2005). "Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (5), 647-672.

T.C. Ticaret Bakanlığı web sitesinde bulunan Merkezi Sicil Kayıt Sistemi MERSİS'den alınan verilerden düzenlenmiştir. (2023, 3 31). 22.05.2023 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı: <https://ticaret.gov.tr/data/6214a18c13b876b4f0182f30/MERS%C4%B0S%20Verileri.pdf> adresinden alındı.

Tabakoğlu, A. (2016). "İslam İktisad'ının Kaynakları". *İslam İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tabakoğlu, A. (2020). *İslam ve Ekonomik Hayat* (5 b.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Tekdoğan, Ö. F. (2022). "İslam Ekonomisinde Anonim Şirketin Varlığının Sorgulanması". *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 59-80.

TOBB Bilgi Erişim Müdürlüğü Kurulan Kapanan Şirket İstatistikleri Mart Bülteninden alınan verilerden düzenlenmiştir. 23.05.2023 tarihinde Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği: <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php> adresinden alındı.

TOBB Bilgi Erişim Müdürlüğü Ocak, Şubat, Mart Ayları Kurulan ve Kapanan Şirket İstatistikleri verilerinden düzenlenmiştir. 05.24.2023 tarihinde Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği: <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php> adresinden alındı.

Yılmaz, A. (1997). "Anonim Şirketi ve İslam Hukuku". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (2), 301-316.

Yılmaz, C. (2011). *Osmanlı Anonim Şirketleri*. İstanbul: Scala Yayıncılık.

Zahid, A. (2013). "Corporate Personality from an Islamic Perspective". *Arab Law Quarterly*. 27(2), 125-150.